NİMET ARZIK

Tek at, Tek mızrak Anılar-1

KAYNAK YAYINLARI

TEK AT, TEK MIZRAK

{Anılar - 1}

Nimet Arzık

Kaynak Yayınları - 1983

Nimet Arzık

Gazeteci-yazar (D. 1921, Bornova / İzmir - Ö. 27 Temmuz 1989). İzmir Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesinde başladığı lise öğrenimini Polonya'da tamamladı. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yılını da bu ülkede geçirdi. Annesi Polonyalı, babası Türk olan ailesinden yirmi üç kişi İkinci Dünya Savaşı'nda hayatını yitirdi ve Arzık, Türkiye'ye döndü. Yükseköğrenimini Ankara Üniversitesi DTCF'nin Fransız Filolojisi Bölümünde tamamladı. Üniversite Senatosunun aldığı karar uyarınca dört yıllık bölümün sınavlarını bir yılda verdi ve mezun oldu.

Ermeniler tarafından öldürülen Büyükelçi Taha Carım'ın kardeşi olan Nimet Arzık, eşini de uçak kazasında kaybetti. Eşi, Anadolu Ajansı Genel Müdürü olan Şefik Arzık, dönemin Başbakanı Adnan Menderes ile 1959 yılında Kıbrıs sorununun çözümü için İngiltere'ye gitmiş, Menderes'in de içinde bulunduğu uçağın düşmesi sonunda hayatını yitirmişti.

Başta Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü olmak üzere resmî ve özel basın yayın kuruluşlarında çalışan,Yön'ün çıkarılışına katılan ve her dönemde muhalefet kanadında yer alarak çok sayıda dergi ve gazetede yazar olarak görev yapan Nimet Arzık'ın basılmış 41 kitabı vardır.

Başlıca eserleri:

Araştırma-İnceleme: Ak Altın-ın Ağası, Yunus Emre Şiirleri, Menderesi İpe Götürenler, Eskişiler Zinciri, Çetin Altan'dan Demirel'e, Bitmeyen Kavga İsmet İnönü (1966), Türkiyem... Türkiyem... (Bizansı Unutun Fransua!, 1968), Demirel'in İçi-Dışı (1985), Atatürk et son Oeuvre dans la Poesie Turque d'Aujourd'hui (1981).

Anı: Uç Beyleri (Biyografiler ve Anılar, 1972), Tek At Tek Mızrak (3 cilt, 1983).

Antoloji: Anthologie de la Poésie Turque (1968), Yunus Emre Poemes

(Güldeste, Fransızca, 1990).

Başlarken

Bu anıları, film çeker gibi, beynimden çektim. Öncesi sonrası karışıyor. Kronoloji gözetmedim.

Yüz yıldan beri, ailemizin öyküsü, ülkenin tarihine dolanık.

Daha öncesi, Rusya'ya karşı Kafkas başkaldırmalarına...

Çok körpe yaşta, yedi yıl bir "Avrupa yaptıktan" sonra, ülkeye döndüğüm tarihten yazmaya başlıyorum. Bugünkü kafamla değil, o günkü görüşümle.

Yıl 1942. Atatürk'ün ölümünden, dört koca yıl akmış gitmiş...

O DEVİRDE MODA KULÜP

Mendil mendil parsellenmemişti daha İstanbul, arsa spekülatörlerinin elinde.

Dış çevre yedi yıl önce bıraktığım gibiydi. Değişen, canlılardı. Yanardöner ve eğri bir hotoz gibi, yepyeni bir yaşam felsefesi oturtmuşlardı tepelerine.

Tek parti rejimiydi, İsmet Paşa cumhurbaşkanıydı. Azıcık dikleşerek "Milli Şef" deniyordu, kendisinden söz ederken meclislerde.

Avrupa'dan yeni gelmiştim; güzel giysilerim vardı, ağzımda da birkaç dil. Sarı Çizmeli Memed Ağa'nın da kızı değildim. Eski arkadaşlar bana gülücükler dağıtıp, kucak açtılar. Amma güzelleşmişlerdi! Kozadan çıkan kurdun, kelebeğe dönüşmesi gibi!

"Elle a de gentilles robes" (güzel giysileri var) diye telefonlar salladılar birbirlerine, Bostancı'dan, İstinye'ye.

Seçkinler tiyatrosuna giriş biletimi sağlamıştım, demek!

Aileler, başka türlü değişmişlerdi, toptan. En tutucuları en ileriye atlamışlardı. "Le derniere vague" (son dalga) deniyordu, öyle olmuşlardı işte! Bizler Avrupa'da, eğer toplama kamplarına gitmemişsek, hâlâ yaş günlerimizin kremalı pastasında kalmıştık. Bunlar, yedi yılönce besmelesiz su içmezlerdi. Şimdi "rakiiii" diye tiz tiz çığrışarak, dibo yapıyorlardı, "dibo"... Rakiii...

İyi meyhaneciler Rumdu; onların aksanını kapmışlardı. Arkadaşların en çehresizi, çarpıcı olmuştu : "Frap-pajite". İki onarımdan geçerek : Estetik ameliyat ve güzellik enstitüsü. Güzeller, zaten güzeldiler... Bizim Notre-Dame-de-Sion'daki (Damdösyon) arkadaşlar, Ortaçağ eğitiminden atom çağınınkine fena halde zıplamışlardı.

Amcam bizleri bir arkadaşında bırakmış; Ankara'ya, Dışişleri'ne görevinin başına uçmuştu, "Nimet'i fazla sıkmayın" diye ev halkına öğüt geçerek.

Zavallı Nimet, bütün savaş görmüş ülkelerdeki kuşağı gibi, okumasında savaşzede olmuştu. Partilerle Moda Kulübü arasında serseri mayın gibi dolaşıyordu. Arkadaşlar, babalarının hesabına Kulüpte yer içerlerdi, faturaya imza çakarak. Moda Kulübü'nde, bizim

Altın Gençliğin, yola bakan duvara paralel masası vardı, şen şakrak.

Notre-Dame-de-Sion'un pabuçları dama atılmıştı. Karınlarında, çantasız, beşikler gibi, koca kitaplar taşıyan, "Bioology, psychoooology" diye, saçları sanki cetvelle kesilmiş, bellerini döven kolejli kızlar yeğ tutuluyorlardı, marabetlerde yetişmişlere.

Polonya'nın iyi çevresinde yedi yılım geçmişti. Bu eski-yeni çevrem yapay geliyordu bana. Elbette savaş zenginleri türeyecekti, bütün dermeçatmalıklarıyla; elbette bunca zaman görgü satmış aileleri etkileyeceklerdi; elbette kıvamlı lohusa şerbetinden buz dağları arasında rakıya geçilecekti, "rakii" diye, meyhane edebiyatıyla.

Polonya'yı terk edeli bir yılı geçmişti. Tek tük mektuplar alıyordum akraba ve arkadaşlardan... Ya onların hayatı ne kadar, ne kadar değişmişti!

Sorduğum bazı tanıdıklar için, mektuplarında şu deyim kullanılıyordu : "Eceliyle öldü"... veya, "uzağa götürüldü".

O devirde Moda Kulübü, savaş zenginlerinin egemenliğinde, ülkenin kremasını barındırıyordu. Krema biraz yana kaymıştı. Ortalarda, karartma perdesinden milyonlar kazanmışlar vardı, veya başka bir "trafikten".

Hacıağa devrine girilmişti, uzun homurtulu arabalarla, kimyasal sarışın metreslerle, sonradan hızlanacak bir alay çocukla, dizlerine kadar dekoltelenecek henüz sıkı başörtülü eşlerle.

Gerçek kültüre sahip olan azdı. İki gıygıy çekmekle, ve bir mıymıy, "iyi aile" unvanı kazanılıyordu. Bu iyi aileler en çok gösterişe önem verdikleri için, hacıağa stilinin peşine takıldılar. Onlarsa, ne cumba ne rumba bırakmışlardı ortalarda.

Atatürk'ün resmi, paralardan kalkmıştı. Sanki bir lokomotif geri geri manevra yapıyordu, ezdiğini görmeden.

Hacıağaların çocukları kolejlere akın etmişlerdi. İşte "biology, psychology" diye göbeklerinde bebe sallar gibi sallayanlar kitaplarını, bu çevreye dahildiler. Büyükanaları hâlâ köylerinde, dört peşli entariyle soğan dövüyordu. Şimdi bunlar şecere ağacı peşinde! Sorun, İstanbullulara... Şecere ağacı mı?... Ne olacak, ısmarlarsın biter; ama eski parşömen peşindeydi onlar.

- İnsanlar değişmesin mi?

- Evet, ama, bütün değerleri uçurumların dibine fırlatarak değil, hangi eblemçüş köşe ise o köşeyi dönmek için.

Giyim kuşam deliliği tam ve tümdü. Gardöroba, gardolap deniyordu. Bu gardolapta, kürklerin tüylerin arasında, güvelerle birlikte arkadaşlık edip kaybolabilirdiniz. 13 yaşındaki bebe, dantel, hem de Lyon danteli giyiyordu...

Moda Kulübü'nü ele aldım. Uzun zaman bir tapınak havasındaydı. İki sağdıç bir dızdız sizi "prezante" etmeliydi, üyelik için. Titreye titreye beklerdiniz, "he" desin yöneticiler diye. Sanki Buckingham Sarayı'ydı!

Bir avuç kişiydi bunlar belki, ama çok şeyi bozdular... Yiyen, içen, eğlenen, racon kesen bir avuç kişi, herkesin namına.

Futbolcu Zeki Sporel, Withald'ların damadıydı, burada üyeydi. Futbolcu Arslan Nihat da. Bir Galatasaraylı as, bir Fenerbahçeli as... Gene onlar iyiydiler. Elâleme protokol öğretmekten, kendilerince bir protokol kitabına sahip olmuşlardı. Taşkınlıkları yoktu. Sonra hacıağalar ağır bastı. Protokol tuzla buz oldu, yere atıp kırdıkları şampanya bardakları gibi, U'rus Çarlığı usulü...

Bizim masa gözümün önünde: Nial (sonradan bir Sadıkoğluyla evlenecekti), Nermin Vahid (Büyükelçi Turgut Menemencioğlu'nun eşi), Nükhet Borovalı (dünya güzeliydi; sonra elti olacaktık), Berrin Büktaş (Büyükelçi Yalçın Kurtbay'ın eşi), Nevin Menemencioğlu (Numan Beyin yeğeni) ara sıra... Bunlardan hiçbiri, bunca olanak arasında, kendi bileğiyle kayda değer bir şey olmadı.

Erkeklerden, bizim gruptan Cenan Sahir Sılan'ı anımsarım. Büyük işadamı oldu, öbürleri o kadar birbirlerine benziyorlardı ki, isim olarak aklımda o kadar...

Cenan, bugün büyük kızının atını, yorgan döşek, vagon vagon, kent kent dolaştırıyor. İyi binici, kızı Emine... Zekiydi yahu Cenan! Çok da yakışıklıydı!

Nadiren, Cimcoz'ların kızları da katılırdı bu gruba. Bir iki kez... Büyüğü Emel son derece zarifti. Küçüğü Saynur, çok güzeldi. Yeşil yeşil gözlü, kınalı yapıncak gibi yanaklı... Saynur bir iş adamıyla evlidir. Emel, Emel Korutürk.

Hipilerin dünyaya ne iyilik ettiklerini, şimdi daha iyi anlıyorum, Moda Kulübünün giyim kuşam görkemini anımsadıkça.

Kadehleri "rakiii" diye geri geri atmaktan, kafalar iyice geriye gitmeye

başlamıştı, iyice.

Süslü hanımlar, çalışanlara dudak büküyorlardı : "Daktilo parçası, terzi parçası".

Bu zihniyeti yıkmak için Atatürk az mı uğraşmıştı? Sabiha Gökçen'i uçurtarak, Afet İnan'a kitap yazdırtarak, Avukat Süreyya Ağaoğlu'nu, kadın kabul etmek istemeyen Taşhan'daki (Ulus) lokantaya bizzat götürerek...

Ama işte, o yıllar gerideydi, lokomotif ters işlemeye başlamıştı dedik ya! Güçlü oy çevreleri yoktu. İster basın, ister bürokrat, ister işçi... oyları ağır basmıyordu. Sonra işlerin rengi değişti : "Daktiloluk yaparak çocuğunu okuttu", veya "elâlemin dikişini dikerek evini besledi" oldu.

Oy güçleri daha da ağır basınca, boş gezenlerin boş kalfaları, kendi kendilerine bir aristokratlık yakıştırmışlardı. Bugün bile kırıntılarını, ölüm ilanlarında bulursunuz... Madam dö Boş Gezenin Boş Kalfası... Salihatı Nisvandan... diye.

Hacıağalar bugün daha hacimli türediler. Onların yanmda kırk yıl öncekiler çerçöp kalıyor. O zamanlar da belki silah kaçakçıları, uyuşturucu madde kaçakçıları vardı ama biz onları tanımıyorduk. Saklanmak gereğini duyuyorlardı. Ortada dolaşanlar, karartma perdeleri hacıağalarıydı. Zenginliklerinde yerleşmişlerdir bugün. Yeni türedilere "yeniler" diyorlardır dudak bükerek. Birçok Batı ülkesi de böyle aşamalardan geçmiştir, bir doğuma varmak için.

Eski zenginlerin çoluk çocukları artık büyük Batı üniversitelerinin mezunlarıdır. Yenilerin çocukları o kadar palazlanmamıştır daha. Yaşları yatkın değildir.

Kırk yıl önce, gençliğin kendi arasında hopladığı zıpladığı vahşi yerler yoktu. Özel partiler dışında, büyüklerin yamacında eğlenirlerdi. Onun için bizim masamız Moda Kulübü'nde, dişlerine kadar emprimeli anaların masalarına paraleldi. Emprime dedim de, "amaroza" diye bir kumaşı anımsadım. Görgüsüzlük gibi soğuk bir kumaştı. Moda olduğu için, emprime giyilmediği zaman, iç donundan gelinliğe kadar amarozadan yapılırdı. İnsanlar nedense koyun koyun yaşamayı yeğ tutuyorlar.

Babalar kumardan çıkarlar, bizlerle gülücükleşirlerdi masadan masaya. Ben kimseyi tanımıyordum daha. Arkadaşlar fısıldarlardı: "Suzi'nin babası Süha Fazlı,Krupp'un mümessili; onun kardeşi Mümtaz Fazlı".

Kuzum Krupp ne satıyordu ki o devirde Türkiye'ye? Taa buralara geldi. Şeref locasında at yarışlarını izledi. Uzun boylu, görkemli, savaş tanrısının hazinedarı gibi soğuk adamdı... Politikacılar Moda Kulübü'nü basmamışlardı; hiçbir zaman basmayacaklardı. Büyükada'yı yazları mesken seçmişlerdi. Anadolu Kulübü'nün onlar için özel tarifesi vardı. Moda'da yaşamak için villa kiralamaları gerekiyordu.

Gençler snobizmlerinde de büyükleri taklit ediyorlardı. O, "raft, raft" diye dudak püskürterek telaffuz ettikleri, Kulübün on beş metre açığındaki, sallan yuvarlanlı dökük deniz evinden suya dalmaktan sık sık vazgeçip, İpar Kotrasıyla, denizlere açılıyorlardı. Gürültülü milyonerlerden, Şekerci Hayri Bey dedikleri Hayri İpar, o babacan kotrayı Kulübe armağan etmişti. Bir star ismi gibi ismi çıkardı gazetelerde.

İpar'la, çoğunlukla, Hayırsız Adalar dedikleri, Yassı ve Sivri adaların arkasındaki zümrüt gibi koylara giderdik, martıların rahatını bozmaya. Çoğu zaman, Sivriadayı yeğ tutardık. Martı tüyleri sularda beşiklenirdi. Sonradan bunca üne kavuşacak Yassıada, bomboştu.

Hayata karşı tutumu gösteren bir gezintiyi unutmam mümkünsüz. Gene İpar'daydık. O kez de hacıağa çocukları doldurmuştu kotrayı. Yemek, tabaklara ayrılmış, uzun bir masanın üstünde duruyordu. "Buyrun" denince öyle bir saldırış oldu ki, itişildi çarpışıldı, kıtlıktan çıkılmışçasına. Tabaklar eksik düzenlenmişti. Mürettebata yemek kalmadı. Altına hücum eder gibi saldırmayanlardan birkaç kişi, yemeğini mürettebatla paylaştı. Aralarında Sinan adında bir mimar vardı. Şimdi nerde bilemiyorum.

Çocukların tutumu, babalarının yağma psikolojisinin eşiydi.

O kadar bıkmıştım ki "sözümonalık"tan, arkadaşların Selanikli analarını sevmeye başlamıştım. Boru boru bacaklıydılar. Yüzleri et benliydi. Uzun zaman akraba arasında evlenmenin simgelerini taşıyorlardı. Hep lacivert-beyaz giyinirlerdi. Afili Moda Kulübü'ne geldiklerinde bile, giysilerinin bir tarafı sarkardı, nedense hep siyah rugan pabuçlar üzerine. Doğuştan despottular, ama bir gerçek, bir istifleri bozulmayan tarafları vardı. Burunları kendi burunlarıydı. Alınlarındaki kıllar kendi kıllarıydı. Öfkeleri kendi öfkeleriydi. Başkalarını moda edip, kafalarına peruka gibi geçirmiyorlardı.

Arkadaşlar arasında çok sempatik, çok zarif olanlar vardı. Hepsi, dünyanın dengesizliğini dert etmeden, uslu uslu yaşıyorlardı. Ekmek vesikaya binmiş, ne gam! Moda Kulübü'nde yuvarlak yuvarlak, beyaz beyaz, pudra ponponu gibi ekmekçikler vardı.

Benim okulum, Kadıköy'deki Notre-Dame-de-Sion kapanmış, Pangaltı'daki açık kalmıştı. Eski okulumun önünden geçerken yerindeki yeni okula bakıp sevinirdim. Gene de pek yakınından geçmezdim beni bir el çekip geçmişe götürmesin diye.

Gelinlere "el kızı" denir bizde. Her aile bir ayrı aşirettir. Savaş deliliklerine karşı bazı aileler tavır almışlardı. Neden mi? Belki bir kırıntı gelenekten. Belki pederşahilik zarar görmesin diye. Tahlil edemiyorum. "Muhafazakâr" denirdi bunlara. En ipsiz sapsızı bile, muhafazakâr ailelere saygı duyardı. Tanıdıklarım arasında bir tanesi, İktisat Vekili Hüsnü Çakır'ın ailesiydi. Hem başka bir kesimin temsilcisi olduğu için, hem ailemizle yakınlığından sözünü ediyorum. Hüsnü Çakır taa Mülkiye'den beri amcanım arkadaşıydı. Böyle arkadaşlığa mitolojide rastlardınız: Oreste ve Pylade gibi. Amcam Fuad Carım, eski Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü'yü aklına esip kılıçla dövdükten sonra, iki yıl işsiz kalmıştı. Tam iki yıl, bizim kalabalık aileye Hüsnü Çakır baktı.

İriyarıydı. Bakandı. Laz şivesini değiştirmeye gerek görmemişti. Keskin zekâsı, garip duyarlılığı vardı. Bunları dışarda kullanıyordu. Evde despot babaydı. Despotluğu doğal geliyordu yakınlarına. Doğup büyüdüğü çevre, o zekâyı bir sınırda kıstırmıştı.

Pederşahi aile, Bostancı'da, iskeleye yakm, mimarisi belirsiz stilde, denizkenannda bir villada otururdu. Eşi, üç kızı ve kocaman gözlü, bir deri bir kemik yeğeni... Ev bütün gün konuklarla dolup taşardı, Hüsnü Çakır bakan olsa da olmasa da. Sofralar kurulur, sofralar kalkardı. Kızlar yemekte babalarına hizmet ederlerdi. (Anımsadıkça, zavallı amcama acıyorum. Hükmetmenin tadını hiç çıkaramadı. Ona bir bardak su getirmek için bizim ev halkı hiçbir zaman çarpışmadı.) Karadenizli varlıklı bir ailenin kızı Nigâr hanımdı karısı... Gene iyi ki, bizim ülkede toplum böyle mozaiklere bölünmüş. Hiçbir zaman, hiçbir etki, bütün ülkeye yayılamıyor. Aynı çevreden sayılmak için yapay biçimde asgari müşterekler var: Para ve politika hırsı.

İşte Çakır ailesi, böylece ülkenin konservatör ailelerindendi o zamanlar, ama o konservatörlük gene yamalı bohça gibiydi. İstanbul'da oturuyorlardı. Aile reisi, bakandı. Sırf bu yüzden, sosyetenin en cart ilerici kesimiyle gündelik değinimdeydi.

Hüsnü Çakır, Moda Kulübü'ne değilse bile Cercle d'Orient'e üyeydi. Aynı metrdotel, o büyükelçi haliyle, ona da dünkü karaborsacıya olduğu gibi salçalı istakoz servisi yapardı. Ailesini mümkün olduğu kadar koruyordu gidişattan. Üç kızı vardı: Kâmuran, Asuman, Yurdanur. Birincisi Notre-Dame-de-Sion'un onuncu sınıfındaydı,

ortancası Erenköy Kız Lisesi'nde, en küçüğü İngiliz Okulu'nda. Üç eğitimden de bir parça vardı evinde. Dördüncüsünü kendisi ekliyordu: Laz eğitimi!

Büyük kızı Kâmuran'ı (16 yaşındaydı), okuldan "çekip aldı". Bu deyim o kadar gururla tekrarlanıyordu ki bana, otoritesinin simgesi olduğu için: "Çekip aldı"... Görüyorsunuz ki, sosyetenin yarısı rumbaysa, öbür yarısı şiddetle cumbaydı.

Politik çevreyle yakından ilk toslaşmam, Hüsnü Çakır'ın kızının nikâhında oldu, Karadenizli zengin bir ailenin oğlu Yahya Keteli'yle.

Evde kıyılıyordu nikâh. Karadeniz ve güney kesimi hâzır ve nâzırdı politikanın; başta Faik Ahmed Barutçu ve Cavit Oral.

Akrabalardan ve bizlerden gayrik, davetliler hep zamanın politikacıları ve eşleriydi.

Hanımların havası aynıydı. Neyi örtmek istiyorlarsa, onu örten bir suskunluk... "Kibirli" diyorlardı fısıldaşanlar.

Hepsinin de sözleşmiş gibi, siyah pay'dan, kenarı altın bordürlü şapkaları vardı, Caroline Reboux'nun lanse ettiği janrdan Paris'te.

Katı katı şapkalar... Savaşa karşın, çiftler Avrupa'ya gidip gelebiliyorlardı bazı bazı. Aynı butikleri birbirlerine salık vermişlerdi, besbelli.

Faik Ahmed Barutçu, yatıştıran mizacıyla, partilerarası büyük arabulucu sayılacaktı sonradan. Bütün çoluğuyla çocuğuyla, Karadeniz burunlu bir aileydi.

Cavit Oral, birkaç parti değiştirecek ve hepsi tarafından hoş tutulacaktı. Ufak tefek esmer biriydi; gazetesi bile olacaktı. Benim "nah kafam", başarıya ulaşmış insanları, Errol Flynn örneği sanırdı fiziklerinde. Cavit Oral'ın gemisinin hiçbir kayaya toslamamış olmasına şaşar dururdum. Görünmez bir teslim bayrağı mı var, diye düşünürdüm ki, büyük savaş gemileri onun küçük teknesine toslamıyor; selamlıyor onu sadece? Oysa nice yetenekli insanların yaşamı sönüüüp gitmiştir... O zamanlar ne çıkar dengesi bilirdim, ne güç dengesi. Keyifliydi o devrede politikacı olmak. Onlar yargı keserdi, siz, sonucunu çekerdiniz. Onlar yaşardı, siz izlerdiniz. Amma küçülmeye başlamıştı dünya, Atatürk öleli.

Hüsnü Çakır, birçok politikacının yanında kraldı, kral.

Amcamla ilişkileri hiç bozulmadı. Sık sık bir araya gelirlerdi: Susmak için.

Susarlar susarlar, bir saat sonra Hüsnü Çakır:

- Eee, nasılsın Fuad Carım, derdi.

Bir saat daha geçer:

- Eeee, nasılsın Hüsnü Çakır, diye yanıtlardı amcam.

Ufak bir şey konuşacak olsalar, son derece huysuz olan amcam tartışmaya dönüştürmek ister, üstelik:

- Seninle konuşulmaz, diye evi terk ederdi.

Hüsnü Çakır çocukluk arkadaşının her halini hoşgörürdü ve ev halkına onu hoş tutmalarını sıkı sıkı tembih ederdi.

Türkiye'de ilk yazımın en büyük olayı, Hüsnü Çakır'ın büyük kızının nikâhı olmuştu işte. Kız, kızıl saçlı, kızılımtrak çilli, hoş ve zeki bir kızdı: Notre-Dame-de-Sion'un onuncu sınıfından "çekip aldığı" kız... Nikâh, Bostancı'daki evin yemek salonunda kıyıldı. Denize bakan büyük balkondaki büfeyi, moda üzre pastacı Löbon donatmıştı. Kadınlar ayrı yaklaştılar büfeye, erkekler ayrı yaklaştılar: tabii kadınlar erkeklerden sonra. Burada hiçbir kabadayı "rakiii" diye bağıramazdı.

Politikacıların çoğu süikti. Nedense çoğunun karıları kendilerinden bir karış uzundu. Kapkara başörtülü zabit bir kayınvalide, gelinine, orta karar platin üzre bir tektaş takmıştı. Davetliler, burunlarından soluya soluya, Kefeli ailesinin servetine göre armağanı mütevazi bulduklarmı fısıldaştılar.

Damadın, biri son derece güzel ve canlı emprimeli, biri zararsızca ve soluk emprimeli iki kızkardeşi ortalarda dolaşıyorlardı.

Cavit Oral'ın karısı başköşedeydi. Biz de duvarlar boyunca, kediler gibi dizilmiştik.

Onun şapkası için de, "Caroline Reboux'nun" diye fısıldaşıyordu herkes. Görüyorsunuz ya, bu alanda hanımlar âlimdi.

Merdivenlerden pembeler içinde gelin indi. "Eteğini tut" demişlerdi kuşkusuz. Küçük bir kız gibi üç parmağıyla uzun eteğini tutuyordu. Güzellik enstitüleri, o devirde, hanımların yüzünde ilk denemelerini

yapıyorlardı. On altı yaşındaydı gelin. Enstitünün vahşi silme boyası bile onu çirkinleştirememişti. Damat, nikâh günleri bütün damatlar gibi, omuzları enleme, özelliksiz bir damattı, içimde bir şey isyan ediyordu. Bu kadar kapalı büyütüldükten sonra, babasının "işte kocan" dediği adama nasıl yaklaşacaktı? İtaat eğitimi alanlar için, dünyada birtakım işler kolaylaşıyor olmalı.

Damadın daha ince bir modeli küçük kardeşi Mustafa beni beğendiğini belli ediyordu. Herkesi yeni bir zifaf gecesine son derece hevesli hissettim. Suratımı bir karış sarkıttım.

Günler ne getirecekti?

Şimdi geriye döneceğim; çocukluğuma, aileme, Jöntürkler devrine.

TRABLUS'TA BİR JÖNTÜRK

Libya Kralı İdris demiş ki :

- Hacı Raşit Bey'in bütün ailesini davet ediyorum ülkeme.

Hacı Raşit Bey, büyükbabam, baba tarafından.

O sırada, Celâl Bayar, devlet konuğu olarak Libya'da.

Buyruk beni buldu: Ailenin öbür bireyleri, dünyanın dörtbir tarafına dağılmış; ya diplomat, ya okumakta. Yıl 57 mi, 58 mi, Celâl Bayar'ın Libya yolculuğu?

Trablus'tayım. Aile dostlarının yaşlanmış çocukları beni gezdiriyorlar:

- Bu portakal bahçeleri Hacı Raşit Bey'indi.

- Bu bahçeler de büyükbabanızındı.

- Bu araziyi, Medine Mollası, büyükbabanıza hibe etmiş.

Medine Mollası, büyükbabamın ilk eşi "Haminnemin" babası olacak.

Şimdi bu deniz kenarındaki bahçelerin onda biri bizim olsa, diye düşünüyorum, yüzümdeki duygulu gülümsemeyi silmeden.

- Bu yerlerin koçanları ailenizde olmalı.

Benim ailem, neyi saklamış ki? Kafkaslardan göçeli, hep göçebeliğini yaşamış, hiçbir fırsatın üstüne pençesini yummadan!

Su gibi akmış, yaşamları bile avuçlarından...

Trablus'un en geniş caddesindeyiz :

- Banco di Roma efendim, büyükbabanızın evi... Görmek ister misiniz?

Yok yok, bankalaşmış halini görmek istemedim. Babam, amcalarım burada çocukluklarını geçirmişler. Sağlam bir devlet gibi sağlam, ufak tefek büyükannem burada yaşamış. (Kaddafi sonradan devletleştirdi burasını).

Anıların gün ışığına çıkması arkeolojik bir kalıntının gün ışığına çıkması gibi. Toprakta yüzyıllar boyunca barınmış taş, sızlar bence.

Benim içimde de öyle bir sızı var.

Dürüst olmaya çalışacağım. Bizim ailenin yaşamı, kendimi bildim bileli, ülkenin tarihine dolanık.

Bu anıların ilk kısmı, bir aileyi bir tarihin içine yerleştirmek bir bakıma da. Büyük yazar Aziz Nesin, beni yazmaya ikna etti ve:

- Kısıntı yapma, dedi, içinden geldiği gibi yaz.

Kısıntı yapmıyorum. Bugünümün görüşlerini de, o günüme katmıyorum.

Evet, amcam Fuad Carım, Brezilya'da büyükelçi; ağabeyim, Karakas'ta büyükelçi. Kuzenim Cahid Hayta, kuzeyde bir yerde büyükelçi... Ağabeyim Karakas'ta mıydı, Kanada'da mıydı, tam anımsamıyorum. O kadar dolaştı ki, sonunda Roma'ya vardı, Ermeni teröristler tarafından öldürülmek için. Amma istemişti Roma'yı!

Kral İdris, ailenin erkek kısmını isterdi, ama buyruğu tek bana ulaştı.

Nice yıldır Trablus'u görmek istiyordum. O gürbüz, o isyankâr büyükbabanın kabrine yüz sürmek için. Bir de... İnsanın içinde, ehem ve mühim nice karışıktır ki, büyükannemin İstanbul'a göçerken bıraktığı sandıkların peşindeydim. Ne çok anlatırdı onları; sanki içinde, Nizam'ın hâzinesi varmış gibi... Ama o sandıklar, onu bir yere bağlayan bir köktü işte!

- Harati'lere bıraktık... Çocukları yaşıyorsa, duruyorlardır.

Çöl güveniydi bu: Emanete hıyanet edilmezdi. Omuz silkerdim; ama buldum sandıkları, Trablus'tan hareket etmeden üç gün önce.

Bir taraftan, bellere kadar dekolte (sahi nasıl giyerdik o giysileri?), iğne topuklar üstünde, resepsiyondan resepsiyona koşarken, bir taraftan da Zılıytm'a gitmeyi düşünüyordum, büyükbabamın mezarına. Bumincin Camii'nde yatıyordu, iki arkadaşla.

Devlet davetleri yüz yıl önce de aynıydı, yüz yıl sonra da değişmeyecek. İnsanın seremoniye inanması gerek... İnsanların insanlara, devletlerin devletlere değmesi başka türlü olmalı diye düşünürdüm, kendimi bildim bileli. Bir koşuşma, bir gürültü, bir patırtı, bir abartmalı abartmalı köpüklenen dış saygı... İster istemez Atatürk'ü anarım: Hiç çıkmadı Türkiye'den, başa geldikten sonra. Ona geldiler, ve O hep ölçülüydü, hep abartmasızdı.

Trablus'ta ama, soğuk seremoniden öte bir şey vardı, tuzlu biberli, tıpkı Trablus yemekleri gibi. Biliyorsunuz, Osmanlı'da, Trablus taburları için avuç avuç kırmızı biberli, ayrı yemek pişermiş.

Kadınlarla erkeklerin ayrı ayrı ağırlanmaları da, bir çeşni katıyordu, bizim için.

Çok yaşlıydı Kral İdris, ve yeni dünyadan çok habersiz... Eski dünyadan ne kadar haberliydi bilmem. Seviyordu ülkesini, kendinin olan bir mülkü severcesine... Tarihi, bilinci falan bırakın; birleştirici bir sembol bile değildi. Bütün kenar mahallelerin evinde Cemal Abdulnasır'ın resmi asılıydı, Arap dünyasına gururunu geri veren. Halk zaten, renkli kokulu, pejmürde semtlerden başka, ortalarda yoktu. Trablus'un ortası, sanki Roma'nın ikinci sınıf bir semtiydi, şehircilik bakımından. Gerisi, çöldü, çöl, bir iki yerleşme yerinden başka: Zılıytm, Bingazi ve bunun gibi.

Çlmek için kral, sürgünden dönmek istediğinde sonradan, gerçekçi Kaddafi "hayır" demişti... içimde bir şey sızlamıştı; ben lider olamam.

Kendi ailesinden, ceylan gibi bir kadınla evliydi: Kraliçe Fatma. Uzundu, eklemleri inceydi. Teni mattı. Çöl gecesi gibi, yüzünü yiyen kocaman kara gözleri vardı. Paris'ten giyiniyordu ve normal takıları vardı. Ülkeleri zamanında soymuşların tahtlarında oturan kraliçelerin çakıl çukul mücevherleri, elbette onda bulunamazdı.

Ayrı cinsler ayrı ağırlanıyorduk, dedim ya... Aynı sarayda olsa bile ayrı ayrı salonlarda. Saray da saray yavrusuydu.

Saray Nazırı eski bir tanıdıktı: Abdüsselâm Bussayri. İlkönce, Dışişleri Bakanlığı'na getirmişti Kral İdris onu. Aile bağları vardı. O da kral gibi, uzun yıllar sürgünde yaşamıştı. İtalyan cezaevinden kaçmasına küçük amcam Tarık yardım etmişti. Türkiye'ye vardığında, amcam Fuad Carım Dışişleri'nde sözü sazı olan genel sekreterdi. Onu çevirmen olarak almıştı. Minnettardı çok.

Eşi Türk'tü; Muazzez hanım. Yıllar yılı, ufacık bir bodrum katında oturmuştu çift, Kızılay'da. Parlayan kaderleri, karı kocanın istifini hiç bozmamıştı.

- Ben galiba hizmetçi doğmuşum, diyordu Muazzez hanım, oturduğu saray yavrusunun ağır ve kıvrımlı kadife perdelerinin tozunu silkerken. Tek değişikliği, giysilere merak sarmasıydı. Paris'ten tatmin ediyordu o merakı. Kraliçeden süslüydü.

Ayrı cinse ayrı kabul, keyfime gidiyordu. Kadınlar, kendi

aralarındayken, daha kendi hallerindeydiler. Daha suskundular. Daha güzeldiler.

Büyük bir resepsiyon aklımdan hiç silinmez: Normalden uzun, başka türlü zarif ve kıvrımlı Kraliçe, fazla düşünmenin rahatlığı içinde, burmalı bir köşe kanapesine oturmuş, çöl emirlerinin eşlerinin gönlünü alıyordu. Herbirinin kulağına bir şeyler fısıldıyordu genç bir nedime, ki Kraliçenin ve Kralın manevi kızı gibiydi. Sıraları gelince kalkıyorlar, beş on dakika Kraliçenin yanına oturuyorlar, sonra yerlerini bir başka kardeşlerine terk ediyorlardı. Dünyaya oğul doğurmak için gelmiş, kara gözlü, alınlan dövmeli, dizlerine dirseklerine dek altınlı, mahalli renkli giysiler içinde kadınlardı.

Konuşma çabası Kraliçeye düşüyordu. Çöl emirleri önemliydi, Kralın ayakta durmasında.

Birden İbni Suud geldi aklıma. Tensel ilişkide bulunduğu bazı kadınların peçesini bile kaldırmak gereğini duymamışmış...

Krallık yerleşme aşamasındaydı. Hatıra, gönüle değer veriliyordu. Bizimle en çok, genç ve parlak nedime meşgul oldu. Sempatikti. Sokulgandı. Esnekti. Kendinden bekleneni yapmaya hazırdı. Kendisini kral ailesine adamış bir hali vardı, hiçbir zaman elden bırakmadığı.

Nüfusu kıt bir ülkenin başı Kaddafi, o zaman öğrenciydi herhalde. Petrol herhalde daha fışkırmamıştı ki, hiçbir hummalı çalışma hiçbir alanda görülmüyordu Libya' da. Bana, büyük ve pederşahi bir çadır gibi geliyordu ülke.

Bir daveti daha unutmuyorum: Büyük çadırda erkeklere, küçük çadırda kadınlara veriliyordu. Öyle Pakistan'da gördüğüm gibi, Genel Valilerden arta kalma, süslü-püsküllü değildiler; geleneksel çöl çadırlarıydılar, biraz büyücek.

Dışarda, at gösterileri yapılıyordu, çıplak atlarla. Eşsiz süvarilerdi Trablus'lular. Genç bir denizcimiz dayanamamış, o da eğersiz bir ata atlamıştı. İyi biniciydi ama, onlar, atla başka türlü tekleşiyorlardı.

Bizler de, harem kafesinden bakar gibi, çadırın girişinden, çaprazlama kafalar uzatarak izliyorduk. Başta Reşide Bayar, on iki hanımdık, Kraliçenin konuğu.

Gösteri sona erince, çadırın ortasına çekildik. Toprağın altında pişmiş kuzular getirdiler. Söyleşisiz bir yemekti. Gene birinci bölümünde tek tük kuzulardan söz edildi. Bizim hanımlar, Reşide Bayar hariç, çiftlik çubuk sahibi kesilmişlerdi hemencek.

Yemeğin ikinci kısmında, Hoca Nasreddin yardımımıza yetişti. Kurda kuşa açık türbesinde gülmüştür halimize Hoca Nasreddin. Çok hatır gönül bilen Reşide Bayar, Kralın iki karısı olduğunu tamamen unutmuştu. Zaten ikincisi ortalarda yoktu.

Reşide hanım "Nasreddin Hocanın iki karısı varmış" diye söze başladı. Tamamen dalgınlığa düşmüştü.

Kraliçe Fatma gülümsedi. Fıkra, harfi harfine, nedime tarafından Arapçaya çevriliyordu. Reşide hanım işin farkına vardı ama artık bitirmek zorundaydı.

Kraliçenin zaten o kadar aldırdığı yoktu. O, sevilen, baş tacı edilen, hem akraba kızı hem eşti. Çocuğu olmadığı için, Kralı kendi eliyle evlendirmişti. Kendi eli, zarif ve işini bilen bir kadının eliydi. Kırk yaşlarında, Mısırlı bir eş seçmişti, hiçbir zaman çocuk doğurmayacak bir eş, Krala.

Yalnız, o fıstık gibi nedimeyle evlendirse bile Kralı, çocuk olmayabilirdi. Yaşlıydı çok kral. Ama oralarda ve hatta bizde böyle bir eksik, kadında aranır hep.

Veliaht vardı, abanoz renginde bir yeğen. Valinin on beş yaşındaki kızını boşatıp, sonra onunla evlendireceklerdi. Kocasını seviyordu. Sonradan verem mi oldu ne? Kimse öyle duyguya muyguya aldırmıyordu. Nakış gibi, beyaz tenli, siyah saçlı, çilek yanaklı bir kızdı.

Ünlü Karamanlı ailesine mensuptu. Karamaınoğullarıyla sakın karıştırmayın. Aile, elbette bu isim benzerliğinden yararlanıyordu. Oysa Karamanlı, bir Türk'ün ismiydi, Trablusgarp'a orduyla gelen. Sonra ülkenin en önemli zenginliklerine nasıl el atmıştı, sökemedim. İki kelimede bir, Karamanlı adı geçiyordu. İki adımda bir, ailenin bir mülküne toslanıyordu.

Büyükbabamın mezarını ziyaret fikrine saplanmış olmasaydım, birçok şeyin keyfini çıkaracaktım. Saraya yakın, kentin en kalabalık yerinde, İtalyanların işlettikleri bir otelde oturuyordum. Eşim, Anadolu Ajansı Genel Müdürü Şerif Arzık, Bayar'ın maiyetindeydi. Protokole dahil değildim; davetlere istediğim kadar katılıyordum. Zılıytm'a gitmeliydim. Bumincin Camii'nde yatan ölü, sanki beni çağırıyordu. Dayanılmaz isteklere binbir engel çıkar. Neye yakalandığımı bilmedim, ateşim kırklara fırladı. Hemen iyileşmek için, devrik ve trajik bakışlı, sıcak nefesli bir İtalyan doktorundan belki yüz iğne yedim. Şili zindanlarından çıkmışçasına, ayaklarım beni taşımıyordu,

ama eşim Şerif Arzık :

- Mezara varmazsan, bir ömür vicdan azabı çekersin, demişti.

Uzun burunlu bir arabanın devekuşu derisinden yastıklarına, kendimi pamuk yığını gibi bıraktım.

Zılıytm, Trablus'tan yüz kilometre kadardı.

Hurma ağaçlarının dalları yeşil bir tünel gibi üstümde kavuşuyordu. Çok mavi bir gök, arada bir deliyordu bu yeşilliği.

Birden kulağıma, geçmişten bir ses geldi. Ne karışıktır insanın beyin bantları! Merhum Seyfullah Esin'in eşi Emel Esin'in sesiydi :

- Fuad bey, Trablus'un göğü annemin anlattığı kadar mavi mi?

Ve amcam inine çekilmiş bir ayı dayıya dönmüştü.

Böyle mondanite sözlerinden nefret ederdi. O zaman Dışişleri'nin genel sekreteriydi. Numan Menemencioğlu geleneği o mevkii çok parlatmıştı.

Trablus'un göğü, hakkında mondanite kesilemeyecek kadar pürüzsüz bir maviydi. "Meleklerin vicdanlarını bu renkte görebiliyorum. Öylesine yalansız bir mavi ki, anlatılmaz!"

Bir soğuk resepsiyonda mı işitmiştim bu cümleyi? Her an, yaşadığım çevreye nice yabancı olduğumu anlayarak, sızım sızım yaşadım. Beni kurtaran, mizah gücü. O hâlâ ölmedi.

Zılıytm'a varmıştık... koca bir meydana. Yapıların çoğunu büyükbabam yaptırmış, Zılıytm kaymakamıyken. Abdülhamid, onu tenzili rütbe ettire ettire hal olmuş... Trablus müddei-umumisi, Zılıytm kaymakamı, Fizan zindanları sâkini, sonra... sonra ne var ki? Politik savaşın doğal sonucu bunlar...

Sonra işte, beni yattığı Bumincin Camiine götürdüler.

Önce biri beni evinin banyosuna tıktı :

- Abdest alın, diye.

Kaba kireçle örtülü bir kabarıklık. Yanında da daha küçük iki kabarıklık, gene kireçle örtülü. Ortadaki büyükbabam; yanındakiler, onunla gömülmek isteyen iki arkadaşı.

- Neden isim yok?

- Büyükbabanız istememiş.

Kabrin ayak ucunda el bağladım. Reşide hanım öğretmişti, ayak ucunda el bağlanacağını. Biz hep başa gidiyorduk. Kısır kadınların "ya Turgut, bana bir oğul ver" diye dua ettikleri deniz kenarındaki kabirde, Turgut Reis'in kabrinde, baş ucuna geçenleri uyarmıştı Reşide Bayar :

- Buraya gelin... ayağına varılır ancak.

Birden içim parçalandı. Kabirleri bile birbirlerinden uzak, bu dalgalı, tutkulu ailenin bireyleri birbirlerine ne kadar benziyorlardı davranışça! Büyükbabamı, yarım yüzyıldan beri ailenin hiçbir bireyi ziyaret etmemişti. Ben doğmadan çok önce, tabancayla vurularak öldürülmüştü çadırında. Yatakta ölen erkeklerimiz çok az.

Uzun uzun durdum, öyküsünü kafamdan geçirip konuştum onunla:

İnsan hiç tanımadığı bir yakınına ne kadar benzeyebiliyor!

O, mezarında bile isim istememişti. Ben yazı yazmaya başladığımda imza atmak istememiştim de, herkes bana gülmüştü.

Neden insan kabak gibi, hep "ben, ben, ben" desin? İsimsiz yatana öylesine içimi döküyordum ki... Bilemiyorum, galiba aşağı yukarı şunlan söylüyordum: "Ben seni derinimde duyuyorum. O beş yaşında, uyanık kara gözlü, Kafkasya'dan kaçırılan küçük oğlan çocuğu, gözümün önünde.

"Batum'dan gelen o köhne vapuru görüyorum, zamanın insanına dev gibi görünen. Rıhtıma yanaşıyor. Sıvışıyorsun. Biliyorsun ki kaçmak gerek. Ne büyük yalnızlık çekmişsindir o uzun deniz yolculuğunda, İstanbul'a kadar. Beş yaşında bir çocuk, hem de nazlı nazlı büyütülmüş. Ne duyar? Onu yaşayamıyorum...

"Dolaşıyorsun, yüz otuz, yüz kırk yıl önceki İstanbul'un sokaklarında. Yaşlı bir bey, akşam düşerken seni görüyor. Çerkesçeden başka dil bilmiyormuşsun. Konağına götürüyor. Kalfalar var orda, Çerkes. Fazla bir şey anlatamıyorsun, kaçırıldığından başka. Kafkas dağlarından, aşiretin Şapsığ'lardan hoyratça koparılmış, dönüşsüz bir yolculuğa çıkmışsın. Çok sonra aileni buldun. Onlar sana yıllarca ağladılar, ne olduğunu bilmeden. Buldun onları, buldun: Carım'lar.

"İmgelemi geniş, avantürye ruhlu, geme azıya gelmeyen tepeden

tırnağa akılları fesata ermeyen insanlar. En yumuşağımız bile öyleydi (Taha Carım, Ermeniler tarafından Vatikan'da öldürülen). Ben çok çektim, evin havasının evin dışındaki havayla ilişkisi olmamasından...

"Bir avuç kişi, ömürler boyu, koskoca Çar imparatorluğuna başı kalkık yaşamış! Devlet kuramadıkları için, her biri bir devlet saymış kendini. Birinci Nikola, yakınlarını almış Petersburg'a. Yetiştirmiş. Çok cesur ve üstün nişancı oldukları için, çoğunu muhafız alayına almış, birkaçını da emir subayı kılmış. Beyaz fişeklikli giysiler içinde, adımlamışlar Kış Sarayını, Yaz Sarayını. Dağlara yuvalanmış köylerini, çıplak atları, gümüş kemerli bacılarını düşünmüşler mi hiç?"

Yanımda kılavuzum, dalgın ve suskun duruyor. Çocuğu Asya gribinden ölmüş.

Mezarın isimsizliği bana çok yakın geldi.

Beynimin bandı gene döndü döndü... Nejat Eczacıbaşı'yı gündeme getirdi.

Acı mavi gözler, uzun boy, son derece şık... hiç ateşe değmemiş gibi. Fatih edasıyla:

- İnsan, kendinin bildiği şey için daha iyi çalışır, demişti ve devam etmişti olanca ciddiyetiyle. İmzasız yazı yazsaydınız, böyle güzel yazmazdınız!

Örnek pek süzgeçsizdi. Ama tantanalı örnekler söker çoğunlukla. Hep imzasız yazmak istedim. Söyleyen önemli değil ki; söylenen önemli.

Mustafa Raşit adındaki gemiden kaçmış çocuğu sokaktan toparlayan çelebi adam, onu okutmuş, büyütmüş. Olağanüstü zekiymiş. Ünlü kanserolog Hamdi Suat Hoca onu tanımış:

- Bu kadar zeki adamın halefleri çok zeki olmalı... ve kaçık diye fetva vermiş sonradan. Haleflerinden biri benim.

Şükür Tanrım, bütün küçük hesaplara omuz silkmesini, bu insanların örneği bana öğretti. Şükür Tanrım, bütün ömrümüz, sadece kendimize yakındık. Renkli, direnmeli, kavgalı, fırtınalı bir ömre imza attık. Bin şükür Tanrım! Eyvallahsız yaşamayı bize öğrettiler!

Mustafa Raşit, hukukçu. Elyazısıyla bir hukuk kitabı var, kuzenimde: Hattat yazısı gibi. Kendi kendine Almanca öğrenmiş ve Buchner'in Force et Matiere'ini çevirmiş Türkçeye. Bir zamanlar bizim kitaplıktaydı; sonra, sayısız taşınmalarla ne oldu bilemem.

Abdülhamid devri karışık. Mustafa Raşit'in verimli çağı, bu karışıklığın dışında kalamazdı. Gizli veya açık cemiyetler Türkiye'yi sarmıştı.

Jöntürk'lerdenmiş büyükbabam. Büyükannem, tarifsiz bir edayla "Jönler" derdi.

Padişah ne zaman ve nasıl tanımış büyükbabamı, bilemem. İlgisini, hatta sevgisini çekmiş. Kendi "doğru yol"una çekmek istemiş. Jönlerle ilişkisini bilirmiş. Paşalık unvanıyla onurlandırmak istemiş. Sarayda bir süre hapsetmiş. Büyükbabam, sarayın planını biliyormuş. Gizli bir dehlizden hareme kaymış ve Çerkes halayıklar onu saklamış. Beşinci Murat'ı, hapsedildiği mekânda gördüğü anlatılırdı ailede...

Görmüştür!

Uyarma, tatlılık, teklif sonuç vermeyince, Abdülhamid gene hoşgörü kullanmış; büyükbabamı Trablus'a müddei-umumi sürmüş. Turgut Reis'in mezarının tam karşısındaki Trablus kalesinde bir sürü imzası var. İstanbul'dan ayrılmadan, Medine Mollası'nın kızı Huriye hanımla evlenmiş. Zenginmiş Medine Mollası; külhanlı, dükkânlı, hanlı, hamamlı. Sürgüne beraber gitmişler. Jönlerden kopmamış büyükbabam. O arada, Trablus valisi olarak, Haşan Paşa da sürülmüş. Maiyetinde bir genç emir subayı varmış, sırf işlevinden ötürü Trablus'ta bulunan, öyle politik falan nedenlerden değil: Ünlü Müfide Ferit hanımın babası. Bir kalabalık resim var kuzenim Cahid Hayta'da. Büyükbabam, çocuklarıyla, sakalıyla, görkemiyle oturuyor; yanında çocukları, gür bir ses gibi. Arkasında, on iki-on üç yaşlarında bir kız genç bir adamın omuzuna elini dayıyor, ayakta: Müfide Ferit ve babası. Öyle kaç göç yok bazı çevrelerde, Cumhuriyet'ten önce de.

Benim halalarım, ki yaşasalar yüz yaşını aşmış olacaklardı, sörlere giderlerdi, dil bilirlerdi, o devirde Avrupa'da ne giyiniliyor kuşanılıyorsa onu giyerlerdi. Resimlerden biliyorum...

Gene bir aile resmi, gene ortada büyükbabam. Halalarım, başları açık ve şık. Fotoğrafçı çağrılmış, Banco di Roma'da, evde çekilmiş resim.

Oğlanlar da, hiçbir zaman demode olmayacak denizci giysilerinde: Babam Halit Carım; amcam Fuad Carım; küçük amcam Tarık Carım.

Demek ki bir çevre, bazı kuralların dışında, bildiğini okuyor.

Belki Trablus İstanbul'dan uzak da ondan.

İkinci kez evleniyor Mustafa Raşit. Ama kamu önünde, tek eş fikrini

savunuyor içtenlikle. İkinci eş, büyükannem; Zeynep hanım, on üç-on dört yaşında. O da Kafkaslardan gelme Romanya yoluyla. Seçkin bir aileye mensup. Romanya'da yerleşmek zorunda kalmış aile, amcasının yüzünden. Amcası, Çarın rehine-emir subaylarından biri. Rus alaylarının tarihinde adı geçer: Albay Kubzeş... Çok ünlü bir ailenin kızına aşık olur ve kızı kendine aşık eder. Kaçırır sonunda ve Romanya topraklarına kadar kovalanır.

Zeynep hanımın anası bu: adı Bayramhan. Gümüş işlermiş. Çok zarif bir kemer tokası kaldı ondan, bir de torunumun adı Bayramhan.

Büyükbabam, gerçekten Trablus'ta yerleştiğini mi sanıyor? Yarım düzine portakal bahçesi alıyor; o Banco di Roma adıyla bilinen evi yaptırıyor.

Padişah, "ıslah oldu" sanıp, hiçbir lütfunu esirgemiyor ondan.

İkinci eşi Zeynep hanımı, ki üç oğlunun ve bir kızının anasıdır, İtalyan okuluna yolluyor. Dil öğrettiriyor. Kızlarının piyano hocası var.

Bir yandan da, bu özgürlük önderinin evinde Sudanlı köleler var: Abdullah, Sayda, Kademhayr!

Eeee, büyük Yunan düşünürleri de aynı tutumda değiller miydi? Sonra Romalılar: Erdem örneği verilen Cato... üstelik de kötü muamele etmez miydi o kölelerine?

Kademhayr, ben küçükken bizim eve geldi. Yaşlanmış olduğu, lacivertleşmiş gözlerinden belliydi. O abanoz tene, krepdöşinden mavi gecelikler giyerdi. Çok genç ve sütbeyaz tenli bir adamla evlenecekti. Büyükannem, kendi maddi durumu çok parlak olmadığı halde, o süre ona çamaşır sepetleri dolusunca çeyiz yaptırdıydı...

Büyükbabamın "gayri kabili ıslah" olduğunu rapor ettiler herhalde İstanbul'a. Ilımlı adamdı Abdülhamid; ceza olarak "tenzili rütbeyle" Zılıytm'a kaymakam atadı onu.

İşte o meydan, o zaman yapılmış. Camii o mu yaptırmış bilmem.

"İyi ki sana geldim"... diye sürdürdüm konuşmamı. "Belki benden sonra kimse gelmez, bizim aileden."

Nitekim aradan yıllar geçti, bizimkilerden kimse varmadı kabre. Ama rahat uyuyordur isimsiz kabrinde, kimseye eyvallah demediği için.

Sultan artık Hacı Raşit olayını umutsuz görüyordu. Büyükbabam,

arkadaşlarıyla Fizan'a sürülüyor.

Çok yaşlı bir bey, küçüklüğümde, bizimkilerle konuşurken şunu demişti (galiba Yusuf Akçura'ydı):

- O kadar çok çekmişler ki Fizan'da, kaşık bile yokmuş da ekmeği oyup kabuğundan kaşık yaparlarmış,

Gülümsüyorum bugün, içimin derinliklerinden. Büyükbabamla Fizan çöllerine gitmiş gelmiş bir baston var bende, tek parça tahtadan, altın halkalı, altın armalı. O bastonu kullandıracak kadar itibar edilmiş kendilerine.

Evet, iklim çok kötüymüş. İklimden çok çekmişler; insandan değil!

- Neden Avrupa'ya kaçmamış?

Bilmiyorum. Kaçma fırsatı her zaman elindeymiş. İmparatorluğun içinde kalırsa, savaşını daha iyi mi yürüteceğini sanmış? Kalabalık bir aileyi padişahın gazabına mı uğratmak istememiş? Padişah kızla, çocukla uğraşan adam değilmiş. Nitekim...

Belki, Kafkasyalılığı tepmiş (ağızdan dinlediğim zamanlar bunlar)... Fizan'dan Trablus'a getirilmişler; bir süre orada hapsedilmişler.

Öfkelenirmiş büyükbabam:

- Yahu bu eşim (ikinci eşi, benim büyükannem Zeynep hanım), bu kadar zeki bir kadın, nasıl bana bir kalem yollamaz, yollamanın yollarını bulmaz? (Öyle ziyaret günleri yokmuş o zamanlar, politik tutuklular için. Bence daha iyi: Hem kendileri, hem aileleri için. Kadınlar çok gururluymuş. Kan içer, kızılcık şurubu derlermiş.)

Çok hırslandığı bir anda, evden gönderilmiş bir mandalina sepetine ilişmiş gözü. Meyvelerin birinin başı, garip biçimde çürümüşmüş. Umutla eline almış. Çürüğün altında birkaç santimetrelik bir kalem yatıyormuş. Yanındaki kitaplardan birinden (kitap falan yasak değilmiş) bir parça kâğıt koparıp yazmış:

"Valinin yastığının altındaki mühür."

Cümle o kadar. Kâğıdın büyükanneme nasıl ulaştığını bilmiyorum.

Zeynep hanım hemen faaliyete geçmiş. Tam bilmiyorum ama o sıralarda Trablus valisinin Namık Paşa olduğunu sanıyorum. Valinin doktoru hem Jönlerdenmiş, hem de bizim aile dostu. Bir gece için

çalmış mührü; ertesi sabah doktorluğundan yararlanıp yerli yerine koymuş.

Görkemli bir affı şahane düzenlenmiş en sahtesinden. Âlâyı valâyla, büyükbabam hapisten çıkarılmış.

Kabak valinin başına patlamış; azledilmiş. Büyükbabam da tekrar cezaevini boylamış. Sonra Fizan'ı.

Şimdi size öykü biçiminde anlatayım olan biteni:

"Öz eliyle yazmıştı Abdülhamid'e, 'Padişahına baş kaldıran Hacı Raşit adındaki namerdle hiçbir münasebetim artık yoktur. Zatı Şahanenizin izniyle, İstanbul'a, çocuklarımla beraber gelmek istiyorum.'

"Abdülhamid hemen rıza göstermiş ve (gelenek başka türlü şey) üstelik bu gönüllü dula ve çocuklarına maaş bağlatmış.

"Küçücük vapur yola çıktı çıkalı, genç kadın çocuklarıyla bir köşede sanki bir küme teşkil ediyordu. Herkes kim olduğunu biliyordu ve son derece saygı görüyordu. Malta Adası uzaktan belirince, genç kadın büyük oğluna fısıldadı:

"- Benden bir adım ayrılmayacaksınız; beraber ineceğiz. Küçüklere göz kulak ol.

"Malta Adası'nda bir süre dururmuş her gemi, inen dolaşan olurmuş. Herkes genç kadının üç çocuğuyla inişini doğal gördü.

"Ve Zeynep hanım, vali konağına yöneldi. İngilizlerindi Malta Adası.

"Vali Lord'a, kendisini bir hanımın görmek istediğini söylediler, ismini verdiler. Kabul etti.

"Küçücük bir kadındı. Çarşafı iğreti duruyordu üstünde. Üç tane dünya güzeli çocuk vardı yanında, 'tosun gibi' (büyükannemin deyimidir).

"Vali Lord, merakla bakıyordu :

"- Ne yapabilirim?...

"- İngiltere'nin himayesine sığınıyorum!

Derin bir şaşkınlık belirdi Valinin yüzünde, ilk kez böyle bir durum karşısında kalıyordu.

"... Ve İngiltere onu himayesine aldı.

"Malta'da günlerce kaldı çocuklarıyla.

"İstanbul yolunuyor dövünüyor, vaadlerle dolup taşıyordu. Aldıran kimdi?

"Günün birinde bir vapur bir pusula getirdi :

"- Artık serbestim, gel!... Kocasındandı.

"Ana ve üç 'tosun gibi' çocuk Trablus'a döndüler. Bu gürültüden ötürü gerçek bir affı şahane çıkmıştı."

- Bu aklı kim sana vermişti, diye bir gün sormuştu ağabeyim.

- Jönler, diye yanıtlamıştı Zeynep hanım kısaca.

(İşin, garibi, Abdülhamid'e toz kondurtmazdı, yıllar sonra bile. Ben altı-yedi yaşlarındaydım. Bir yerde bir piyes oynanıyordu. Korkunç belleğim vardı. Bir kez işittiğimi unutmazdım. Piyeste şöyle bir cümle geçiyordu:

"Otuz üç senedir kanını emdiğin bu millet, seni artık hilafetten men ediyor."

Bu, Abdülhamid'e söyleniyordu. O da sızlanıyor, yanık ahlar oflar çekiyordu.

Büyükannem öfkeden yerinde duramıyordu :

- Terbiyesizler, terbiyesizler, diyordu durmadan.

Sağında ağabeyim vardı :

- İyi ama, büyükbabama yaptığı...

Bir parmacık boylu kadın, dağ gibi gururuyla şöyle bir döndü:

- O politikaydı. Karşı taraflarda savaşıyorlardı. Abdülhamid de büyükbabanızın eline düşseydi, o da aynı şeyi yapardı.)

...Artık Fizan'ı komşu kapısı edinmişti büyükbabam. O Malta skandalından sonra, ikide bir sürülüyordu.

Bir gün gene dönüyordu kalabalık bir maiyetle; Trablus'tan on kilometre kadar ötede çadır kurmuştu. Küçük oğlu Tarık onu karşılamaya gelmişti. Aynı çadırda yatıyorlardı. Bir Bedevi geceleyin çadıra yaklaştı; tabancayı içeriye uzatıp kurşununu sıktı. Başına

sıktığını sanmıştı. Ayağından vurulmuştu büyükbabam. Kan, tükeninceye kadar aktı. Nedense deveye bağlayıp götürmediler; küçük oğlu doktor peşinde gitti... git, on kilometre; gel, on kilometre; bir yolculuktu o zamanlar. Kanamadan öldü. Bilinci uzun zaman yerindeydi. "Arazi ihtilafından" dediler.

Aile birkaç zaman Trablus'ta kaldı. Birinci evlenmeden olan kızlar kocaya gitmişlerdi. İkinci evliliğinden kızı Edibe tifo salgınında ölmüştü. Oğlan çocuklarından büyüğü Fransa'da okuyordu. Fuad, İstanbul'a okumaya gitmişti. En küçüğü Tarık, ki güzeller güzeliydi ve deha denecek zekâsı vardı, Trablus'ta anasının yanında kaldı. Çok trajik olacaktı yaşamı. Olağanın kıyılarından ayrıldın mı, zaten belli mi ne olacağın?

17 yaşında Kafkas cephesine gidecekti, çiftini çubuğunu satmış ve şehit olmaya gelmişlerin başında. O da herkes gibi, savaşın bütün dehşeti içinde, armut kurusuyla, dut kurusuyla açlık bastıracaktı. Ruslara esir düşecekti. Tam kurşuna dizilirken, arkadaşı bir Rus subayı tarafından kurtarılacaktı.

Ben o subayı İstanbul'da tanıdım. İstanbul'daki Beyaz Rus kolonisindendi. Anlattı:

- Duvann dibine dizmişlerdi onları. Asker, tüfeğini doğrultmuştu. Ben, Tarık'ın kurşuna dizilmemesi emrini koparttım generalden. Atları arabadan kestim. İki atın arasında gidiyordum cehennemi bir hızla, yetişmek için dua ederek. Bağırıyordum avaz avaz ve erlerle subaylar yüzüme şaşkın şaşkın bakıyorlardı. Kâğıdı subaya ulaştırdım.

- Tarık Carım bu yana, dedi. Tüfekler patladı, öbürleri yere düştü.

Sormuştum ona :

- Tarık amcam ne durumdaydı?

- O mu, Tanrının anormal kulu iki at arasındaki durumuma gülüp duruyordu.

On sekiz, on dokuz yaşlarındaymış o zamanlar. Ben bizimkilerin bu "insan dışı" taraflarına hep tanık oldum ve başkalarından hep bizimkilerin davranışını bekledim. Çekilmez insanlardı ama bizimkiler. Kork be, ağla be, dövün be... insan budur!

...Fransa'da okuyan babama kese kese altın gidermiş Trablus'tan. Bu altını sağlamak için, büyükannem elmas falan satıyordu herhalde.

Elmas herkesin elinde vardı; taçtan tut, hotoz iğnelerine kadar.

Halalarımın malı mülkü hesap sormaya utandıkları bir açıkgöz damat tarafından parça parça satılınca, yıllarca, hele küçük halam Pakize, üç çocuğunu okutmak için dal dal elmas sattı. Okuttu üçünü de. Ancak birkaç parça elması kaldıktan sonra bile (Büyükelçi Cahid Hayta'nın ve Profesör Muharrem Köksal'ın eşi Efsa Koksal'ın anasıdır), tarifsiz bir baş sallamasıyla:

- Elması olmayan kadın, kadın mıdır, derdi.

Bunca sarsıntı görmüş geçirmiş olmasına karşın kavramlarının sarsılmazlığı, bende, şaşkınlıkla karışık bir hayranlık doğururdu.

"Elması olmayan kadın, kadın değildir."

Öyleyse biz hapı yuttuk... Bu tür ıvır zıvırı dağıttık üstelik. Bizimkiler de öyle dağıtılmayacak türden değildi zaten.

Zamanlar, başka zamanlardı. Gene aynı halam, apartmana dudak bükerdi:

- Sahip sayılamazsın, altındaki toprağı bile başkalarıyla paylaşmak zorundasın.

Kırk yıl sonra bile, "büyükbabanız" derken büyükannemin burnunun direği sızlardı. Ama çok otoriter, kişiliği çok ezici bir kişinin yok olması, çok zengin ve havasız bir evden kaçıp nefes almak gibiydi bir bakıma da.

... Neyi satıyor, neyi savıyorsa büyükannem, Paris'te edebiyat ve felsefe okuyan babamdan altın keseciklerini esirgemiyordu.

Yanına en küçük oğlu Tarık'ı da göndermişti.

Bunlar, benim doğumumdan çok önce. Ben ailenin saltanat ve hemen saltanat sonrası devrine yetişemedim. Göçebe devrinin yeniden başlamasına yetiştim; o da inişler ve çıkışlarla doluydu.

... Gene göğün yer yer mavilikleriyle deldiği hurma ağacı tünelinden geçerek Trablus'a varıyorum. Elçiliğimizde vakvakalı, cakcakalı, sıkıcı bir resepsiyon vardı. "Artık dünyada, nişandan mezara her şey yemek yiyerek kutlanmasa" diye düşünüyorum. Oradaki büyükelçi kariyerden değildi; paraşütlüydü, galiba...

Biri yanıma yaklaştı:

- Yahu, dedi, çarşıda alacak dantel kalmadı; bizimkiler top top almışlar.

Gerçekten güzel danteller vardı Trablus'ta, tıpkı Roma'dakiler gibi.

Ben büyükbabamla doluydum. Öyle bir bağ kurulmuştu ki onunla... O isimsiz mezar sanki içimde kabarıyordu.

* * * * *

Madanoğlu'nun anılarına bakıyorum: Bir Musa el Sado tutturmuş gidiyor. İyi ama Safo faslı nerde, kara gözlü, gururlu Safo, Safiye? Hayat kadını Ferhunde'densöz ediyor da, O'ndan tek kelime yok. Demek insan anılarını süslüyor, yontuyor, bir şeyler yapıyor.

- Evet, anılar o tür olursa... tek çizgili, resimlerle de süslü, üstelik pazar gelişmemiş resimlerle, fotoğraf sanatı bakımından.

- Nimet Arzık, gene bantlar karıştı kafanda!

İçimdeki filmin kronolojik bir liste olması şart değil. Havanda dövülmüş değişik baharat gibi, her şey karışıktır içte, karmakarışık.

... Özelliksiz resepsiyonda, herkes çanak tabak bağrışırken, ben bizim ailenin tanıdıklarını arıyorum. Buldum iki tanesini. Çünkü o sandıkları bulmak istiyorum... Simsiyah iki uzun boylu insan. Onlar, o aileyi biliyor. O ailenin torunları varmış. Beraber gidiyoruz ertesi gün. Buluyoruz evi. Oldukça uzakta merkezden, tek katlı mütevazi bir ev.

Yaşlı, boğazdan konuşan, şişman bir kadına derdimizi anlatıyor, arkadaşlardan biri. Bizi buyur ediyor kadın. Sandıkları yüklükten, bir gencin yardımıyla, ağır cenazeler gibi çıkarıyor. Toprak rengine dönüşmüş, gri bir bezle kaplı, demir çerçeveli sandıklar. Kilitsiz. Belli ki yıllardır arada bir havalandırılmış...

Birinci sandığın kapağını açıyorum, ev sahibi ikramını yaptıktan sonra. Lekeli lekeli çarşaflar, iki top Bağdat sadakoru; halamın gene o tarifsiz edasıyla "buz gibi Bağdat sadakoru, şimdikiler ipek mi" dediğinden, tiril tiril, ham ve has ipek.

İkinci sandığa geçiyorum. Hep bir sır çıkacak gibi sandıklardan, ama çıkmadı.

İkinci sandığın kapağını kaldırıyorum: Bir palto, içi samur kürklü. Nedense bizler, bütün dünya, kürkün tüylerini dışta taşıdık. Dokunuyorum; tüyler elimde kalıyor. Bırakıyorum. İki atlas bohça;

biri mavi, biri mor, sırma bordürlü. Birinin içinde on-on bir yaşında bir çocuk geceliği. Çizgili çocuk çorapları. Ufak, aynalı bir çanta... Küçük halamın, tifodan ölmüş olanın. Bu eşya, hangi sessiz gözyaşıyla katlanmış? Nasıl terk edilmiş? Solduğumu hissediyorum. Ev sahibesi halimden anlıyor, "hepimiz faniyiz" diyor herhalde.

Neden bu çarşaflar böyle bombe? Elimi daldırıyorum. Güçlükle bir şey çıkıyor : Bir Singer dikiş makinesi. Kapağıyla. Kaç yıllık? Singer firmasına armağan etsem, müzeye koyar.

Siyah kenarlarda motifleri var. Kolu çeviriyorum. Tık tık tık diye yırtıyor suskunluğu, işliyor makine. Neden bu kadar duygulanıyorum bilmem. Bozulmamışlığa duygulanıyorum herhalde.

Üçüncü sandık... Sararmış kitaplarla dolu, ve frerlerde yapılan ödevlerle. Hepsi bir berat gibi. El yazısı, hattat yazısı sanki. Çok dikkat ederlermiş frerlerde. Babamın ödevleri, hep TB'li: Tres Bien (çok iyi). Bir deste soluk aile resmi de var.

Kimsenin vaktini bunca yemeye hakkım yok. Bir yastık kılıfına bohçalayıp aile resimlerini, alıyorum. "Öbür şeyleri size bırakıyorum" diyorum kadına. "Bu kadar zaman sakladınız." Bir de Fraje marka bıçaklar var...

- Bizleri tanımadığınız halde bunları korudunuz.

- Singer makinesini de mi? diyor herhalde Arapça.

Başımla evet diyorum. Gözleri parlıyor.

Üç tabut kalıyor sanki ortada. Üç gri sandık, lekeli çarşaflarıyla, sadakorlarıyla, Fraje takımıyla. Singer makinesi yeniden hayata döndü.

Düşünün, insan iki kuşak tanımadığı binlerinin mallarını saklıyor gözü gibi. Burası çöl. Çöl kanunuyla: "Emanete hıyanet olmaz."

Bu dünyadan kendi dünyama tatsız tatsız dönüyorum. Beni arayan arayana.

- Neden davete gelmediniz?

Hangi davet olduğunu bile anımsamıyorum.

- Ben protokolden değilim ki?

- Böyle bir davet, emir telakki edilmelidir.

Omuz silkiyorum, yolunan protokolcuları sonradan öğrenilmiş protokol kurallarıyla başbaşa bırakarak. Onlara üç sandığı, sessizlikte tıkır tıkır işleyen Singer makinesini söyleyemem ki. Ne kadar dolu bir gün yaşadığımı anlatamam ki. Bana emir verebilecek her çevreye yabancı olduğumu, vernikli kafa kemiklerine anlatamam ki.

Elimde, hiçbir yere koymaya kıyamadığım bir deste soluk aile resmiyle, Roma uçağına bindim. Hem mutluydum hem acılı. Kafam karmakarışıktı. Kral İdris'in krallığı daha ne kadar sürerdi acaba? Bumincin Camii'nin serinliğinde rahat uyu sen, Jöntürklerden Mustafa Raşit. Bizim gelecek zelzeleli olacağa benziyor.

ÖLÜME MAHKÛM BİR GAZETECİ

Bizim ailenin erkeklerinin çoğu yataklarında ölmemişlerdir. Ölümleri sır perdesiyle çevrilidir.

Babam Halit Carım'ın Gönen'de öldüğünü söylemişlerdi, İspanyol gribinden. Büyükbabamın da "arazi ihtilafından öldüğünü" anlatırlardı. Hatta tetiği çeken zavallı Bedeviyi asmışlardı, konuşmasın diye.

Babam bugün bile Bornova'nın nüfus kayıtlarında yaşar görünür.

Gizli ilişkilerini bilmiyorum. Politikaya çenesine kadar batmış olduğunu biliyorum gazeteci olarak. İzmir'de evi, çoluğu çocuğu varken, Gönen'de ne işi olabilirdi?

Çok sonraları, Mere Marie Eva adındaki rahibe, ki okulda sınıf hocam ve Bornova'nın tanmmış bir ailesi olan Solari'lerin kızıydı, bana birtakım öyküler anlatmıştı. Babam öldüğünde, on yedi yaşındaymış sör. Anlatılanları duymuş. Öldürtmüşler ve bir geminin lombozundan denize atmışlar.

Nedeni? Niçini? Nedensiz, niçinsiz öldürülenler yok mu? Ama ülkenin o bulanık ortamında azıya geme gelmeyen bir gazetecinin öldürülmesi için, bin tane neden ve niçin olur.

Anam Polonyalıydı. Doktor diplomasını alır almaz.

Paris'te, kötü bir rastlantı, babama toslamıştı. Evet, kötü bir rastlantı; çok çekecekti. Kendisine deli gibi aşık Polonyalı bir mühendisle evliymiş. Zavallı adam nice yansa tutuşsa, babam gibi oryantal şovlar yapamazdı. Örneğin, buzlu bir kış günü annemin kapısının önüne upuzun yatmak gibi. Nerdeyse her tarafı ağaçlar gibi kırağı tutacakmış. O zamanın kadınları da ne kadar doktor-aktar olsalar, masummuşlar. Biz olsak ayağımızın ucuyla iter, deli diye gülüp geçeriz. Üstelik böyle adamlarm son derece uçarı adamlar olduğunu da biliriz. O bilmemiş, yazık.

İkisinde de para bolmuş. Keyif bolmuş. Tasasızlarmış. Öğrenciymişler ama, Fransa'da nice altın kesesi eritmişler. Zaten Polonyalı anneannem bir servet yemiş Fransa'da, dört kızı ile birlikte. Dulmuş. Adı Emilie.

Ben onu yaşlıyken tanıdım. Hasta annemi Polonya'ya götürmek için İstanbul'a gelmişti. Tek kırışığı yoktu. Güzeldi, kendi kaşıyla, kendi dişiyle, kendi teniyle.

Saçlarını bir topuzla tepesine toplardı, taç kondurur gibi. Sırım gibiydi. Her doğurduğu çocuk onu sanki ütü tahtasında ütülemişti. Siyah-beyaz, çenesine kadar kapalı parlak kumaşlar giyerdi. Boynundaki kaim altın zincire binoklu asılıydı. Tiyatro izler gibi, üşenmeden gözüne tutar, dünyayı izlerdi. Çok saftı.

Kışları Paris'te, yazları Cote d'Azur'de yaşarmış, dört kızıyla.

Dizlere kadar mayolarla, çiçek tandırını andıran şapkalarla resimleri vardı, eskiden evde. O şapkalarla birbirine toslamadan konuşmak için, iki hanım en azından birbirlerinden bir metre ötede olmalıydılar. Uzun zaman dört kardeşin bir tahtaya dizili kankan dansı oynamaya hazırlanır gibi resimlerini sakladım. Sonra, aile gibi resimler de bir sürü felakete uğradılar. Kimi Varşova bombardımanında yok oldu, kimi buradaki evimizin düzensizliğinde. Güzel dul ve kızlan boks maçlarını izlemeye giderlermiş. Yazın da, her gece gazinoya, Montekarlo'da kumar oynamaya. Servet avcıları, profesyonel çapkınlar bu küçük gruba yaklaşmayagörsün, büyükannem hemen kızlarına fısıldarmış:

- Çocuklar, sakın benden uzaklaşmayın!

Zavallı profesyonel avcı da, bu değişik tür av karşısında, selameti kaçmakta bulurmuş.

Ne garip çevre... O dönemde bizimkiler kadar tasasız olmayan insanlar da vardı herhalde. Anne tarafından büyükbabam, herhalde hayat dalgalarını evinin içine kadar ulaştırmamıştı. Hiç akıllarına servetlerinin eriyeceği gelmiyor muydu? Rantiye psikolojisi, galiba bambaşka. Fakat gerektiğinde, delice cesur olmuşlar. Acıyı bile bile seçmişler.

Polonya'da o gün de, bugün olduğu gibi halk ve ordu karşı karşıya getirilmişti. Ve o tasasız anam bir tatilde ülkesine döndüğünde, arkadaşlarıyla namluların üstüne göz kırpmadan atılmıştı : "Nasıl birbirinize, nasıl kardeşlerinize silah çekersiniz" diye.

O tasasız büyükannem de boks maçlarını, kumarlarını bırakıp hemen Polonya'ya varmış. Annemi cezaevinde her ziyaretinde kremalı pastadan tutun, kürk yakalı paltoya kadar taşır dururmuş. Ertesi haftaki ziyaretinde bakarmış ki, anam aynı eski etekle dolaşıyor, aç ve biilaç. Ziyaret biter bitmez her şeyi paylaşırmış. İçimden şükran

duygusu göğe kadar uzanıyor. Şükür böyle insanlardan geliyorum, kendilerini esirgemeyen, öz özlerinin bilincine varmış. İçimi yıkaya yıkaya ağlamak istiyorum, onlan düşündükçe.

Sonra annem kurtuluyor, gene Paris'e dönüyor.

Aile başlangıçta, babamın kendisine katılmasına zil takıp oynamış. Babam bütün şovlarını sıralamış. Kendisini sevdirmiş. Zekiymiş. Kültürlüymüş. Güzel konuşurmuş, Fransız yazarları arasında çevresi varmış. Öbür zavallı adam ses etmeden boşanmış. Ablam doğmuş Paris'te: İren Zeynep demişler.

Ağabeyim doğmuş Cenevre'de: Jean Taha demişler; sonra Jean'ı Yahya'ya çevirmişler.

Tek Türkiye'de doğan benim, İzmir'de. Nimet Edvij demişler. Bu isimlerin simgelediği ikiliği hep duydum içimde ve yaşamımda.

Vatana dönmek zamanı gelmiş; ilk önce çift Trablus'a gelmiş. Sonra, Batı yaşamına en yakın, İzmir'in Bornova'sına. O zamanlar Bornova'da ülkeye büsbütün yabancı bir çevre yaşıyormuş. Yaşadıkları yerle tek ilişkileri, para kazanmakmış. Bornova'yı yıllar sonra gördüğümde gene garip bir koloniydi ama kolonlar bir hayli yaşlanmışlardı. Hâlâ seçkinler piyasasında babamın zamanının Jiro'ları, Lafonten'leri, Solari'leri vardı. Hâlâ çiçekli bahçeler içinde İngiliz tipi villalarda yaşıyorlardı. Birtakım posasız ve tasasız insanlardı. Hâlâ ayaklarını briç oynarken tandırda ısıtıyorlardı, yorganlarla örtüp. Bu yüzden çoğu, İngiliz aristokratları gibi romatizma olmuştu. Beylerin çalışmadıkları çalışma odalarında, duvarlarda atmadıkları tüfekler, camlı dolaplarda tenis kupaları vardı. Hâlâ kadınları güzel, bakımlı ve minimum duyguludurlar. Kulüp yaşamı sürer hâlâ.

Eski aile dostlarımız Topuz'lar ve Maneso'lar hâlâ orada otururlar. Gidip kendimi tanıttığımda çok yakınlık gösterdiler ve bende olmayan bir sürü aile resmini yelpazelediler. Doğduğum eve girebildim. Hiç değişmemişmiş. Manolyalı, küçük taşlarla döşenmiş bir bahçe. Ablamın, ağabeyimin sadist bir matmazelin elinde uysal uysal oynadıklan havuz kenarı. Ev, iki katlı, çok geniş. Resepsiyon katı yukarıda nedense. Bütün cepheyi kaplayan bir salon. O zamanlarda bile, burada yaşamak için büyükservet gerekmeliydi. Oysa servet Trablus'ta kalmıştı, mal olarak.

"Çok kumar oynardı, bazen çok kazanırdı" dediler babam için. Oyunda kazanmakla nasıl hayat sürülebilir, bilemem. Gene belki iki taraftan büyükannelerimin altın kazıntıları imdada yetişmiştir. Bir de babamın

bir kartvizitini gösterdiler. Üstünde "Baron Carım" yazılıydı. Paris'te basılmış. Arkadaşı Yahya Kemal alay edermiş bu snobizmiyle. Fiyaka falan, işin içinde bunlar da var, ama doğru... Birinci Nikola, Kafkas beylerinin asalet unvanı seçmelerini istemiş. İki koyunu olan bey, kendisine "prens" demiş. Bizimkiler sadece baron kalmışlar. En eski ve en gerçek asalet unvanı buymuş. Ama beyler bir karar almışlar: Bizim baronların önünde prens olanlar, olmayanlar, bütün beyler ayağa kalkmak zorundaymışlar...

Babam, bu titrden yararlanmıştı. Cumhuriyet Fransa'sı, böyle unvanlara başka türlü meraklıdır, bugüne dek.

Hafifliklerinin dışında, büyük gazeteciymiş babam. Figaro'da yazarmış, Le Levant adlı bir gazetenin başyazarıymış. La Feusee Turque diye, Türk genç yazarlarının çevirilerini toplayan dergiyi çıkarmış. Şiirleri de varmış, kötü şiirler, çok iyi bildiği Fransız dilinde. "Kadın yazarlar" diye bir şiiri elime geçti:

"Les femmes ecrivains, porcelaines de Saxe" diye başlıyor ve:

"Et qu'au ciel-de lit seul, monte votre Babel" diye bitiyor...

- Yani?

"Saks porselenine benzer kadın yazarlar..."

Son satır da şu demek :

"Babil kuleniz, karyolanızın tavanına dek yükselsin, yeter."

Bir taraftan da, gözüpek bir ilericiydi. Bu ikilik, hep var olmuştur, bizim aydınlarda. Namık Kemal'i alalım örneğin:

Eşi, ona "Kemal Bey" diye seslenirmiş.

Avrupa, hak-hukuk, özgürlük, bütün bunlarla kafayı bulduğu bir gün, eşine:

- Bana bey deme, diye sıkı sıkı önermiş.

Eşi de öneriye uymuş. Ama utanmış, kendisini göstermeden, kapının arkasından seslenmiş:

- Kemaaal... Kemal...

Tepesi atmış Namık Kemal'in, "vay bana kim Kemal diyebiliyor" diye. Sonra anlaşılmış mesele... Bizim aydınların tutumunda hep bu ikilik

var, hep!

Büyük Dünya Savaşı patlamış. Babam, Le Levant'da zehir zemberek yazılar döşenmeye başlamış. Almanya ile ittifakın bir avantür, bir cinayet olduğunu yazmak, savaşta aferinle karşılanmaz elbette. İdama mahkûm olmuş. Zavallı anam. O Polonyalı zarif kız, ablam elinde, ağabeyim kucağında, her kim ise, Alman generallerinin en etkilisine başvurmuş... ve Polonyalı olması kurtarmış babamı.

Kırk yılda değil, dört yüz yılda bir, Polonyalı olmak birine yaramış.

... İzmir'de, diğer Bornovalılar için hayat, ipek akışıyla akıyor : Balolar, operetler... Büyükannemin (babamın anası), bir tane operetin tadı damağında kalmış. Kurtuluş Savaşından on yıl sonra bile, bizim evde söylenen hamasi türküler arasında, bir de Pataponya Opereti vardı.

"Pataponya bire Pataponya,

Kikirikiki...

İne siğa poso, pantotini..."

Bebekliğimden bu sesler kalmış kulağımda. Bir de, Belle Epoque'un bir operetini bellemişti büyükannem:

"Avrupa'yı dolaştım,

Çok kızlara sataştım;

Ben bir kurnaz tilkiyim

Hepsini aldattım kaçtım."

"Ben bir kurnaz tilkiyim"

derken, yarım piruetler yapardı.

Herkes gibi acı çekebileceğini anlamam için zaman geçecekti. O bir kaleydi benim için. Kalelerin acı çekebileceğini düşünmek güç. Ama onun dayandığı fırtınalara dayanamazdı kaleler.

- Selam büyükanne. Burada buluşmak iyi. Seni hep özledim. Senin gibisini görmedim pek.

"Ortumba o kirimiste pazarya

Trililom, trililom

Nasiparo, yine pataponya

Trililom."

Fonetik olarak yazıyorum. Ama bu Pataponya hatun, girintili çıkıntılı, esaslı bir operet diva'sı olmalıydı. Yazarken ölülerimin kanatlarını duyuyorum çevremde. Selam büyükanne, sen misin?

Annem hamileymiş üçüncü kez, bana. Babam Gönen'e gitmiş nedense. Amcam Fuad Carım sonradan bize ölümünü anlatmadı. Her şeyi biliyordu. Birkaç ay sonra haber gelmiş:

- İspanyol gribinden öldü, diye.

Bahçede komşular çay içiyorlarmış. Annem upuzun bayılmış taşların üstüne. Büyükannem diz çökmüş. Fuad amcam çok gençmiş. Adapazarı'na kaymakam atanmışmış. Bizi oraya götürmüşler. Kundaktaymışım. Ama o artık Adapazarı'nda yokmuş. Mustafa Kemal Paşa'nın yanındaymış, Anadolu'da. Komiser İshak Efendi aileye kol kanat germiş. Amcam Birinci Büyük Millet Meclisi'ne İzmit milletvekili seçilmiş. Genelkurmay'ın savaş tarihinde, değişik aşamalarda adı geçer. İlk, sekiz kişi almış yeşil-kırmızı İstiklal Madalyası'nı. Beş paşa ve üç bey: Mustafa Kemal, İsmet, Fevzi, Refet, Ali Fuat Paşalar ve Celâl, Rauf, Fuad beyler.

Nedense Kâzım Karabekir'e daha sonra vermişler. Haklı olarak çok üzülmüş. Sonradan bu madalya 35 kişiye daha verilecekti, İstiklal Mahkemesi üyelerine. Ama ilk sekizden olmak başkaydı, yeşil kırmızı kurdelelisiyle. Kırmızıyı alan çok, yeşili de.

Madalya bendedir. "Ulan bunu da bizden kimse alamaz ya" diye, düşündüğüm olmuştur.

Sonradan Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ile birlikte amcamı murahhas heyetine katıp Sovyetler Birliği'ne göndermiş, Moskova ve Kazan Başşehbenderi (başkonsolos) titriyle. Amcam 28 yaşındaymış. Ben onu Moskova dönüşü anımsarım. Babam sanırdım. Anılarını yazmadı. Bir destanın parçasıydı. Neden bu destanın kimsenin bilmediği ayrıntılarının gün ışığına çıkmasını istemedi? Zekâsı da, bilinci de, kültürü de yatkındı. Neden Brezilya büyükelçisiyken General Miranda diye saçma sapan, etsiz tatsız, kimsenin gönlüne ve

beynine bir şey katmayan kitaplar yazdı ki? Ne kişiliğine ulaşabiliyorum, ne tutumuna. Büyük bir küskünlük yatıyordu bu suskunluğun altında. Garip bir Kafkas utangaçlığı da. Tevazu haline dönüştürdüğü, gurur da.

Kendi gerçek değerlerini hırsızın zulada mal sakladığı gibi saklardı. Birtakım fabrikasyon değerler koydu ortaya durmadan, kötü tiyatro değerleri. Onlardan hiçbir zaman vazgeçmedi.

* * * * *

Belleğim birbuçuk yaşıma kadar uzanıyor. Öncesini, bana anlattıklarıyla yaşıyorum. Göçebe temperamanlı ailenin ev ev dolaştığını biliyorum : Sarı Ev, Ermeninin Evi, İstasyondaki Ev...

Sarı Evden çok kötü bir anım var. (Evde erkek yok. Büyükannem, annem ve bizler, üç çocuk. Amcam, Anadolu'da Atatürk'le beraber). Ermeni haydutların evimizi basması. Daha konuşamıyordum. Yollanmışlardı haydutlar, cephede döğüşen eski Adapazarı kaymakamının ailesine gözdağı vermek için. Öyle olmalı. Birinci Büyük Meclis üyesiydi de aynı zamanda, İzmit milletvekili. İzmit'e de gözdağı olacaktı bu!

Anımsadığım, gece uyanmam. Annem ve büyükannem ayakta duruyorlar. Kapkara iki yabancıyla. Bir tanesi, boğazıma soğuk bir şey değdiriyor. Ağlamaya başlıyorum. (Hançer dayamışlarmış. Para falan hepsini almışlar. "Daha var mı" diye, deneme yapıyorlarmış boğazımda.)

Büyükannemin bana bir "sus" komutu çektiğini biliyorum, öyle bir sus ki, gözyaşlarım hemen kurumuş. O birbuçuk karışlık küçük kadın, şunu demişmiş birbuçuk yaşındaki bebeğe:

- Sus, elin namerdinin karşısında ağlama.

Ne garip yetişme! Ne garip kadınlar: Büyük kadınlar. Ben bunu yapamam!

- Kur'an getirin, diye gürlemiş kara adamlardan biri.

Yan odada uyuyan kardeşlerim, habersiz, sabaha kadar uyumuşlar.

Bana yıllar sonra anlatılan şu :

"Annenizin bütün mücevherlerini almışlardı. Damla zümrütler, mineli saat, bir-iki pandantif. Bebeğinizin boğazına soğuk hançer dayanınca

elbette 'gönül rızasıyla' verirsiniz, neyiniz varsa."

Islak, yağmurlu ellerini anımsıyorum. Üstelik okşuyorlardı da beni.

- Şimdi Kur'ana el basın ki, her şeyi verdiniz!

Annem çok soğukkanlıymış :

- Benim kitabım İncil, demiş, ben Hıristiyanım ve Polonyalıyım.

Dünyada belki, bir Polonyalıya Polonyalı olmak, ikinci kez yaramış. İrkilmiş çete artıkları... Yumuşamışlar.

- Peki, demişler, bu çocuğa hanginiz daha lazımsınız? Haydutlar da bir başkaymış, o zamanlar.

İki kadın, birbirlerine pas verirlermiş : "Yok o daha lüzumlu... Yok o daha lüzumlu" diye...

Çete artıkları bunca erdemden usanmışlar:

- Yürü, demişler büyükanneme.

O sahneyi ben oyun sanmıştım. Üst kattaydık. Büyükannemi merdivenlerden ittiler. Bir çamaşır leğeni çektiler. Oturttular onu. Bir tenekeden bir şeyler döktüler üstüne: Gazmış. Ceplerinden kibrit çıkardı bir tanesi. Kibrit çakmadı. Kutuyu yağmur ıslatmış. Tanrım ne büyüksün ! Bir iki kez denemişler. Tanrım ne büyüksün!

Annem, kucağında benimle, yukarı çıkmış. Neden bıraktılar bilemem. Belki farkında olmadılar. Gerçekten yakacaklar mıydı büyükannemi, onu da bilemem. Ama büyükannemin korkmadığını biliyorum. Gene bir varlık hissediyorum, başımın yanında gezinen: Sen misin büyükanne? Selam, biraz otur benimle, anımsamaya yardım et... Senin gibi insanların havasına dalmak istiyorum.

Annem bir tavan süpürgesini eline almış, küt küt yere vuruyormuş. Ben herhalde oyun sanıyordum.

Anlattıkları büyüdüğümde: Annem, "Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin", diye kaim sesle gürültü yapar ve habire tavan süpürgesini vururmuş yere. Kaçmışlar çete artıkları, büyükannemi leğeninde bırakarak, tekmeledikten sonra. (Sonra gene çete artıkları ağabeyimi öldüreceklerdi Roma'da.)

Ertesi gün ev dolup taşmış. Geçmiş olsuna gelenler kalabalıkmış. Ama herhalde bazı kişiler olayı biliyorlardı. Bir büyük kalabalık

anımsıyorum. Ortada bir sırım gibi genç. Büyükannem üç kez, tuuu, tuuu, tuuu, diyor. Ben de onu taklit ediyorum.

İnsanlar ne garip. İhanetleri onlara törelerini unutturmuyor.

İşin içinde parmağı olan, Çerkes asıllı bir genci getirmişler büyükanneme. Yüzüne tükürmüş herkesin önünde. O da boynunu bükmüş ve elini öpmek istemiş. Büyükannem:

- Köpeklere verilecek elim yok, demiş, cedlerine dua et ki, seni parçalatmıyorum.

Hainin utanmasını bilmesi, ne garip!

* * * * *

- Çocuklarımın vatanı olsun!

Ve annem, Polonya'ya dönmedi. O zamanın Adapazarı'nda kaldı bizimle. Ne olmuştu o dal gibi Polonyalı kıza öyle, herkesin hayran kaldığı? Verem o devirde şifasızmış. Kan tükürüyordu annem, mum gibi eriyordu. Neden dönmedi ülkesine?

- Çocuklarımın vatanı olsun!

Bu öz özüne söylediğidir, ama neden bu değil.

Karmakarışık nedenler. Belki insan bir mezardan ayrılamaz. Belki insan, pırıl pırıl çıktığı yere yenik, başı önünde dönemez... O yalnızlıkta nasıl yaşadı? Yaşayamadı işte!

Tıp'ı bitir. Paris'te, yazları Cote d'Azur'de geçir. Savaş Adapazarı'nda, seni sevmeyen kayınvalidenle yaşa... Neden sevsin? Gelinlerinden biri Polonyalı, biri Rus, biri Amerikalı olacaktı. Birleşmiş Milletler bizim evde kurulmuştu çoktan.

- Yahu hiç olmazsa birisi gâvur olmasaydı, derdi Zeynep hanım, yakın dostlarına...

Annem, öleceğini anlayınca, çok sonra, Polonya'ya dönecekti. Orada öldü.

Polonya'da, yıllar sonra bana anlattıkları kişi, benim tanıdığım çökük avurtlu, kocaman gözleri yüzünü kemirmiş anne değildi.

Kadife etekler, örgü bluzlar ve siyah krep damurla sıkılmış bir baş var gözümün önünde.

Polonya'daki genç kız mazurka dansederken, iskemlelerin üstüne çıkarlarmış onu izlemek için. Birdenbire Polonya teprendi içimde.

... Ninnilerimiz hamasi şarkılardı. Hepsi belleğimde:

"Geyve Boğazı dardır geçilmez,

Kan olmuş suları,

bir tas içilmez."

ve

"Dün Kamerdim,

kimsesiz yaslı bir yıldızsın bugün..."

Sonra, bugün bile beni ağlatan, evet ağlatan:

"İzmir'in dağlarında çiçekler açar,

Yaşaaa Mustafa Kemal Paşa yaşa,

Yaşaa Mustafa Kemal Paşa yaşaaa..."

En çok Polonyalı anam bana söylerdi bu şarkıları.

- Sen bunları nasıl anımsarsın?

"Belleğim" dedim... Biraz daha büyücekken, Ermeninin Evi diye büyük bir evde oturmuştuk. Adapazarı'nda. Planını bile çizebilirim. Önünde çift taşlık var. Çocuklar seksek oynamaya geliyor o taşlıklarda. Ben pencereden bakıyorum, onlarla oynamayacak kadar küçüğüm.

Unutmak istediğimi bile unutamıyorum, o belleğim yüzünden... Derken bir gün, bir çılgınca mutluluk patlıyor her yanda, yeni bir şarkıyla :

"Muzaffersin ey Türkoğlu, zafer senin.

Kurtuldun sen esaretten...

Helal olsun hep o kanlar ki döktüğün,

Şu muhterem ey şanlı al sancağına."

Yazarken bile hüngürdüyorum.

Barut çemberinden çıkmış insanlar evimizi dolduruyorlar.

Bugün düşünüyorum, "Muzaffersin ey Türkoğlu, zafer senin" diyebilmek, başka türlü dolu dolu olmalı bunca savaştan sonra.

Bizim, evde o marşlar on yıl daha sürdü.

O marşlara arada bir, büyükannemin unutamadığı Pataponya Opereti de katılıyordu.

Kayınvalide, Polonyalı gelin, bütün Kurtuluş Savaşını birlikte yaşamışlardı.

... Bir gece, ölümü beklerken, hangi ölümse, bir tıkırtı olmuş. Birbirlerine sarılmışlar. Kapı şiddetle vurulmaya başlamış ve:

- Ben İdris, demiş bir ses.

Kuvayı Milliye'den İdris, amcamın adamı...

Annemin çığlığı yükselmiş:

- İdriiis çavuuuş!

Ve Kuvayı Milliyeciler dolmuş eve.

Kırk kez anlattılar. Yaşamış kadar oldum. Büyükannem sokağa fırlamış. Kucağında ben, annem onu izlemiş. Şakır şakır oynamaya başlamışlar. Bu bir adakmış :

"Zafer kazanılınca, sokakta şakır şakır oynayacağız."

Sokak dolmuş. Bütün maşlahlı, başörtülü komşu hanımları da oynuyorlarmış.

Yer gök inlemeye başlamış:

"Muzaffersin ey Türkoğlu, zafer senin, Helal olsun hep kanlar ki döktüğün..."

Bu dizeyi eşini çocuğunu savaşta yitirmiş olanın söylemesi bambaşka. Tanrım, Tanrım, bütün bunları kimse kimseye anlatmamış mı? İnşallah, Polonya'da da bir gün böyle meydanlarda, ince belli, kaim örgülü kızlar zaferi kutlarlar.

O kadar küçüktüm ki. Kafamda bu marş bazen bir ses karışıklığına dönüşüyordu: "Alla koy sen sinemden semaları."

Geçen gün televizyonda duydum : "Allah koru her çileden serhatları" imiş.

Eski bir dosta kavuşmuş gibi oldum.

Zamanın kendine göre, bir çevre için vazgeçilmez komiklikleri vardı. Savaş ola olmaya. Çocukların dadısı vardı. Benimki Yugoslav Türklerinden Safiye'ydi. Evlendi gitti, üzülmeyeyim diye benimle vedalaşmadan. Yıllarca sızısını duydum.

Daha saltanatlı zamanımızda ağabeyimin, ablamın Fransız matmazeli varmış. Marie: Nasıl bebeleri o sevgi yoksunu kadınlara teslim ederlerdi? Hem de tam teslim. Küçümser, düşman, Batı döküntüsü kadınlar. Moda mı, alışkanlık mı, gelenek mi, bilemiyorum. Üstelik, hanımların pek dışarda çalıştıkları da yoktu.

Daha önceki kuşağa lalalar, tayalar bakmıştı bizim çevrede.

Benim kuşağımdakilerin daha demokratik devrinde, dadım Türk'tü. Sonra moda gene sapıtacaktı. Bizim evde, Beyaz Rus guvernantları gelip geçti, kuzenim için; biz Alman modasına uymadık.

Yavaş yavaş bilincimde ışıklar beliriyor.

Ermeninin Evindeyiz, yaseminli, kamelyalı, büyük bahçeli, büyük bodrumlu. Yan sokakta, Faik beyler var, Sait Faik'in babası. Sakallı, gri-mavi gözlü, fesli bir bey.

İdris çavuşumuz, savaşta almış olduğu bir yaradan ölmüştü. Kuvayı Milliye yandaşı Komiser İshak efendinin karısı bizim aileye katılmıştı. Geniş yürekliydi o zamanlar bizim aile. Annem üşenmeden : "İshak efendinin hanımısı" derdi, garip şivesiyle. Ben "İsakım" demiştim. Konu komşu, bakkal çakkal "İshakım" diyordu. Bir kızı vardı kokarcalar gibi kokan: Perihan. Evimizde statüsü karışıktı: hem akraba, hem aşçıbaşı, hem dert ortağı.

Evin karşısında bir meydan vardı. Meydanın bir yanında, yangının iskeletinin bıraktığı büyük bir yapı. Yunan tutsaklar barındırıldı bir süre burada. Adapazarı'nın hanımları onlara iyi davrandılar.

Her Tanrının günü, Adapazarlı hanımlar bizde yiyeceklerini, içeceklerini toplarlardı. Yiyecekler tutsaklar içindi. Her kadının beyninde korkular vardır : "Bir gün benim çocuğum da oralarda aynı

durumda olursa, analar onlara analık etsin" düşüncesi, elbette katılır bu davranışa. Ama yürekli kadınlardı Adapazarı hanımları, insandılar. Bizler kucakta, grup grup gidilirdi o yapıya. Bütün katlardan torbalar sarkardı : "Ana bana... ana bana..." diye seslenirlerdi tutsaklar. Herkes sıkıntı çekiyordu. Bolluk içinde yüzmüyordu kimse, ama paylaşıyordu olanını bitenini. Bu ses yıllarca beynimde uğuldadı.

Hanımlar bir de hummalı bir dikiş dikme faslına geçmişlerdi. Harıl harıl çamaşır dikiliyordu tutsaklara. Biz çocuklara, küçük paketleri koydururlardı torbalara... "Ana bana, ana bana" derlerdi; elbette bunu unutmamışlardır, "ana bana" dediklerini. Barıştan sonra, ülkelerinden çok güzel mektuplar yazmışlar bizimkilere. Fransızca yazmışlar. Annem okumuş hanımlara :

"Yüzyıllar geçse, sizleri unutmayacağız. Bir gün yolunuz düşerse..." Yok artık dünyada öyle kadınlar. Varsa da, sayıları o kadar az ki! Tutsaklar doğal gereksinimlerini dışarda görürlerdi. Yapı yıkıktı, dedim ya. İnsanlar başlangıçta utanıyorlar, sonra utanmamaya teslim oluyorlardı. Canı burnuna gelmiş, belki kardeşleri savaşta ölmüş nöbetçi :

- Çabuk, hadi, diye diye, aceleye davet ediyordu birini. Büyükannem:

- Dur oğlum, dedi. Biliyorum. Sen de çok çektin. Dur, bunlar artık bizim himayemizdeler.

Selam büyükanne, gene yanıbaşımda gülümsüyor, "İnsan, insana yakışanı yapmalı" diyorsun, değil mi?

Fuad amcam, uzun zaman Adapazarı'na hiç uğramadı. Onu daha baba büiyordum. Kardeşlerimin bir hatası olacaktı: Amca diyorlardı!

Amcam sevgi dolu bir insanmış bir zamanlar. Varsa yoksa ben vardım onun için. Annesine karşı saygısı sonsuzdu. Her gece yataklar yayılırdı o evde. Bir tek kez, yatakları anasına yaydırtmamıştı. Eşyalarımızı gene nerede ekmiştik? Bilmiyorum.

Sonra çok değişti herhalde. Sanki bir düşmandı anasına karşı. O öldükten sonra gene eski duyguları geri geldi.

Herkesin gözünde amcam bir kahramandı. Gerçekten öyleydi. Birkaç yıl önce Akyazı'ya gittim. Bana, eski Adapazarı kaymakamı Ali Fuat Paşa'nın sağ kolu, ilk Büyük Millet Meclisi'nde İzmit milletvekili Fuad Carım yüzünden, çok saygı gösterdiler. Onlar gösterdiler ama, Ferruh Bozbeyli, ilk Meclisin hayatta kalan üyelerini saptarken onu unuttu... Ben anımsattım. "Mersi" dedi ama ille bir hafifletici neden de buldu :

"Biz dört yıl milletvekilliği yapmışları önce listeye koyduk..."

"Ayıbettik" desen ne olur? Fuad Carım, en önemli üyelerinden biriydi ilk Meclisin, ama Ferruh Bozbeyli nerden bilsin?

... Annem gittikçe soluyordu. Ağzına götürdüğü mendili, silme kızıllık kaplıyordu artık. Doktor olduğu için, kendi durumunu ölçmüştü.

Neden Polonya'ya dönmedi? Keşke büyük olup, onunla konuşabilseydim. Yenilgi ayıp değil ki! Yenilgi nedir?

İnsanın öz özüyle savaşlarının çoğu, yenilgiyle biter.

İstasyondaki eve taşınmıştık. Önümüzde düdük kadar dar iki bahçe vardı; biri Millet Bahçesi, öbürü isimsiz. Biri bakımlı, öbürü bakımsız.

Fotoğrafçı Salih bey, her yaşımın resimlerini çekmişti. Bir de her derde deva Kâmil bey, ayda yılda, sıhhatimizi kontrola geliyordu.

Hem sıtma hem uyuz için aşağı yukarı aynı ilaçları veriyordu doktor Kâmil bey.

Birden ev altüst oldu. Amcam Rusya'dan dönmüştü.

Az kaldı. Gene döndü Rusya'ya. Geri geldiğinde, yanında eşi ve çocuğu vardı, erkek.

Evlendiği kadın masume değildi. İkinci veya üçüncü evliliğiydi. Kendisi, ikinci diyordu. Ünlü bir tiyatro artistiydi. Stanislavski'nin göz bebeğiydi. Tiyatroya yeniden dönsün diye, Stanislavski ona çarşaf çarşaf mektuplar yazmıştı. Dönecekti; iki yıl kalıp, gene İstanbul'da karar kılacaktı.

Bir sabah kalktık. Gar gur, bir konuşma geliyordu, yanımızdaki odadan. Annem evde Fransızca konuşurdu. Onunki gibi değildi. Diş söker gibi bir dildi. Bir bebek ağlıyordu.

- Baban geldi, dediler bana.

Özümü özüme bıraktım, çok şey atladım. Geri dönüyorum.

Ben bebekken, hayal meyal anımsıyorum, amcamın, yanında dağa çıkmış Çerkes asıllı çetecilerle döndüğünü görmüştüm. Doğal olarak, kim olduklarını anlayamazdım. Uzun boylu, yeşil gözlü, güzel adamlardı. O gece bizde yattılar. Yanlarında kırık dökük bir adam vardı: Kenan beymiş.

Sonradan, bir yaz boyu, o kırık dökük Kenan beyin evinde konaklayacaktık nedense. İstanbul'da, Ihlamur semtinde, ahşap bir ev...

O zamanki Ihlamur Caddesi, ıhlamur kokardı. Ya yeşil, ya bordo pancurlu ahşap evler yükselirdi beton yığınları yerine. Bir de, fiyakadan olacak, konakların, boş yere dönen fırıldakları vardı, beni mesteden. Hepsi yok oldu, bir devirle beraber.

Kenan beyin, balina türünden, sütbeyaz, saçları oksijenli, boya kutusuna düşmüşçesine allı morlu eşi, belleğimde.

Kenan bey karısına dayak atar, derlerdi ,kocalık haklarını kullanarak. Şu kadarcıktı. Birkaç santimetresine varabilirdi büyük çabayla. Olamazdı.

Demir parmaklıklı karyola vardı yatak odalarında. Her gece Kenan bey ezilecek diye endişelenirdim. Neyse, böyle bir felaket olmadı.

Amcamın ona bu kadar itibar etmesine şaşardım. Büyüdüğümde sordum :

- Aaaa, dedi... Ben çeteciliğe dağa çıkmış Çerkes beylerini geceleyin teslim almaya silahsız giderken... kim benimle gelir, diye seslenmiştim. O geldi.

Ankara Hükümeti, zamanında teslim olacakları affedeceğini vaat etmiş. Sözünü tutmuş. Amcama da güvenip, teslim olmuşlar.

... Ne diyordum? Odadan bir Fransızca gargur geliyordu. Annem, kardeşlerimle hep Fransızca konuşurdu. Ona Polonya diliyle "mamo" derdik. Görüyorsunuz ki, ikilem üçlem değil, her alanda, beşlem altılem egemendi evde.

Büyükannem buklelerimi taradı. Beni süsledi. Çerkesçe sevgi sözleri söylüyordu, "Sisase... kerperav" diye. Keyifsizdi çok. Beni amcamın odasına itti.

Neden "güzel" dediler o kadına hep, yengeme yani? Helena'ydı adı. Alona deniyordu. Çizgileri muntazamdı. Uzun boyluydu. Yunan profili vardı. Işınsızdı. Haşindi, içinden gelen, karışıktı.

Amcam ona, Trablusgarp usulüyle, "Tarığın annesi" derdi. Hiçbir zaman karım dediğini duymadım.

Tutturmaları vardı:

- Asıl güzel bacak... Tarığın annesinde.

Ben, yaşamımızda bir şeyin değişeceğini hissettim o çocuk yüreğimde.

- Alona bak, bu benim kızım Nimet.

Abanoz saçlı, ifadesi karışık, yüzündeki gözenekler nokta nokta açık kadın, beni kucaklayıp öptü... Bana, Rusya'dan getirdiği koccaman bir Matrioşka verdi. Tarık, şala sarmalanmış, oturakta oturuyordu. Çok güzel bebekti.

- Benim, dedim.

Ev sakinleri rahat bir nefes aldılar.

Amcamın da bütün yaşamı değişti. O kadar yakını olduğu Atatürk (Mustafa Necati ile, o ekibin en gençlerinden diye hepsinin gözbebeğiydi), onu bir daha görmek istemedi.

Amcam murahhas heyette Rusya'ya gönderildiğinde, gözü açılmamış bir insandı. Üstelik kendi gözünde imajı bambaşkaydı. Dramı, gerçek kişiliğiyle topluma kabul ettirmiş olduğu kişilik arasındaki çatışmaydı. Deneyli bir kadına deli gibi tutulmuştu. Her şeyi deli gibiydi : Cesareti, öfkesi, huysuzluğu, aşkı... Bunu ne iyi, ne kötü anlamda söylüyorum!

Atatürk, bu aşkı duyduğunda, onu Rusya'dan geri çağırmıştı. Oradan gelecek mektupların ona verilmemesini istemişti. Çok garip bir doküman vardır Dışişleri arşivinde, eski Türkçe: Bu aşkın ciddiliğinden söz eden!

Bir yıl sonra ne yapıp yapıp amcam Rusya'ya dönmüş ve evlenmişti. Atatürk onu hiçbir zaman affetmedi. Affetmemesi, görmek istememesiydi. O Galibe hanımların, Saliha hanımların bulunduğu çevreye, Rusya'lardan gelme, büyükannemin deyimiyle bir "atlı Hassas" (ne demekse... acaba "hussard"dan mı gelme?) kabul edemezdi. Güvenemezdi. Hiç görüşmediler, yaşamlarının sonuna değin.

Amcamla evlenmeden, Vyrobov adında bir aktörle evliymiş yengem. Ünlü bir ailedendi. Tiyatro için ailesini terk etmişti. Kuzeni Vyrubova, Rasputin'in aşık olduğu kadındır. O kadın yüzünden zaten, kuşkuculuğu yatışmış ve onu bulmak için Prens Yusupof'un evindeki ölüm tuzağına varmıştır.

Vyrobov'u yaşlılığında, Berlin'de tanıdım. Beyaz Rusların tiyatrosunda

oynuyordu. Bundan güzel adam, ömrümde görmedim. Phidias heykeline, Slav çekiciliğini ekleyin!

Bizim heyetin aşağı yukarı yarısı aşıkmış yengeme. Heyetin tam dışında Enver Paşa da (bildiğimiz Enver Paşa), amcamla yarışma halindeymiş. Amcam oryantal şov maestrosuymuş, babam gibi. Sevdiği kadının evine, balkondan girermiş üçüncü kata tırmanıp, o zamanın Sovyetler ülkesinde. Görülüp vurulmak hiçtenmiş. Enver Paşa, o kadar silme deliliğe sapmamış ama, onun da yöntemi yengeme amcamı kötülemekmiş: "Deli Fuad" diye.

Ali Fuat Paşa'ya, işlerin sarpa sardığını görüp, öğüt vermekten başka rol düşmezmiş.

Amcam bütün ekibinden, bütün sevdiklerinden kopmuştu aşk uğruna. İçinden onlara küsmüştü. Haksızdı.

"Tarığın annesinin güzel bacakları vardı" işte!

... Belki çocukken, içimden, yargılarımda çok acımasızdım. Kadının da belki suçu yoktu. Kocca bir aileyle evlenmek kolay değil. Amcam bizden ayrılmak istemedi hiçbir zaman; hem gelenekten, hem bütün malımızı satmıştı kötü koşullarda. Bizi çulsuz bırakmıştı. Düşünün, kayınvalide, üç gelin, Şam'dan gelen bir kuzen, annem, biz üç çocuk; onun da hakkı vardı. Ama amcam ona bunları teker teker anlatmıştı. O da her kadın gibi, "Ben nasıl olsa ayırırım" diye düşünmüştür.

Benim antipatimi doğuran başka şeylerdi.

Artist olan, olmayan çok çekmişti Rus devriminde, açlıktan, soğuktan, yoksulluktan. Isıtılmayan apartmanda su akmazmış. Dışkılar pencere dışına konurmuş, donsun diye. Ertesi sabah buzdan kalıplara dönüşürmüş.

Yıllar yılı, çok şeyden uzak kalmıştı. İlk antipatim, lengerle kirazı başka türlü bir oburlukla yemesini izlemekten doğdu. Küçük çocuğuna verdiklerinin de, çekirdeklerini çıkarmayı unuttu. Kuzenim hastalandı, ağırca.

Sesi çok gürdü. Bir zamanlar, bir-iki kez operada söylemis. Bir kez, Şalyapin'e partöner olmuş. Wagner'in Götterdammerung'unda.

Kinli, karışık bir bakışı vardı. Şimdi belki omuz silkebiliyorum ama çocuk güdüsü şaşmaz: Yaşamımızın altüst olacağını biliyordum.

Annemle karşılaşınca o da şaşırmışmış:

- Düşünün, küçük bir kazaya geliyorum, biri bana kusursuz bir Rusçayla sesleniyor.

Anneme çok şey borçluyum. Daha bebekken, masal biçiminde Fransız klasiklerini bize anlatmıştır. Daha küçücükken : "Eti ite yedirdi / Otu ata yedirdi" diye dizeler sıralardım.

Kahraman, her tersliği böylece çözüyordu şiirde, ama günlük yaşamda öyle değildi.

Ablam, Sabiha Hanım Okulu'na gidiyordu. Mükemmel bir Fransızcası vardı.

İkinci antipati nedenim... Ben öyle çocukların lahanadan falan doğduğuna inanmıyordum. Büyükannemi yardıma çağırdıkları, bağırtılı çağırtılı doğum sancıları olmuştu önümde.

Yengem, bir ikinci oğlan çocuk doğurmuştu, ama çok erken, dört aylık bir cenin. Günlerce, nedense, o düşünür haliyle, yaşamın kapısından geçmemiş küçük vücut, bir sıvının içinde durdu, bir şişede. Her şeyi tamamdı. Neden ortalarda süründü, bilemem. Kimse yokken, yakalanmaktan korkarak, odaya girer bakardım.

Doğurmaması için neden var mıydı? Bilemem. At gibiydi. Zaten Adapazarlı hanımlar, gelini görmeye geldiklerinde, büyükanneme kaçamaktan "at gibi" dememişler miydi?

Kocaman kafalı oğlancığı nice yıllar içimde taşıdım. Bir gün şişe yok oldu. Yengem cenini tuvalete atmıştı. "Gömebilirdi" dediler...

Nefret ettim ondan. Bu duygu değişmedi. Bizi istemiyordu. Ben de onu istemiyordum. Polonya'ya neden götürmediler bizi? Pasaportumuz çıktığı halde, amcam bir tek ablamı bıraktı, annemle gitsin diye.

Neden mi bırakmadı? Büyük niteliklere sahip amcamın en kötü yanı, içe dönük ve dışa duyarlı olmasıydı.

İstanbul'a gitti karısıyla. Şişli'de bir ev kiraladı. Bizleri çağırdı. O yaz Doğançay'da kalmıştık. Ne güzeldi Doğançay, ne güzeldi kızları. Çoğu, Kurtuluş Savaşında amcama fişekliğini kuşatmışlardı. Savaşa katılanların çoğu yaşıyordu. "Düşman" sözü çok geçiyordu. Düşman benim için, gece uluyan çakallardı.

"Bizimkiler dallar bağladılar vücutlarına. Düşman onları orman sanmıştı. Orman üstlerine yürüyünce ödleri koptu, kaçtılar."

Her ev şehit vermişti. Ama buranın kadınları gurur duyuyorlardı. Ben o Stoa eğitiminden uzağım!

Savaşta eğitilmişler. Kafkaslarda, hele erkek çocuğa, muhabbet gösterilmemesi, savaşta baba ölünce fazla bir fark olmaması içinmiş yaşamında. Katı gelebilir; aslında değil...

İnce belli kızlar, geniş omuzlu dar kalçalı delikanlılar her akşam bizim evde toplanırlardı. Harmonika çalar dans ederlerdi. Oturanlar, sopacıklarla uzun bir tahtaya vururlardı, tempo tutmak için. Anneme herkes "madam" derdi.

... Adapazarı'na döndük ve denkler hazırlanmaya başlandı. Bizim evde zaten hep denk hazırlanırdı.

İlk dünyamdan kopuyordum. Acımı, her zaman olduğu gibi huysuzlukla örttüm.

Ablam ilkokulu bitirmişti. İstanbul'da Erenköy Lisesi'ne yatılı gidecekti. Okula allahaısmarladığa beraber gittik. Bahçede, siyah önlüklü, Zeki Polar merhumun kızkardeşi müdire, dizilmiş kızlara şarkı söyletiyordu (fazla uzun önlükleri kesermiş müdire):

"Dalgalansın bayrağımız,

Yaşasın, millet yurdumuz.

Biz Türküz, yok korkumuz,

Sabiha'nım, mektep kızlarıyız."

Belleğim uzaar gider, inanılmayacak biçimde. O inançlı yüzler gözümün önünde. Beşinci sınıf kızları, daha çirkindiler.

"Sabiha'nım mektep ocağımız,

Yaşasın millet yurdumuz.

Biz Türküz, yok korkumuz,

Sabiha'nım, mektep kızlarıyız."

Ertesi gün kara tren Adapazarı'ndan kalktı, aileyle, geçirenlerle, simitlerle, pandispanyalarla, denklerle, gözyaşlanyla.

İSTANBUL'UN FENERBAHÇESİ

Çocuklar, kopuşları daha uc uc duyarlar. Bilmezler, bir dünyanın neden yok olduğunu, öbür dünyaya neden girildiğini.

Artık Fenerbahçe'de oturuyorduk, İstanbul'da, Otel Belvü'ye yakın. Dalyan Sokağı'nın yamacında. (Oraları değişti. Ev yıkıldı.)

İkizdi evler. İki kardeş için. O zaman, kardeşler birbirlerine kasatura çekseler bile, moda böyleydi. Eş giysi, eş apartman, eş otomobil. Hele ikiz doğmuşlar, tepeden tırnağa kadar eş giydirilirdi.

Evler üç katlıydı, bahçe içinde. Birinde bizdik. Birinde Bed'rhanî'lerden Abdurrahman bey otururdu, dev gibi, kırmızımtrak yüzlü, porselen mavisi gözlü, hiç susmayan ve uygarlığı yemiş yutmuş Fransız eşiyle. Bir tuhaf yabancılarla evlenirlerdi bizimkiler, kokozluk ve öğrencilik devirlerinden kalma. Gitmez olası; Abdürrahman bey de Fransa'da okumaya gitmişti. "Kadana gibi" kadındı büyükannemin deyimiyle; sosyete hanımlarının indinde ise "Fransız zerafetini" temsil ediyordu. Hay Tanrım!

Abdurrahman bey, doğunun ünlü bir ailesindendi. Haliç'te, bir kocaman evleri varmış, sonradan resmi bir bina haline getirilen. Babası, 83 çocuklu Bedirhan Paşaymış.

O seksen ikincisiymiş. Babasının on yedi karısı varmış. Kendisinin sadece üç çocuğu vardı: Leylâ, Kerim, Ferit. Anaları onları, boğazlanmış bir Fransız şivesiyle çağırırdı. Ferit ölecekti. Zamanın salgını veremdi. Yıllarca dayandı, bir şezlonga yaslanıp.

Abdurrahman beyin işi gücü yoktu; geliri vardı, gittikçe kırpılan.

İkinci meşgalesi de karısı tarafından horlanmaktı :

- Vous, les turcs (Siz Türkler)...

Yaradana sığınıp, iki tokat patlatsaydı güzel olurdu. Ama bizim beyler, yabancı kadınları hırpalamıyorlardı.

Geliri kırpıldıkça zavallının, evdeki bağırtılar göklerin daha yüksek noktasına yükseliyordu.

Çevrede, azıcık Alman etkisi vardı. Birazcık da İngiliz. O zamanlar, Fransız etkisi fazlaydı.

Dalyan Sokağı'nın öbür yamnda, bir İngiliz evi: Hani çatısı, dayanmış iki iskambil kâğıdı gibi. Rengi, kirli kayısı. Bahçesinde her gün kutsal "five o'clock tea" içilen... Ev sahibesinin tafrası, İngiliz kraliçesininkini soldururdu. (Zaten zavallı kraliçelerin, bugünün dünyasında, tevazu kesmekten başka yapacakları yok.)

O da kocasını horlardı. O da aynı deyimleri kullanırdı. O adam da, iki tokat patlatıp, bir tekmeyle onu İngiltere'sinin sislerine postalamazdı. Kızı Suzan'dı. İngiliz şivesiyle "Suuuzın" denirdi. Benden iki yaş büyüktü. Ben altı yaşlarındaydım galiba.

O kocasını horlarken, "tabii kadıncağız İngiliz, başka türlü alışmış" diye hak veren çoktu.

Bizim evde hâlâ hamasi şarkılar sürdüğü için, çok şoke olurduk. Büyükannem "dinsiz imansız" diye söz ederdi ondan. Zaten üç geliniyle yaralıydı. Anneme bir şey demezdi ama, onun için yengem "Moskof"tu, bir de "atlı Hasas".

Garip, kozmopolit bir çevre vardı burada, Bornova'daki gibi olacak.

O zamanın Fenerbahçe'sinin güzelliği tarifsiz. Koyu yeşillikler içinde, çirkinlikleri güzel görünen villalar. Çoğu ahşaptı, bahçeleri havuzlu, melekli, arslanlı. Belvü Oteli... İsmi bile, Fransızların Belle-Epoque'undan kalma. Zaten bir çevre, gecikmiş bir Belle-Epoque (Zevk ve Sefa Devri) yaşamaya devam ediyordu. Fenerbahçe'de kayalığın üstüne oturtulmuştu otel. Şimdi yok. Uçsuz bucaksız Fuat Paşa Korusu (Deli Fuat Paşa); o da yok. Çimento yığınına dönüştü.

Fener Burnu'na özgürlüğe ulaşılır gibi ulaşılırdı. Şimdi Mesire Yeri tabelasını taşıyan, dikenli telli, ufacık bir yer. Arsa spekülatörlerinin kurbanı olmuş her taraf. Fenere, on dört katlı apartmanların arasındaki, sokak değil, dehlizlerden geçerek varılabiliyor. Belvü'nün karşısındaki, ilahecikli, heykelcikli ev dizisi hâlâ duruyor. Bir tek ev eklendi sonradan o diziye: Şükrü Kaya'nın evi.

Tombul dört mevsim ilâhelerinin verandaları süslediği fayanslar, hâlâ orada. Sonradan Markiz pastahanesinde, öyle etli butlu ilâheler vardı duvarlarda. Le Bon, Markiz, Belvü, isimler hep Fransız. Arada bir çan sesleri havada dağılırdı. Sörler'den gelirdi, kocaman bir manastırdan. Karşısında bir kilise vardı, kuytuluklar içinde.

Katolik kiliseleri, çan sesleri, Fransız isimli oteller, ve Abdurrahman beyin, Bedirhanî'lerden, uygarlığı yemiş yutmuş Fransız eşinin bağırtıları, kafamda hâlâ karışıyor.

Biz evde, bütün gâvur gelinlere karşın, hamasi şiir ezberlerdik hâlâ:

"Bunu hâlâ anlamıyor,

ne Hamilton ne Grey (Gırey derdik)

Müslümanı korkutamaz

Tanrısından başka şey..."

Avaz avaz, kendimizden geçerek bahçede söylerdik. Kuzenim daha çok küçüktü. O Rus ninnileriyle uyurdu:

"Bay bay bayu bay, bayuşki-bayu bayu."

Dedim ya, bizim evde, ikilem yoktu, beşlem vardı, veya altılem.

Ama Fransız etkisi güneşler gibi parlıyordu öbür etkilerin üstünde. Tımarhanelere kadar yayılmıştı. Sonradan yok olacaktı.

Fenerbahçe Manastırı'nda bir ilkokul, bir ana okulu vardı. Seçkin aileler çocuklarını gönderirlerdi. Beni de, beni de! Yuva arkadaşlarımdan bini, sıska ve gösterişsiz bir çocuktu: Malik Yolaç.

Zeki bir çocuk için, çok şey öğrenmek mümkündü sörlerde, frerlerde: Çalışmak, yöntem, zamanı kıtı kıtına kullanmak, iyi idi... Bizim yüksek sosyetenin bilgi geçirmez kafalarının çoğu aynı papağanlıkta kaldılar. Yabancı okula gitmek, ancak çeyiz sandıklarını bir diplomayla ağırlaştırdı.

Ben, kırk çocuğum olsa, tekini vermem Manastırdaki bacılara.

İsmi üstünde, misyonerdiler. Ama beni, tam misyoner okuluna göndereceklerdi: Notre-Dame-de-Sion. Sonunda kovulacaktım.

Şükür!

Yuvada, uslu uslu oynatırlardı bizi. Çarpım cetvelini öğretirlerdi. Küçük şiirler ezberletirlerdi. Halka olup, şarkılar söylerdik. En keyifli an, saat dörtte hademe sörlerin kokulu Fransız sütlü kahvesi getirmeleriydi, dev ibriklerde.

Hademe sörlerle öğretmen sörler arasında dağlar kadar fark vardı.

İkincileri, beş yıl sonra "Mere" sıfatını kazanırlardı. Öbürleri sör yaşar, sör ölürlerdi.

Seçkin sörler, zengin ailelerin kızlarıydı veya çok iyi okumuşlardı veya ikisi birden. Manastıra bir servet bağışlamışlar vardı aralarında.

Yüzleri gözümün önünde. Normalin dışında yüzler, güzel de olsalar.

Vücutlarının normal işlevlerini yapmamış olması, kiminin diline, kiminin beynine vurmuştu. Kiminin ağzı hemen hemen melankoliyle kilitliydi. Kimi ceylan zıplamalarıyla yürürdü. Çoğunda, garip türden bir kuşun bakışları vardı.

Onları, üçüncü bir cins olarak sayıyordum.

Ama o dev ibriklerdeki Fransız kahvesi nefisti.

Son yudumu içtikten sonra, ertesi günün kahvesinin özlemini taşırdım. Bizim seçkin arkadaşlar, "görgülü görünmek için" (daha bir karış çocukken) "her şeye burun kıvırmak" gerektiğini sanıyorlardı. Fincanlarının yarısını ben içiyordum. Usulca önüme itiyorlardı.

Meydanın öbür tarafında, Fethi Paşaların evi vardı, bir de doktor İhsan beyin. İhsan bey bugün, İstanbul sosyetesinin güzel Leylâsının (Birsel) büyükbabasıydı. O da Mareşal Hindenburg'a taş çıkartacak bir Alman hanımla evliydi. Hess prensliğinin başbakanının kızı. O dev gibi kadınlar, nedense, pamuğu az yastıklara benzeyen, kurumuş adamlar seçerlerdi hep.

Ayağını kırmıştı kadın. Yattığı şezlongtan direktifler verirdi.

Bu hanımla, yengem çok ahbaptı. Amcamı, bizi, çevreyi çekiştirmeye giderdi evlerine. Üç kızı bir oğlu vardı.

İçim zıtlanırdı o kadına karşı, bizi beğenmediği için.

... Ablam Erenköy Lisesindeydi. Ağabeyim Galatasaray'da. Ben, daha sörlerin yuvasına gidiyordum. Annem Polonyalı olduğu ve sarışın olduğum için, bana yakınlık gösterirdi sörler:

"Elle a l'air d'une petite polonaise." (Bir küçük Polonyalıya benziyor.)

Bana özel bir itibar kazandırıyordu, Polonyalıya benzemek.

Eve gelinceee... Kalabalık olduğunu yazdım, ilk kat, salon ve yemek odası; ikinci ve üçüncü kat yatak odaları... Hepsi doluydu.

Evde katmerli savaşlar veriliyordu, amcamla yengem arasında; bu aşkın bir emsiydi... Büyükannemle yengem arasında; bu da nefretin bir şekliydi. Üvey halalarımın büyüğü Nadire halam da, arızi savaşlar

vermeye gelirdi.

Savaşın formülü şuydu:

- Fuad, seninle uzun zamandan beri atışmadık!

Kavgadan önce, bodrum katındaki hamama girerdi.

Kafasına çaldığı sabun yirmiyi aşardı nedense. Rahatlamış, hafif atışmalarla esas kavgaya girişirdi, saatlerce süren. Truva savaşı sanırdınız!

Nefret ederdim, bu patolojik kavgalardan.

Yengeminkileri Homeros betimleyemez! Avaz avaz bağırır, camlar titrerdi. Dayak onun eğitim aracıydı. Bize el süremezdi. Kendi çocuğunu döverdi. Bir cümleden ötürü Rusçadan nefret ettim uzun zaman:

- Hoçiş tufli po popki? (Kıçına terlik yemek ister misin?)

Çocuk “nyet” diye yanıtlardı. Sonra kazık kadar adam olduğunda, mutlu çocukluklar anlattı herkese. Belki de mutluydu.

Arada bir yengem evi terk eder, barıştan sonra dönerdi.

Aşkın dili miydi bütün bu ajitasyon? Ben, birbirlerini öldüreceklerini sanır, titrerdim. Büyükannem, yazık, o Kafkas terbiyesiyle, "komşular duyacak" diye üzülür dururdu.

Bazen yengem:

- Gel, derdi, Rus - Türk savaşı yapalım.

Oyun diye girişirdim :

- Nuka nuka nuka, diye beni yere yatırırdı (hadi bakalım)... Gözlerindeki delilik beni korkuturdu, ağlardım.

Büyükannem beni azarlayarak yerden kaldıraçtı. "Kazak" diye homurdanırdı. Çok iyi bir tiyatro diksiyonuyla Rusça da konuşulurdu bizim evde. İstemiyordu biat. Kimseye huzur vermiyordu. Keşke Polonya’ya gitseydik. Annemin kan tükürmesi artmıştı. Çocukları için üzülüyordu.

Bir gün eve, üniformalı biri geldi.

Büyükannemin deyimiyle, yanında "efendiden" iki kişi vardı. Amcamın önünde, dikleştiler, törensel. Üniformalısı selam durdu :

Amcam :

- İçeriye girin, içeriye girin diye tekrarladı.

Salona girdiler.

Kurtuluş Savaşından yıllar sonra, madalya verilmişti. Amcam, en yükseğini, yeşil-kırmızısını alan ilk sekiz kişiden biri olduğu halde, törene katılmamıştı. Madalyayı ona gönderiyorlardı.

Adamlar bir ufak kutu uzattılar, bir de kıvrık berat. Yeşil-kırmızı iki kordela dikilmemişti de, evde diktiler sonradan.

Bir de söylev çekmişlerdi : Herhalde, "devlete ve millete büyük hizmetlerinden dolayı" gibi sözcükler...

Yeşil-kırmızı kordelalı İstiklal madalyası bendedir demiştim. Evim ne kadar düzensiz olsa, götürmedim; bankada bir kasa kiralamışımdır onun için. Uzun zaman, yitirmemek için çantamda taşıdım, amcamın ölümünden sonra.

... Amcamın gözü heyecanlıydı; öbürleri yay gibiydiler. Bir şey dinliyor gibiydiler... Gurur saatlerinin türküsünü herhalde. O gün yengem bile sesini yükseltmedi ve ben, bütün gün, ne kadar marş bildimse sıraladım, büyükannemin Pataponyasına kadar :

"Başka bir aşk istemez, aşkınla çarpar kalbimiz..."

"Türk askeri durma yürü ileri..."

"Yaşa Mustafa Kemal Paşa, yaşa..."

"Muzaffersin ey Türkoğlu, zafer senin..." Barut çemberinden çıkmışların marşı, insanı hâlâ ürperten, bunca şehit namına.

Amcam :

- Kessenize artık, diye coşkumuza soğuk su döktü. Kafası kazana dönmüştü.

Çoğul kullanıyordu, çok isyankâr olduğum için. Bana söyleyeceğini hep ortadan söylerdi, o yıllar.

Birçok ziyaretçi geldi kutlamaya. Amcam boynu kırık bir Kafkas

tevazuu gösteriyordu. Birkaçı:

- Mustafa Kemal Paşa'ya gitsene... dediler.

Amcam düşünceli ve içten yanıtladı :

- Aaaa Fuad, sen misin, diye de karşılayabilir; "Bu adamın burada işi ne" de diyebilir.

Ben göze alırdım; o almadı. Gitmedi. Mustafa Kemal de çağırmadı.

Yengemin hırçınlığının büyük bir kısmı da, amcamın kariyerine kendi yüzünden balta inmiş olmasıydı. Gürültüye boğuyordu ama, amcamı çevredışı kılmıştı. Suçu yok... Kimse silah zoruyla amcamı onu almaya zorunlu bırakmamıştı.

Suç... aşktaydı.

* * * * *

Zamanları belki karıştırıyorum: Küçüktüm.

Evimize çok kişi gelir giderdi. Bazısı kafamda çok canlı. Bir tanesi, Müfide Ferit Tek. Yaşıyor mu acaba? Yaşıyorsa, yüz yaşına yakındır ve gene koket, gene bakımlıdır. Son gördüğümde, yıllar önce, Soroptimistlerin başkanıydı... Kız kardeşi Nemide'yle eve gelişlerini anımsıyorum.

O zamanın hanımlarının, kendilerini açlıktan öldürseler, vücut ölçüleri bugünkünden değişikti. Kalçalı, göğüslüydüler fena halde. Sokakta, yüz çizgileriniz kusursuz değilse, hayvansal bir ifade veren, Rus başlarıyla sıkarlardı başlarını. Avrupa görmüşler, vur-öldür türünden rejim yapmaya başlamışlardı.

Müfide Ferit, Londra büyükelçimiz Ferit Tek'in eşiydi. Evlendiğinden beri hep büyükelçi eşi olmuştu. 15 yaşında evlenmişti.

O gün, kardeşi Nemide ile Fenerbahçe'deki evimize geldiklerinde, başlarında komando berelerine benzer mavi fötr bereler vardı. İkisinin de siyah saçları parlaktı. Keskin çizgili yüzleri boyalıydı. Hele allığı hiç esirgememişlerdi. "Bluz-etekle saygın olmak" diye bir slogan geçerliydi. O tepelik, üç-etek, şalvarla dikkati çekmek, turizmin icadından sonra başladı. Kar gibi "v" dekolteli bluzlarla yürüyüşe çıkılırdı, şimdiki lambur-lumbur koşmalar yerine.

Amcamı yürüyüş için almaya gelmişlerdi. Amcam hem arkalarından

söylendi, hem gitti.

Müfide Ferit, bir roman yazmıştı: Pervaneler.

Kültürlü ve monden bir sefire olarak anılırdı. Küçük halam ile, Trablus'ta geçen çocukluklarından beri dosttu. Bu dostluk kesintisiz, halamın ölümüne kadar sürdü. Müfide Ferit tatile geldiğinde halamı defalarca arardı.

O kadar gözlemci olan Pakize halam, arkadaşının her kımıldanışını hoşgörürdü. Kendisi, köklü ve maddeten her şeyini yitirmiş bir ailedendi. Onu bunu satarak çocuklarını okutuyordu. Müfide Ferit ise tepeden tırnağa kadar görkemdi. Halam çok iyi bir dinleyiciydi. Sonra, Müfide Ferit'i maddi üstünlüğü de sevecen kılıyordu.

"Ben de Medine Mollası'nın torunu olmak isterdim" demişmiş bir kez halama.

Babası, Trablus'a vali sürülen Haşan Paşa'nın maiyetindenmiş; başlangıçta söyledim. Sürgünü, tarihi değilse bile meslekiydi. Sonraları meslek unutulmuş, ortada tarih kalmıştı... Bergson'la dostluğundan söz ederdi, yıllarsonra. Bergson elbette bu kara gözlü, gencecik sefireyle ilgilenmiştir.

İstanbul'a, tatile Paris'ten Müfide Ferit hanım yalnız gelirmiş bazen. O zamanın Türk kadınlarının otelde yalnız oturmaları söz konusu değilmiş İstanbul'da. Üstelik sefire, son derece tutumluymuş. Gedikpaşa'da, anasının evinde kalırmış, ama randevularını hep Beyoğlu'nda Löbon'da verirmiş.

Herkesin işine burnunu sokan amcam hep şaşardı:

- Yahu, taaa Gedikpaşa'larda oturuyor. Telefonu da yok, nasıl tanıdıkları bulup randevu verebiliyor?

Zamanın Löbon'u, Markiz'in yerindeymiş. Son derece şıkmış. Löbon, gene görüyorsunuz, Fransızca; turkuvaz, bonmarşe gibi.

"Onun gibi büyükelçi karısı dünyaya gelmedi" diye oryantal lirik abartmalarla yıllarca övüldü. Büyümeye başladığım zaman böyle övgülere çok zıtlanırdım. Londra'da sefire olunca, bizim dalkavuklar "Kraliçe Mary'nin tek arkadaşı" demeye başlamışlardı.

Bütün ailesini Saraya tanıttı. Bütün ailesinin bireylerinin duvarlarında, Kral ve Kraliçe'ye takdim törenindeki resimleri vardır. Bütün kadınlar, başlarında üç deve tüyüyle profil verirlerdi. (Bu devekuşu tüyleri

kraliçe Viktorya'nın icadıydı, ticari amaçla.) Bereketli, butlu kadınlardı. İngiliz haşlamasıyla değil, baklavayla börekle beslenmiş. Bütün konuklar bu evlerde hep takdim resimlerinin önüne götürülürlerdi, kendilerine uzun uzun izahat verilirdi. Bazısı taç bile kiralamıştı.

Yusuf Akçura akrabaları oluyordu. Beyaz saç ve sakallı yüzü, bulut arkasında bana bakıyor.

Bütün bu saltanat arasında, kısıntılı bir çocukluktan parçalar yüzüyordu Müfide Ferit'in ruhunda: Hizmetçilerin çok yemek yediklerinden söz edebiliyordu. Tel dolabındaki köftelerin sayısını aklında tutabiliyordu. Son büyükelçiliklerinden biri galiba Varşova'ydı. Ben de öğrenci olarak Varşova'daydım. Buradan da her yerden olduğu gibi "antika" eşya toplamıştı. Güzel parçalar vardı aralarında. Göztepe'de, istasyon yolunda büyük, ahşap bir köşk satın almıştı. Harem bölümünü bir yaz, biz kiralamıştık. Köşk çok güzeldi, hele bahçesi. Sonradan sattı galiba, Moda'da bir ev aldı.

Göztepe'de, Saraydan yaldızlı bir sedir gözümün önünde, olanca oyması burmasıyla. Rahatsızken birini kabul ettiğinde, üstüne ince keten çarşaflar sererdi. Geceliğini de aynı renkten giyerdi. Buna "yontulmuşluk" denirdi çevrede.

Çay dev bir semaverde kaynardı. Servis binbir ayrıntılıydı. Ama çayın yanında dişe gelir pek az şey vardı.

Gözleri çok genç kalmıştı. Kendini harcamamıştı ki... Hayatın kremasını şimşir kaşıkla yemişti.

Kocası Ferit Tek ona tapardı. Ferit Bey'in gözünde Müfide hanım, o Paris'e götürdüğü küçük kızdı hâlâ. Onu kıskanırdı. O bu kıskançlığı yatıştırmasını bilirdi. Çocukların aklında neler kalmaz!

Eve bir beyin fazla sık gelmesi Ferit Bey'in sinirine dokunmuştu. Bir gün Müfide Ferit masum, kara kara gözler açarak:

- Allah allah. Sen yoksun, bu kimin için geliyor? diye sormuştu.

Herhalde adam, sarı çizmeli memet ağa için geliyordu. Müfide Ferit hanım koketti, ama iş orada kalırdı. Hayran severdi çevresinde. Ferit Bey ise, öyle platonik de olsa hayrandan mayrandan anlamayan bir Osmanlı erkeğiydi. Az anımsıyorum onu. Astragan kalpağını ve astragan palto yakasını çok severdim. Müfide Ferit hanım Fransızcayı oldukça iyi konuşurdu. Bir tek kızı vardı: Emel. Emel önce prenses Çivekâr'ın oğlu Vahit'le evlendi. Vahit güzel adamdı. Mat tenli, esmer,

filinta gibi. Emel, sonradan ressam olacaktı. Yazar olacaktı. Vejeteryan olacaktı. Tarihçi olacaktı. O zamanlar ezici kişilikli bir ananın yanında, hayal meyal anımsıyorum, genç bir kadındı.

Neden biz çocuklar bir gün büyüklerin peşindeydik, bilemiyorum. Ama bir şeyi hatırlıyorum. Emel, beyaz ince yazlık ipek giysisinin altına kapkara bir kilot giymişti. Belliydi. Müfide Ferit onu yol boyunca azarlamıştı. Böyle ihmallere hoşgörüsü yoktu.

Sonra o güzel adam, anası yerinde, karun kadar zengin Mısırlı bir prensesle evlendi. Emel de, sonradan büyükelçi olacak Seyfullah Esin'le. Çok nazikti Emel. Bir Avusturya yolculuğunda elçiliğin kapısını bana ardına kadar açtı. Benimle ilgilendi ama ona ulaşamıyordum.

"İyi kalpli köylülerimiz", "halkın misafirperverliği" gibi laflar ediyordu. Hatta bir gün, tepesinin kapağı kolay atan amcam Fuad Carım çıldırmıştı. Erzincan'da zelzele olmuştu. Emel, amcamın da bulunduğu bir yerde, olanca iyiniyetiyle şu sözleri söylemişti :

- Demek evlerin çatıları uçtu... Yıldızlı göğün altında yatmak ne hoş olmalı!

Artık Müfide hanım gibi tipler yok. Zaman kaldırmıyor. Çok kişi geldi gitti eve, ama kendi çocuk dünyam dolu idi. Pek dikkat etmedim.

Annem balmumu gibi eriyordu. Öleceğini biliyordum. Büyükanneme yapışık yaşıyordum. Evin düzeni tatsızdı. Trablus'taki malların lakırdısı dönüp dolaşıyordu evde. O sonradan gördüğüm mallarmış. Bugün tonlarca para eden. Amcam satılmalarını istiyordu. Arkadaşları, başta Hüsnü Çakır, yapmamasını öğütlüyordu.

- Otuz yıl sonra, diye kabarıyordu amcam, milyonlar etmiş bana ne?

- Ama yetimlerin, ananın da payı var.

- Onlara ben bakıyorum.

Büyükannem, halalarım, annem terbiyeden ses çıkarmıyorlardı, aile reisine karşı. Amcam, Paris'te bulunan küçük kardeşi Tarık Carım'ı Trablus'a yolladı. Tarık amcam, çok gençti. Üstelik dipsoman. Bir kısmını sattı savdı, gülünç fiyata. Kendi payını daha Trablus'tan çıkmadan yedi. Bir kısmını satmadı. Ne oldular bilemem. Sonradan amcam gene ona bir pay verecekti.

Ne kadar ucuza satmış savmış olsa, gene keselerde kırmızımtrak bir

altın geldi. Ev o kadar düzensizdi ki, oynayıp bir kısmını tahta aralıklarına kaçırdığımızı anımsıyorum. Kimse farkında bile olmamıştı. Mübadele komisyonunda murahhas olan amcam o güne göre iyi kazanıyordu ama artık bütün aileyi geçindirecek maaşından başka şeyi kalmamıştı. Büyükannem, hâlâ ufak tefek sandık kazıntıları satıyordu. Bir de büyükbabamdan ufak bir aylığı vardı.

Amcam parayı üvey kızkardeşleri ile paylaştıktan sonra, gene Hüsnü Çakır'm öğütlerine kulak asmadı:

- Yetimlere, Caddebostan'da, deniz kenarında birer arsa al. Çok para edecek.

Amcamın yanıtı değişmedi :

- Otuz yıl sonra para edecekmiş, bana ne ?

Bin metrekarelik parsellerdi Caddebostan'dakiler ve fiyatları 400 liraymış.

Amcam saftı. Hele pohpohlanınca büsbütün saflaşırdı. Adapazarı'ndan bazı tanıdıklar ona Kadıköy çarşısında bir manav açtırdılar. Üç ay sonra topu attı. Aynı arkadaşlar kendisine çürük mallar göndermişlerdi.

Bir kısmı öyle gitti. Gene kimse ağzını açmadı. Büyükannem bir tek kez ortadan:

- Çocuklara yazık oldu, dedi.

Trablus altınlarının üçte biri de belki tuhaf bir akıbete uğradı. Yengem bir türlü 1917 devriminin sıkıntısını üstünden atamıyordu. İstanbul'un en büyük terzisi Georgette'e (Jorjet), koşup kendisine bir çeyiz düzdü. Düzine düzine, has ipekten elle işlemeli geceliklere kadar.

Büyükannem tenhada :

- Görgüsüz Moskof, dedi.

Geceliğin tanesi korkunç bir fiyataymış, o kadar söylediler ki önümde, çocuk belleğime takıldı.

Üçüncü kısmı... amcamda kaldı.

Artık parasız çocuklardık. Beceriksizliğiyle yok etmişti varımızı yoğumuzu amcam; bunu unutacaktı.

Ses etmese bile, maddeten ağır gelecektik.

- Ağabeyinin üç çocuğuna bakıyor. Gencecik, yazık... yükü ağır, dendikçe, kendisini azizlik katında görecekti.

O hani, en büyük terziye ısmarlanmış lüks gecelikler vardı ya,.. Onların da akibeti, bir komik oldu: Slavlık başkadır. Yengem başına kına yakar, yakınında havlu falan bulunmazsa, cart diye o işlemeli geceliği ikiye böler, başına sarardı.

Bir gün bu Slavlığıyla, gece yatısına kalan küçük halamı çileden çıkarmıştı. Yastık kılıfı bulamayınca, yengem, amcamın bir atlet fanilasını yastığa giydirmişti.

- "Elmas"ı olmayan kadın, kadın mıdır diyecek kadar, iyi gününde kötü gününde snob olan halam:

- Her şeyi gördüm, ama yastığa atlet fanilasının giydirildiğini görmedim, diye don paça yatak odasından fırlamıştı.

Oysa yengem, kendince terbiyeliydi. Kimyager olan babasının onu 16 yaşına kadar nasıl dövdüğünü lezzetle anlatırdı. Herhalde, dayak, ev hanımlığını pek etkilemiyordu.

O zamanki Fenerbahçe, bambaşka bir dünyaydı. Otel Belvü'sü vardı. Dikkat buyurun, gene Fransız ismi. Büyüklerin bizi çaya götürdükleri olurdu, Otel Belvü'ye. Amcam hep bir şeyi kanıtlamak derdindeydi. Bizim de ne kadar terbiyeli olduğumuzu... Büyükler için buz gibi limonatalar gelir, küçükler nice tok gözlü olduklarını dünyaya sergilemek için yutkunur dururlardı. Ben, bir, iki, üç sesimi çıkarmadım; dördüncüsünde, amcamın önündeki limonatayı alıp diktim. Çok mahcup oldu ve bana:

- Hani sen terbiyeliydin, diye sitemlendi.

Hiç öyle bir iddiam olmadı, ömrümde.

Müzik çalardı. Sıkma başlı, dar pabuçlu hanımlar, pabuçlarını masanın altına salıverirlerdi. Ajurlu ipekliler modaydı. Zavallı kumaşları oyarlardı hep. Şişmandı kadınların çoğu. Zarif sandıkları bir yürüyüşle, popolarının ha bir tarafını, ha öbür tarafını oynatarak yürürlerdi.

Milföyü, kekleri, Beyaz Rus etkisi, vişneli pastaları nefisti otelin. Bir beş çayının bir olay olması, ne güzel...

Atatürk İstanbul'a gelirce, bütün İstanbul gibi Fenerbahçe de birbirine girerdi. Atatürk yaşamla sıkı ilişkisi olan insandı. Yakından görünmekle bir şey yitirmeyeceğini biliyordu. Ben kendisini çocukken bir trenin penceresinden gördüm, o kadar.

Bir gün Belvü'ye geleceği duyuldu. Hanımlar dişlerine kadar süslendiler.

O arada, "Fenerbahçe'nin altı el-aman'ı" diye adlandırılan, dal gibi altı genç kız vardı, karpuz kollu, kabarık etekli, baygın renkli, organdiden giysilerle gençlerin yüreklerini cızzz ettirerek, akşam düşerken piyasaya çıkan, elele, belbele. En güzelleri Cemile'ydi. Cemile en çok eflatun rengi severdi. Sarışın, dalgalı saçlı, fındık renk, çekik gözlüydü.

Atatürk Belvü'ye varınca, bunlar da aileleriyle hazırdılar. Ben bunu yüz kez büyüklerden dinledim ve görmüş kadar oldum. Cemile'nin masalarının yanına, emir subayı yaklaşmış. Babası doktor İhsan beyden izin istemiş: Paşa, kızını dansa kaldırmak müsaadesini istiyormuş.

Cemile (kendisi yıllar sonra anlattı; yaşlı bir kadındı), düş aleminde uçuyormuş.

- Cemile hanım, demiş Atatürk, bu başınızdaki eşarbı çıkarsanıza. Eminim ki, çok daha güzel olacaksınız.

Eşarp mı? Atatürk o anda "şu kayalıklardan atla" dese, Cemile, çoktan hazırmış. Sıyırmış eşarbını ve altın saçları dökülmüş omuzlarına. Hanımların çoğu kaçamak bir jestle eşarplarını sıyırmışlar.

Ertesi gün, koccaman bir buket gelmiş Atatürk'ten, imzalı resmiyle. Bu kadar mutluluk, bir ömür yetmiş Cemile'ye. Sonradan ne yaşamışsa, ek gelmiş ona. O resim, bugün Cemile hanımın konsolunun üstündedir. O anı, yüreğinin üstünde olduğu gibi.

Bizim aileye ait bir olayı da anımsıyorum, sık sık anlattıkları için:

Yengem, Georgette'in bir giysisi içinde, çok alımlıymış bir çay saatinde. İstanbul Emniyet Müdürü mü, yardımcısı mı, gelmiş dansa kaldırmış, çok iltifat etmiş. Dans bitince, amcam, bıçak gibi bir gülümsemeyle, adama "gel" demiş...

Belvü, kayalıkların üstüne oturtulmuştu. Adamı kayalıklara sürmüş. Arkasına geçmiş. Bastonunu savurmaya başlamış, değirmen kanadı gibi. Adam bayılmak üzereymiş. Yengem yerinden:

- Fuad, a Fuad, der durur mu ş.

"Hadi atla bakalım" diye, çevirirmiş bastonunu... Baston bendedir.

Herkes gülmekten katılıyordu sonradan.

Mustafa Kemal Paşa'ya anlatmışlar:

- Deli Fuad bu, demiş, gülerek... Hep öyleydi!

O sırada evde, iki önemli değişiklik oldu:

Annem, ölmek için Polonya'ya gitti. Küçük amcam Tarık, Paris'ten döndü. Bir Amerikalı piyanistle evliydi: Sylvia.

Annem için, üçüncü derece verem diyorlardı, neyse... Bize de pasaportlar çıkarmışlardı ama, sonunda nedense, ablam gitti, ağabeyimle ben kaldık. Amcam "ağabeyinin çocuklarına bakan amca" olmaktan vazgeçmek istemiyordu herhalde. "Annem ölür" demiş büyükannem için.

Bana, Çamlıca'ya gezmeye gidiyor, demişlerdi. Arabanın arkasından koştum, onu uzun uzun görmek için. Sonra yatağımın altına saklandım. Öldü annem Polonya'da. Mezarı Varşova'daydı. Sonra mezarı bile bombardımanda yok oldu.

"Ya büyükannem de ölürse" diye korkuyordum... O zaman yengemin elinde kalacaktım. Şimdi düşünüyorum da, ne çok çekmişti büyükannem ömründe. Büyük oğlu öldürülmüştü. Kocası öldürülmüştü. Bir kızı ölmüştü. Üç yetim kalmıştı başına. Üç gâvur gelini olmuştu. Bir oğlu alkolik olmuştu: En parlağı. Ortanca oğlu değişmişti. Yerleşememişti bir türlü kişiliğinde. Huzursuzdu. Huzursuzluk saçardı. Saldırgandı. Ortanca çocuktu amcam. Çok parlak iki kardeşin arasında ezilmişti.

Küçükken sadece somurtukmuş. Büyüdüğünde, saldırgan bir huysuzluğa dönüşmüş bu somurtukluk. Karısı, dengeleyici bir unsur değildi: Slavdı, Slav.

Çevre de bütün kusurlarını alkışlamıştı:

- Fuad bey huysuzdur, diye överlerdi, erdemmişçesine ters olmak.

Zalim bir esprisi vardı. Öldürürdü. Horlayıcıydı. Başa çıkılmazdı onunla, o alanda.

- Fuad bey, namuslu, bildiğiniz gıibi değil.

Acaba "bilmediğimiz gibi namuslu insan" nasıl olurdu?

Kurtuluş Savaşı kahramanlarından olmak, doğal olarak destek oldu ona.

- Fuad bey, gencecik yaşta, kocca bir aileyi yüklendi.

- Fuad bey, tek aşkın adamıdır.

Çok iyi bir kızı feda etti "bu tek aşkın adamı" efsanesine: Muazzez. Kendisini de. Karısını çok sevmişti. Parkinson hastalığına yakalanınca, çok bakmıştı. Ama Muazzez'i de sevmişti, yıllar sonra. Ama "tek aşkın adamı" efsanesi vardı ya. Kendini de feda etmişti o efsaneye. Önemli olan efsaneydi.

O kuşak bana çok yabancı!

Bizim kuşak, alkış istemedi hiç, hiçbir erdemine, hiçbir sorumluluğuna!

Tarık amcam Paris'ten dönmüştü. Büyükannem o levent, o güzel, o bütün Trablus'un gözbebeği oğlunu beklerken, yerine trajik ifadeli, on kilometreden alkol kokan, sendeleyerek yürüyen bir adam vapurdan inip onu kucakladı. Yanındaki esmer kadın gülümsüyordu. Bir harabeydi. 29 yaşındaydı.

Ev büsbütün tatsızlaşmıştı. Yengemin avâzeleri yeri göğü tuttu. Tarık amcam sarhoş olmadığı zaman, eşsiz, dağılmış bir dahiydi. Müzikten doktorluğa, nişancılıktan terziliğe kadar her şeye yeteneği vardı. Bana birçok kitabı, çocuklaştırarak anlattı. Çok şey borçluyum ona. Kipling'in bütün hayvanları benim dostum oldu. Fransız sembolistlerini küçücükken ezbere bilirdim. Ziya Gökalp'i de. Zaten bizim ailenin seviyesinde tüm bir aile görmedim Avrupa'da da. Her biri bir şahsiyetti.

Diğer taraftan da, çekilecek insanlar değillerdi.

Fuad amcam "içiyor" diye son derece kızıyordu kardeşine. Ondan söz ederken hiçbir zaman adını anmazdı. "Sarhoş gitti, sarhoş geldi" derdi.

Büyükannem içinden çok kırılır, fakat ses etmezdi.

Bu, daha sönük olan ortanca kardeşin bir çeşit öç almasıydı. Kendisi de bunu bilmiyordu.

Bizleri sever miydi? Bütün büyük despotlar gibi, daha irademiz

oluşmadan, küçücükken severdi.

Bu devre de bitti. Beyoğlu'na taşındık. Ondan sonra gezginlik başladı aile için. Her yıl ev değiştirdik.

OKUL CİNAYETİ

Beyoğlu'na taşınmıştık, Suriye Çarşısı denen bir hana. Evde rahattık. Yengem amcamla Yunanistan'da, Korfu'daydılar. Amcam, Mübadele Komisyonunda "murahhas"tı. İkinci sınıf işler veriyorlardı. Küçük amcam ayrı ev tutmuştu. Ağabeyim Galatasaray Lisesi'nde yatılıydı. Büyükannemle yalnızdık. Çok gösterişli bir çocuktum.

Unuttum anlatmayı: Büyüklere karşı kısıtlı saygımı o gösterişlilikten ötürü yitirdim.

Adapazarı'nda, bir bayramda, çocuklar arasında bir güzellik yarışması düzenlenmişti. Kaymakam eve haber salmıştı. İlle beni istiyordu. Yeni sosyal yaşam, tek gözünü açmaya başlamıştı.

"Aileler tarafından böyle yarışmalar benimsenmeli" diye koşturuyordu.

Öyle debelendi ki, bu tür gösterilere karşı olan büyükannem bile, beni süsleyip püsleyip izin verdi. Beyaz krepon kâğıdından kırmalı giysiler yapmışlardı, renk renk, kazanın ileri gelenlerinin kızlarına. Tek koşul, üç yaşından küçük, altı yaşından büyük olmamaktı.

Ben üç yaşındaydım.

Erenler diye bir yere götürdüler bizi. Yeşillikti her taraf. Bir değirmen dönüyordu. Bizi dizdiler. Fotoğraflarımızı çektiler. Elime bir de papatya demeti kıstırmışlardı. Karmalarımla şişiniyordum. Başka bir çocuk, kırmızı krepon kâğıdından bir giysi içindeydi. Onun da eline gelincikler tutuşturmuşlardı. Ben pek ne olacağını biteceğini anlamıyordum. Küçük ellerimin arasında papatya demeti ölüm kalım savaşı veriyordu. Bir başka kızın elinde de laleler vardı. Bir düzine, çiçek üzre şarkı söylendi:

"Altın yüzlü papatyalar,

Gelin yüzlü, papatyalar."

Kendimi papatya sanmaya başlamıştım.

Lalenin sırası gelmişti:

"Bir çiçeğim, adım lale,

Gül menekşe, baaana hale,

Bahçelerin melikesi,

Çıldırtırım, ben heerkesiii..."

Birden şarkı coşuyor, herkes zıplaya hoplaya söylüyordu:

"Sarı mor al beyaaz pembe,

Bulursun her rengi bende,

Sarı mor al beyaaaz pembe,

Bulursun her rengiii bende..."

Bütün çiçeklere türkü yakıldıktan sonra, fotoğraflarımız çekildi. Jüri, şişko şişko amcalardandı. Baktılar, konuştular. Az sonra, sağa sola sapmadan bir tanesi bana doğru yürüdü ellinde bir kolyeyle, ve kolyeyi boynuma geçirdi, saçlarımı acıtarak.

Fotoğrafçılar beni tersime düzüme çektiler sonra... a aaa, ne oldu ki?

Gene aynı yağlı amca, gene saçlarımı acıtarak, boynumdan kolyeyi çıkardı. Ani olarak, vali gelmişmiş kızıyla. Zayıf sıska, uzun boylu bir kızdı. Üstelik on üç yaşında... Yaş haddi altıydı altı! Bir yağcı, son dakikada onu sokmuştu yarışmaya.

Ona takıldı benim kolyem; acımı düşünebilir misiniz?

Ağlamaya başlamıştım. Bana da eşşek kadar bir teselli bebeği verdiler, bar kızı, hem de sarhoş bar kızı suratlı, Kaymakam yerin dibine geçmişti ama. Büyükanneme birkaç söz kemkümlemek istedi. Yanıt tek kelime oldu:

- Çekil!

Bütün Adapazarı bize taziye ziyaretine geldi. Haksızlığı ilk kez tatmış, torpili ilk kez gözümle görmüştüm.

... Harıl harıl, benim için okul düşünülüyordu. Bizim evde nedense eski İttihatçılardan Cami beyin sözü geçiyordu. Alt katta oturuyordu. Çatık ve cascavlak biriydi.

- Fransız okuluna verin, buyurmuştu. İngiliz okulu, High School, daha yakındı. Büyükannem beni oraya yazdırmaya götürdü. Kösele suratlı bir müdirenin karşısına dikti. Thatcher'e benziyordu, daha yaşlısı. Cam gibi gözleri vardı. Kaydoldum, ama çıktığımda:

- Ben buraya gelmem, diye tutturdum.

Her dediğim yapılırdı. Ve beni Sainte Pulcherie'ye kaydettirdüer. Kornetli sörler garip beyaz kuşlar gibi dolaşırlardı aramızda. Hepsi şişmandı.

Başıma geleni anlamadan, beni dördüncü sınıfa aldılar. Önce bir sınavımsı yoklamadan geçtim. Altı yaşındaydım. Dil bildiğimi görünce ve Lafonten'in birkaç masalını ezbere patlatınca, ince elemeden beni o sınıfa tıkmışlardı. Öğrenciler bana göre büyük büyük kızlardı. Belleğe dayanan bütün derslerim fevkaladeydi. Bir şiiri bir tek kez okusalar veya bir tarih sayfasını, hemen bellerdim. Aritmetikte benden ne istediklerini bir türlü anlayamıyordum. Durmadan problemlerde, iki tren çarpışıyordu. Kâğıda çarpışan tren resimleri yapıyordum. Korfu'dan yılda birkaç kez gelen amcam benimle övünüyordu. Altı yaşında, dördüncü smıfta diye övünüyordu. Okul başarıları onun için nedense çok önemliydi. Yılın sonunda sınıfta çakınca müthiş hayal kırıklığına uğradı. Benimle uzun zaman konuşmadı.

Amcam bana sormuştu:

- Hangi okula gitmek istersin?

Gittiğim St. Pulcherie'den (Sen Pülşeri) memnun değildim.

- Ağabeyim gibi, yatılı okula gitmek isterim.

- İyi düşün.

Evden kurtulmak istiyordum. Bir de bir Beyaz Rus akını başlamıştı eve. İyi ki Türkiye'ye gelmişlerdi de, kendilerini aristokrat diye satıyorlardı. Zavallı küçük esnaftı. Mantarlı börek atıştırırlar ve ülkeyi çekiştirirlerdi. Madam Paholove, Madam Arnaki, Madam Veksler... Yengemin sultasındaydılar. O, onlara bazı temsiller verirdi, beyaz bir İspanyol şalına sarılarak. Yedikleri mantarlı böreklerden, vişneli ponçkilerden, bulıçkalardan güç alarak, bizleri değirmen öğütür gibi öğütürlerdi ağızlarında.

Evdeki kavgalar kaba güce vurmuştu artık. Bu, gene aşkın bir bölümüydü, düş kırıklarıyla karışık. Amcam yengemi oda oda, düşman kovalar gibi kovalıyordu. Tutsa ne yapacaktı acaba? Ama tutmuyordu.

Yalnız bir gün, hiç unutamayacağım bir sahne oldu. Sonradan tekrarlandı ama, o gün ilk kez tanığı olmuştum: Yengem, kaynar bir dolu çaydanlık kaptı, buharları tüte tüte. Bir sandalyeye fırladı:

- Nuka, nuka dedi, yere biraz su döktü buharı yükselen.

- Nuka nuka, yaklaş...

Savaş kahramanı amcam, kaynar suyla haşlanmayı göze almadı. Sandalyenin çevresinde ölüm dansları yapmakla yetindi. Yaklaşınca, cızzz diye biraz daha su dökülüyordu çaydanlığın burnundan. Kuşattı ama, o kadar!

Uzak olmak istiyordum bu tımarhane atmosferinden. Utanıyordum. Beni Notre-Dame-de-Sion'a yazdırdılar, Kadıköy'e. Bir Notre-Dame-de-Sion da Pangaltı'da vardı: Hâlâ var. Okulun listesindeki çeyizi düzdüler. Büyükannem fistolu gecelikler, yumuşak robdöşambrlar dikti. Amcam Gümülcine'den bana bir sürü manyak pabuç getirdi. En dayanıklısını, en çirkinini alır, hem de sürüyle alırdı, hepsini aynı biçimde. Atkılı, tek düğmeli, siyah, nefret uyandıracak pabuçlardı. Okul için bir renkleri uygundu: Siyah! Allahın çirkini üniformalar lacivert şayaktandı, vücudun bütün çizgilerini mezara gömen palto da, aynı renkte dra'dan. Bir de, tüm görüntüyü tamamlayan, kaplumbağa renginde kenarlı şapka vardı. Biz okula değil, manastıra giriyorduk, acımasız bir misyoner manastırına. Kızların, yedisinden yetmişine, dünya güzelliğiyle, dünya mutluluğuyla ilişkisi kalmamalıydı. Bu, Fransız etkisinin ruhani bölümüydü. Paris'teki Notre-Dame-de-Sion, daha bile katıymış, o zamanlar!

Bir de, delik deşik işlenmiş, kolalı çember beyaz yakalarımız ve siyah kaim çoraplarımız vardı: Küçük birer ucubeydik.

Şimdii, daha yavaş yazmam gerek. Çevremin artık bilinçli tanığıydım. Bebeklikten çıkmıştım. Gözlemci bir çocuktum. Yaşam kafamda, net çizgilerle resimleniyordu.

Yavaş yazmalıyım. Şimdiye kadar kolaydı. Hayal meyal anımsadığıma, başkalarının anlatmış olduğu öyküler ekleniyordu.

Çok içten olmak istiyorum. Bütün bir çevrenin yaşayışını çok dürüstçe canlandırmak istiyorum. Aydın ve seçkin çevrenin. Cumhuriyetten önce de, "alafranga" yaşamış çevrenin.

Bir tutukluk geldi kalemime. Süslemek istemiyorum. Eğitimimizde, büyüklerden üfleyerek söz etmek var, hele ölülerden. Yapma bir saygıyla... Bende bu hemen hemen yok, ama gene sevdiklerimi

kalemimin ucunda, korumak geliyor içimden, sevmediklerimi de batırmak.

Yaldızlı erdem diplomaları dağıtmak değildir anılar.

Bugün Kadıköy'deki Notre-Dame-de-Sion'un yerini, ruhsuz bir yapı almıştır. Onun yerinde, ruhlu ve hantal bir "cezaevi" vardı. Dört veya beş katlıydı. Sobayla nasıl ısıtılırdı, bugün aklım almıyor. Biz mi soğuğa alışmıştık yoksa? Tam Moda caddesinin kenarındaydı. Kadıköy iskelesiyle Moda iskelesinin ortasında.

Bir ana yapı vardı, bir de ahşap ufak bir bölüm: Giriş, ziyaret salonları, kapıcı locası, Nötre Mere'in (notr-mer: müdire) odası ve sörlerin yatak odaları. O bölümde bir de Chapel (Şapel: ufak dua yeri).

Soldaki ana yapıda, sınıflar, toplantı salonu, eczane, yatakhaneler, revir bulunuyordu. Bahçenin içinde de bazı tek katlı yapılar sıralanıyordu. Çamaşırhane falan.

İki büyük oyun bahçesi: Birisi teras gibi, küçük taşlar serpiştirilmiş; biri ağaçlı... çam ve incir ağaçları. Patlamış ballı incirler hâlâ gözümün önünde. Dokunmak yasaktı. Yasaktı her şey!

Bir de gül bahçesi vardı, sörlerin dua kitaplarıyla doluştukları... "Yatılı olmak isterim" demiştim ama amcama, ilk yıl çok zor geçti. Yedi yaşındaydım. Dil, okuma yazma bildiğim için, iki dilde, beni ikinci sınıfa almışlardı.

Her sınıfın ayrı renkleri vardı, kuşakta ve göğüsteki barette.

Her sınıfın dil bilmeyenler için bir "classe preparatcire'i (hazırlık bölümü) vardı. Her sınıf o renklere göre isimlendirilirdi: Nacaras (kırmızılar), Oranges (portakal renkliler), Verts (yeşiller), Bleus (maviler), Grenats (nar çiçekleri), Bleu-claires (açık maviler), Multicolores (rengarenkler), Violets (morlar). Tek sınıfların kuşaklarında ve baretlerinde beyaz çizgi vardı, çift sınıfların yoktu.

Aman yarabbim, böyle tantanalara nice meraklıydılar! Fransızlar zaten tantana meraklısıdır. Ben demiyorum bunu; onları bunca gütmüş, Napolyon diyor. Legion d'Hon-neur nişanının yaratıcısı Napolyon!

İki yatakhane... küçüklerinki, büyüklerinki. Gece, sessizce ağlardım hep yatağımda. Başka çocuklar da ağlarlardı. Küçüktüler.

Yatağımızı kendimiz yapıyorduk, gene Fransız usulü, yorganı yatağın

kenarlarından sıkı sıkı kıstırıp. Kıstırmamak disiplinsizlikti.

Yatakhanede hele, o disiplin dedikleri çok katıydı. Konuşmak büyük suçtu. Hepimizin ayrı ayrı tuvalet masalarımız, leğenlerimiz, ayakkabı dolabımız vardı. Küçük çocukların suskun suskun kımıldandıkları bir yatakhaneyi gözünüzün önüne getirin.

Disiplini çok kuvvetli diye överlerdi okulu...

Clay'ın yumrukları çok kuvvetli dercesine!

Hafta sonlarında, evden tekrar okula dönerken, içim kan ağlardı. Bizim tımarhaneyi özlemeye başlamıştım. Özgürlük vardı tımarhanede. Hele yolda eczaneyi atlı araba bir aşınca, gözlerim dolardı.

Bütün yıl büyükannemi de çok üzdüm.

- Amcana söyleyeyim, seni alalım, dedi bir kez.

İçimden istediysem de, dışımdan reddettim.

Aileler cinayet işliyorlardı, saygınlık ve snobizm uğruna: Bu Notre-Dame-de-Sion'a çocuk göndermek, bir hataydı bence. Bizler marabet olmayacaktık ki; yaşama dönecektik. Bir manastırın koridorlarında hayaletler gibi dualar mırıldanarak dolaşmayacaktık. Gurur suç sayılmayacaktı bizler için. Çok zararını görecektik, sadece öbür dünyaya hazırlanmanın.

Misyonerlikleri... Atatürk'ten çok korkuyorlardı, pek kıpırdanmıyorlardı ama, gene tatlı tatlı, etkilerine giriyordu çocuklar, farkında bile olmadan. Fısıltılı konuşmalar, piyano ve dua sesleri, suskunluk... Kadıköy'deki okul, Pangaltı'dakinden çok daha sıkıydı. Bunu aileler kıvançla söylerlerdi. Taptaze bir insanı, yaşama mutluluğundan böyle uzaklaştıracaksın da, ne elde edeceksin? Ne elde etmek istiyorsun?

Bu atmosfere alışıyor insan, gömülüyor adetâ.

Gafil aileler şişinedursun, cezaevinin değişik cendereleriyle, doğayı çiğniyordu bu eğitim; doğa öç almaz mı?

O okulda okumak, aristokrasiye mensup olmak demekti.

Küçük sınıflarda, dili ve dersi iyi öğretiyorlardı. Birinci divizyon, ikinci, üçüncü divizyon; her sınıf yeteneğe göre üçe bölünürdü. Onun

için zeki çocuk, zeki olmayanın yavaşlılığına uymaya zorunlu değildi programlarda. Daha ikinci sınıfta, kurallı fiilleri de, kuralsız fiilleri de ezbere biliyordunuz. Kurak bir coğrafya nosyonu veriyorlardı, belleğe dayalı. Tarih, Fransa tarihiydi.

Haçlı seferlerinin sayfaları, açılmaz bir tutkalla birbirlerine yapışıktı. Kimse açamadı, ne buharla, ne jiletle... Yırtılıyordu. Kimbilir, Fransız çocukları neler öğreniyorlardı bu sayfalarda.

Her konunun, bir özeti vardı, bir de ayrıntılı kısmı. Özeti ezberliyordunuz. Hâlâ anımsarım:

"Le füs de Charles Martel, Pepin le Bref, fut couron-ne roi â la place de son pere."

(Şarl Martel'in oğlu, Kısa Pepen, babasının yerine taç giydi.)

Bir de ahlak dersleri vardı. Yalan nedir, vicdan azabı nedir, kesin olarak betimlemeyi öğreniyordunuz. Kavram kargaşalığı yoktu... Zeki insanın alacağı vardı bu eğitimden, sonra kendi balını kendi yapmak için.

Çaktırmadan, görünmez putlar vermişlerdi elimize: Hıristiyanlığı ilk kabul eden Clovis'i severdik. Karısı Clotilde'i severdik. Gür sakallı Charlemagne bizim için büyük imparatordu. Fransız milliyetçiliği aşılıyorlardı bize. Yalnız o olsa... Bir de kralcılık. Bir ilkel film makinesi, bazen Grande Salle'da (Büyük Salon), Sultan Palamut'tan kalma filmler oynatırdı.

Marie Antoinette'in trajedisi, oğlu XVII. Louis'nin ayakkabıcı Simon'un elinden çektiği; o tür filmler. Bizim akıllı arkadaşlar şakır şakır acı gözyaşları dökerlerdi, bu geçmiş felaketlere.

Ben ağlamazdım da, sörlerden azar işitirdim:

- Ağlamıyorsunuz, biz sizi duygulu bir küçük kız sanırdık.

Ne var ki, arkadaşların bütün ısrarlarına karşın, tenimin hiçbir yanından gözyaşına benzer bir sıkımlık su çıkaramıyordum.

- Evet, yanılmışız, duygulu bir küçük kız değilmişsiniz!

Felaketin büyüğü, psikolojik baskıydı. Küçücüktük. Bizi banyoda ovan, yarı-şaşı, yarı-kaçık bir sör vardı: Apoline. Bu isimleri de nereden bulurlardı? Hademe sördü. Gömleğimizi çıkarmak, yasaktı, o bizi yıkarken.

- Koruyucu meleklerinizin bir tanesi erkektir, derdi.

Öbür sörler bu tutumu biliyorlar mıydı? Bizi bir iki dakika, çıplak sabunlanmamız için yalnız bırakırdı. Biz de, yazık, o erkek koruyucu meleğin bakışlarıyla günaha girmemek için, iki arada bir derede, gömleğimizi çıkarıp, şeytan kovalarmışçasına sabunlanırdık.

Bugün bile, bir doktor muayenesi beni tedirgin eder. Hep o erkek koruyucu melek sorumlu.

"Hicaplım" diye överlerdi bu sakatlığımı.

Yahu, terzide doğru dürüst prova yapamıyorum!

İkinci, son derece irkiltici şey, yedi yaşına kadar her gece sörün önünden geçerdik, ellerimizde küçük külotumuz. Sör temiz mi diye bakardı. Bence sapıklıktan başka şey değildi. İlk sahtekârlığı o külotlarla yaptık. Yedek bir külotumuz oldu. Onu gösterirdik, bu acayip ve utanç verici kuyrukta. Anladılar ve denetimi kestiler.

Sör ellerini çırpıyor, altıda kalkıyorduk. Yatakhaneler kışın ısıtılmıyordu. Yıkanıp tarandıktan sonra büyük yemekhaneye kahvaltıya iniyorduk. Keyifli bir fasıldı. Burada da koccaman ibriklerle, buharları koka koka, sütlü kahve gelirdi. Evden tereyağı reçeli biz getiriyorduk. Kavanozlar sörler tarafından saklanıyordu. Yemekler güzeldi. Her zaman et, sebze, Fransız enginarı gibi bir yemek, tatlı veya meyve vardı. Bizim kızlar gene burada da görgü kesiyorlardı, burun kıvırıp. Nefis bezeler yapıyorlardı sörler, ağızda yok olan. Tatları hâlâ damağımda. İkindi, gene Fransız usulü çikolata ve ekmekti. Çikolatayı evden getiriyor veya okulda satın alıyordunuz, büfeci sörden. Nestleler, Toblerler, öf...

Akşam yemekleri, çorbayla başlardı, ikinci kez almak mümkündü. Biri çıkar, bizlere kitap okurdu. Televizyondaki "Kimsesiz" gibi kitaplar. Sansürle aşinaydık. Sörlerin sansürü de yabana atılacak gibi değildi.

Silme enayi kitaplar seçerlerdi.

Yemekte konuşmak yoktu. Sör el çırpar, ayağa kalkardık. Hıristiyanlar haç işareti yaparlar, dualarını mırıldanırlardı. Bitirmelerini beklerdik.

Bir "şapşap" daha. Sofraya oturulurdu. Başta büyük bir öğrenci, Abla pozunda otururdu. Servisi gönüllü çocuklar yaparlardı. Yemek biter, gene bir şakşak. Gene ayağa kalkarız. Hıristiyanların dualarını mırıldanmalarını bekleriz; sonra bahçeye çıkılırdı.

Bahçede de başbaşa konuşmak yoktu. Başbaşalıktan ancak kötülük doğabilirdi. On yedinci yüzyıldan kalma, manastır top oyunları oynanırdı, koşuşmalar bağrışmalar içinde. Son yıllar voleybola geçildi ama marabet voleyboluydu. Özüne özgü kurallarla oynanırdı.

Bir işkence daha vardı. Gezmeye götürürlerdi bizi pazar günleri. Utanırdık çoğumuz, çirkin üniformalarımızdan, kaplumbağa rengi şapkalarımızdan. Çoğu zaman "Les Rochers" (Kayalar) adını verdiğimiz bir koya giderdik. Kalmadı o koy. Güzel bir yerdi. En büyük eğlencemiz, taşları suda sektirmekti. Eşsek kadar da kızlardık yani! Hele hazırlayıcı sınıflardakiler, gelinlik kızlardı. Evlenmeden önce, çeyizlerine bir ufak dağarcık Fransızca katsınlar diye aileleri bu okula göndermişti onları. Zengin çiftçi kızlarıydı. Kiminin dişlerinin yarısı altındı. Gözleriyle, kaşlarıyla, garip bir Fransızca paralarlardı, yüksek sesle gezmelerde.

Her sınıf hocası, yarı kaçıktı, son dört sınıfa sınıf hocalığı yapan Mere Gudule'den başka. Belçikalıydı. Asil bir ailedendi. Büyük bir servet getirerek, zordan girmişti manastıra, besbelli. Gençken verilen bir söz, dediğinin tersini söyleyememek aczi... Zarifti, tatlıydı, sevgi doluydu. Sosyete haberlerine bayılırdı. Normale yakın, bir de Bornovalı Solari'lerin kızı Mere Marie-Eva vardı.

Müdire, ben üçüncü sınıfa geçtiğimde değişti. Onların da rotasyonu vardı. Birincisi tatlı, yaşlı, hoşgörülüydü. Çizgisiz giysilerden, çamaşır leğeninden çamaşır taşar gibi taşıyordu vücudu. Sonra gelen, Mere Marie Jean-Baptiste, ürkütücüydü. Uzundan bir baş uzun boyluydu. O dolaşırken, sanki tehdit eden bir dua kitabı dolaşıyordu, cehennemle tehdit eden. Yüzü, siyah beyaz örtü boğumunun içinde bile, trajik ve şehevi güzelliğini sakınıyordu. Bir Fransız generalinin kızıymış. İçinde bilerek bilmeyerek bastırdığı, bu geçici dünyanın duyguları, her zaafa karşı onu acımasız kılmıştı. Tanımıyordu kendisini. Tanrıya karşı çıkardığı günahlar fasafisoydu. Asaleti, boyu, ödünsüzlüğü bütün sörleri büyülemişti. Yaşlılar, yanında, patates çuvalları gibiydiler, sörler de ürkek ceylanlar.

Onun kişiliğine ben bile boş veremezdim de, etkisini hafifletmek için, onu gözümün önüne çıplak ve zıplarken getirirdim.

Bu zamanı durdurmuş okullardan ne çıkar? Robert Kolej bile, insanı nice yerinden yurdundan koparsa, gene bir yere varma hırsı bırakıyordu içinde. Notre-Dame-de-Sion'u, benim kuşağımdan bitirenler, hep sadece kocalarıyla parlamışlardır. Hiçbir yaratıcılıkları olmamıştır.

O eğitim, yaşama mutluluğundan başlayarak, her şeyi öldürüyor insanda, her şeyi.

Ay, durun ve gülmeyin. İnsanı konu alan ders kitaplarında insan vücutlarında üreme organları katiyen yoktu. Vücut karından bacaklara geçiyordu.

İkinci sınıf hocası Sör Luisita iyi matematikçiydi, maymun görünümünde. Manastıra girerken, büiyorsunuz, Osmanlı sarayına girerken olduğu gibi isim değiştirilir. Adının Jeanne Bouvet olduğunu anası onu görmeye geldiğinde öğrendik. Bu teretelli adı kim bulmuştu? Üçüncü sınıfın hocasının kayda değer bir tarafı yoktu, çirkinliğinden başka.

Dördüncü sınıfınki Mere Paulus, bir hortlaktı. Soluk mavi gözlü, balmumu tenli, eğik sırtlı. Belçikalıydı. Geri zekâlı icatlarda bulunurdu. Bize imgeleminden çıkan kartondan armalar taktırırdı. Bizi şövalye kılardı. Ecuyer kılardı. Erdemimize göre unvan dağıtırdı. Aylardan sonra bu zırtapozluğun farkına kim vardıysa vardı, şükür, bu Ortaçağ kaçıklıklarından kurtulduk. Sörler muhbir yetiştirirlerdi. Biz yokken sıralarımızı ararlardı. Aşk mektupları ararlardı. Bende onların yerine yasak kitaplar vardı ve kendi şiirlerim.

Beşinci sınıfın hocası Mere Françoise, silme kaçıktı. Piyano hocamdı. Piyano çalarken sanki tuşlarla kavga ederdi. Hiç yeteneğim yoktu. Yıllarca dındınlattılar bana. Bir gün kararımı verdim. Melek gibi bir yüz takındım. Piyanonun kapağını Mere Françoise'm parmaklarının üstüne kapattım. Beni deli sandı, dersi kesti. Ben de, konu komşunun kulakları da kurtuldu piyanomdan. Beni beşinci sınıftan sekize, sekizden de ona atlattılar.

Garabet ordusunda bir de, daldı mı salyaları akan Sör Manuel vardı. Tek sevdiğim Mere Gudule'dü, son sınıflara bakan. Huzur verici yeşil gözlü Sör Rafaella adında yeni bir sör gelmişti. Sör Manuel'le arkadaşlık kurmuştu. Diğer sörlerin entrikalarına kurban gitti. Neymiş? Kendisini Tanrıya adamış biri, arkadaşlık için dahi olsa, insanlar arasında fark yapmayacakmış. Zavallı Rafaella sürüldü dünyanın öbür ucuna. Bu kadar insan dışıydı çevre. Esnaf suratlı Marie-Vincent, okulun para işlerine bakardı.

Beni sepetleyinceye kadar, derslerim parlak diye çok hoş tuttular sörler. Ama ben boğuluyordum; baskı baskı baskı, neyi bastırıyorlardı ki o kadar?

Genç kızlığa varanların yaşantısı daha da zordu. Sörlerin yetersiz

oldukları derslerde erkek hocalar gelir giderdi. Bir tek kırmızı burunlu yaşlı İngilizce hocası Mister de la Roche'tan çekinmezdi sörler, nankör fiziğinden, yaşından başından ve ikiyüzlülüğünden ötürü. Çok güvenirlerdi ona. Tanrının büyüklüğüne bak ki, bir yerde, nerdeyse küçük kızlarla alem yaparken yakalandı ve adı silindi.

Kendinden geçmiş bir Mösyö Bore vardı, matematikçi. Bir de, hanımların sevgilisi şehla gözlü Camille Bergeaud; Galatasaray'da felsefe hocasıydı aynı zamanda. O felsefe dersi vermeye geldiğinde, merdivenler boşaltılırdı. Karşısına çıkmak suçtu. Sınıfta erkek hocaların dersinde bir sör beklerdi. Derse girmeden, "sakın profesörün hoşuna gitmeye kalkmayın" veya "sakın profesör rüyanıza girmesin" diye öğütlerlerdi sıkı sıkı. Emekli büyükelçi Ziya Tepedelen'in kızkardeşi Mirka hayıflanırdı:

- Adam rüyalarıma giriyor, ne yapayım?

Bir de kıvır kıvır saçlı Beyaz Rus kızı, Natali Çimpayev vardı. Bir zırdeli sör, Mere Marceline, fırçayı ıslatır buklelerini düzleştirmek isterdi. Ama tam derse girmeden yaramaz bukleler daha da kıvır kıvır olurdu.

Müdireye, biz nerede rastlasak, Versay reveransları yapmaya zorunluyduk. Bir gün ünlü Camille Bergeaud ile beraber yukarı çıkıyordu. Merdivende bütün sınıfımıza toslayınca son derece sinirlendi. Sınıf hocasını gözleriyle yıldırımladı. Şeytanın aleti bir erkek geçiyordu, bir erkek!

Nasıl yolunun üstüne çıkılabilirdi ? Biz mahsus reveransımızı çok derinden, birbirimizin üstüne yıkılarak ve gülüşerek yaptık; başka türlü çıldırdı. Sörümüzün müthiş zaparta yediğine eminim. Bergeaud durumu biliyordu, çenesini göğsüne eğerek güldü.

Geçenlerde, bugünkü Notre-Dame-de-Sion'lular, eşi çok yüksek makamda bulunmuş bir hanıma başvurmuşlar. Kendisinden birkaç okul anısı istemişler. Anlatacak bir tek iyi şey bulamamış.

Bazı öğrenciler cidden imtiyazlıydı. Bunlardan biri, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın kızı Bisan'dı. Emel Korutürk'ün en yakın arkadaşıydı. İnsan eşitliğini bangırdayan sörler, İçişleri Bakanının kızına müthiş yağ çekerlerdi. Çok terbiyeli kızdı. Şımardığını veya faydalandığını görmedim. Güzeldi de.

Sörlerin en korktuğu, okulun kapanmasıydı. Öbür yabancı okullarda birkaç din değiştirme olayı olmuştu. Çok sert tepki göstermiş resmi makamlar. Cumhuriyetin yerleşme devriydi, elbette sert tepki

göstereceklerdi. Yalnız, parasız okutmak karşılığı Beyaz Rus asıllı Natali Çimpayev'i Ortodoksluktan Katolikliğe döndürmüşlerdi. Beni ilgilendirmemiştir bu konular.

Devrin muhafazakâr (neyi muhafaza ediyorlarsa) ailelerinin çoğunun kızları Kadıköy Notre-Dame-de-Sion'undaydılar. Aklın almayacağı kadar çirkin, karanlık ve giyinmiş. Sonradan süse püse çok düşkün kadınlar oldular ve taşkın. Eh, o baskıdan sonra...

Turgut Menemencioğlu'nun karısı Nermin, inceliğiyle, abartma Brigitte Bardot dudaklarıyla gözümün önünde. İyi ki sörler o kaim, çekici dudakları kesmeye kalkmadılar. Belki yetki verilse bunu da yaparlardı. Moda'da, zengin Selanikliler otururdu. Kızları hep bizim okuldaydı. Koleji çok açık bulurlardı. Son derece otoriter, bacak teşkilatları bozuk kadınlardı. Başlangıçta sözünü ettim. Kocaları dışarda çapkın, evlerinde bende idi. En güzel manzaralı evler onlarındı. En bol çocuklar onlarındı. Erkek çocukları da Notre-Dame-de-Sion'un erkek ikizi St. Joseph'de okurlardı. Cizvit etkisi ailelerin iliklerine kadar işlemişti. Selaniklilerin bazı evde kalmış kızları, bazı sınıflarımızda Türkçe hocalarıydı. Moda ne güzeldi o zamanlar! O her evden havaya katılan piyano dandanları olmasaydı... Bizim okuldan yükselenleri düşündükçe, kulaklarımı kapatasım gelir.

Yaz-kış çok oturan olduğu halde, Moda gene sayfiye sayılırdı. Yavaş yavaş villalar yıkılıyordu. Zamanın en yüksek apartmanları tek tük burada dikilmeye başlanmıştı.

Bu sözünü ettiğim Selaniklilerin kızları için okul cennetti. Okulun baskısı analarınınkinin yanında solda sıfır kalırdı. Bir tanesini hatırlıyorum: Leyla. Bütün kardeşlerinin isimleri aaaaaa'larla bitiyordu: Şemsa, Şeyda, itaat terbiyesi o kadar sağlamdı ki, sörler "sokakta sağına soluna bakmayacaksın" dedikleri için, at gözlükleri takmış gibi yürürdü. Bir kez fırtına ve lapa lapa karda böyle burnunun dikine giderken, kaya gibi sert bir cisme toslamıştı: bir şaşkın eşeğin başına. Herkes de güleceğine, aferinler çekmişti.

Büyümek ne zordu! Eve isteksiz çıkıyordum on beş günde bir. Yengemi görmek istemiyordum. Onun da yaşamı yaşam değildi. Yaşı ilerliyordu. Bizden kurtulma umudu suya düşmüştü.

Beyaz Rus geçinen, küçük esnaf karılarına fiyaka sökmekten başka yapacağı şey kalmamıştı. Kötü kavga alışkanlığı evde sürüp gidiyordu. Tanrım, büyükannem ne kadar utanırdı bu yedi mahallenin camlarını titreten bağırtılardan! Bugünün insafı ile değil, o günün çocuk hakşinaslığı ile söylüyorum. Acınacak bir tarafını buluyordum

yengemin.

Taşınmalar sürüyordu: Şamlı'nın apartmanı, fareli Moryadis apartmanı, Ahmet Bey apartmanı, Osmanbey'deki villa. Yengem ev değiştire değiştire huzursuzluğunu yeneceğini sanıyordu.

Evde genç Rus guvemantları egemendi, bu devirde. Gâla, Zina; uzun uzun, Türkçeyi çok iyi konuşan kızlar.

Erskin marka otomobil vardı. Bir de Rus şoförümüz. Sık sık Kilyos'a giderdik, kıyıdaki salaş çayevine. O Erskin marka allahın belası otomobü sık sık azarlanmamıza yol açardı. Sokağa iner araba ile oynardık. Amcam da delilenirdi.

- Alem ne diyecek? Bunlar amma görgüsüz diyecek.

- Alemmiş, diye kısık sesle söylenirdi büyükannem. Sen alemi deli Moskof karın bağırmaya başladığı zaman düşün... Amcamın işitemeyeceği biçimde söylerdi tabii.

Üstelik alem de bu bağırtılara alışmıştı ki, konu komşu cinayet mi var diye sormaya koşuşmuyordu. Oysa tam aşağımızda ABD'de büyükelçimiz Muhtar beyin yakınları oturuyordu, amcamın büyük dostu.

Öyle guvernantlı, aşçılı kalabalık yaşamak için nereden para buluyorduk, bilemem. Fanteziler için buluyorduk da, gerekli şeyler için bulamıyorduk. Otomobil ve şoför yok oldu, ikisi de çok kötülendi arkadan. Bizim sistem buydu. Vazgeçilen kötülenirdi. Bu bakımdan öbür insanlara benziyoruz. Derken efendim, gene büyük bir çalkantının içinde bulduk kendimizi. Amcam, Mübadele Komisyonunun başı Cemal Hüsnü Taray'ı ince Çerkes kamçısı ile bir güzel dövmüştü. Daha önce Maarif Vekilliği yapmışmış Cemal Hüsnü. Dayaktan sonra Cemal Hüsnü'nün şansı gene açılmıştı. Varşova'ya, Yunanistan'a, İtalya'ya gönderildi ve değişik nedenlerle arada bir hırpalandı.

Cemal Hüsnü'yü sonradan tanıdım. Gümüşhane'liydi. Okuryazardı. Kurtuluş Savaşında İsviçre'de kalmıştı. Dönünce dil bildiğinden ötürü başına zümrüt-ü anka konmuştu. Tuhaftır zümrüt-ü anka.

Kısa boylu, esmer, tıknaz, ağzında köfte varmış gibi konuşan sempatik bir adamdı. İnsancıl duygulardan yoksun değildi. "Amcanızla döğüştük" demişti. Kırmamak için gülmemiştim. Kadınlara müthiş zaafı vardı. Ama yüz yaşında, ama on beş yaşında. Ama Sulukuleli, ama büyükelçi eşi. Bu eğilimi çok aktifti. Amcamı kışkırttılar. Cemal

Hüsnü'yü de kışkırttılar, amcamı görevinden attırdı. Yetkilerini aşmıştı Cemal Hüsnü. Tanrının işi bu ya, o gün elimizden evde Çerkes kamçısını almış, beline sokmuştu tesadüfen. Ard düşünceyle taşımamıştı yanında. Bürosunun üstünde işine son verildiğinin yazıldığı zarfı bulmuşmuş. Başkanın odasına dalmış:

- Siz mi yazdınız?

- Evet.

Amcamı ter basmış. Cebinden mendilini çıkarmak istemiş. Öbürü tabanca çekiyor sanmış, kendi tabancasına davranmış. Cebinden kamçıyı çıkardığı gibi, ilk darbeyi havalarda uçan tabancaya yapıştırmış, öbürü, yazık, yüzünü korumak için masanın altına daldırmış ve bereketli kaidesini meydanda bırakmış. Bir kamçı şöleni başlamış. Kimse odaya girmemiş.

- Susun. Fuad bey, Cemal Hüsnü'yü dövüyor. Yirmi dakika sürmüş bu şak şak şaklama.

Bu "erkeklik", bütün aileye pahalıya mal olmuştu. Amcam mahkemeye verildi. İki yıl ceza yedi. Temyiz etti. Sonunda af yetişti, onuncu yılın affı.

Osmanbey'deki dört katlı güzel evi değiştirdik. Şişli'nin sınırında, kapısı bacası elimizde kalan Cemil Paşa'nın bir evine taşındık. Yaşama standartımız kısıldı. Amcam çok güzel Arapça bilirdi. Arabistan'da iyi kabul göreceğini sandı. Gitti, geldi: Zorlanmış esprili, kabuksal bir "Dedikodulu Seyahat" yazarak. Ama gene sayfiye, hizmetçi falan vardı. Suadiye yerine Yeşilköy'e gittik. Ben, o zamanlar fakirler sayfiyeye fakirane gider, zenginler de görkemle gider sanırdım. Göztepe'ye taşınmıştık. Eskiden büyük bir konak olan bir berhaneye. Yaz kış üç yıl oturduk. Erenköy Kız Lisesi'nin tam yanındaydı, koca bir bahçenin içinde. Yanımızdaki fırıldaklı köşkü Abdurrahman Naci Demirağ almıştı. Öbür yanımızda Saraylılar otururdu. Tren bahçenin dibinden geçerdi.

Çok şey satıldı savıldı. Ama gene esnaf Beyaz Ruslar eve tıkınmaya gelirlerdi. Perdeler bile yok olmuştu. Amcam pencerelere makasla fistoladığı beyaz kâğıtlar yapıştırmıştı ama gümüşlere dokunulmamıştı. Bahçede sofralar kurulur, sofralar kaldırılırdı.

Atatürk'e amcamın durumunu söylemişler. Görevine iade edilmesini söylemiş. Gene Komisyon'da murahhastı. Gümülcine'ye gidip geliyor, bizlere aynı kalıptan, aynı renkten düzinelerle çirkin ve yumuşak derili pabuçlar alıyordu.

Ablam Avrupa'dan dönmüştü. Çok iyi Almanca biliyordu. Önce Osmanlı Bankası'na girdi, sonra İsveçlilere. Yengem bu standart değişikliğini çekemedi. Gene tiyatrosuna angaje edildi ve ülkesine döndü, iki yıl için. Ona eski rejisörleri kollarını açmışlardı. Keşke oralarda kalsaydı. Oğlunu da götürmüştü. Döndüğünde daha da dengesizleşmişti. O kadar sıkılıyordu ki, benimle bile ahbaplık ediyordu. Evin önündeki kuru havuz prova sahnesiydi. Bernard Shaw'un Jeanne D'Arc'ının provalarını havuzda yapar, gür sesiyle konu komşuyu ürkütürdü. Damak zevkine yeniden dalmıştı. Bir gün yağlı bir kaz pişirmişti. Kırmızı kaim ipekten bir elbise giymişti. Kazın bir bacağını elime vermişti, öbür bacağını kendisi tutuyordu. Yağlar damlıyor havuza, biz deli gibi hora tepiyorduk. Birden büyükannem, Humeyni'nin savaş yüzüyle göründü. Yan evden Saraylı Hanım haber uçurmuştu:

- Sizin gelin hanım galiba iyi saatte olsunlarla ülfet etmiş... Havuzda Nimet'le hora tepiyorlar.

Büyükannem beni yıldırımladı. Öyle bir "gel buraya" diye komut verdi ki, dünyada hiçbir komut bu kadar kesin verilmemiştir. Hemen kazı bıraktım. Kaz tek elde teslimiyetle yağlarını gözyaşı gibi salıvermeye devam etti.

Bu tür sahneleri sık yaşıyorduk.

Okul da bana karşı bir jest yapmıştı. Amcam işsizken beni parasız kabul etmişti. Uzun yıllar parasız okuduğumu bilmedim, incelik gösterdiler sörler. Daha sonra arkadaşları amcama sermaye buldular. Hür Adam diye, gazeteciliğin her türlü kuralından yoksun, soğuk polemikli bir ölü gazete çıkardı. Başyazarı kendisiydi, "İsmet Paşa'nın nurtopu gibi çocukları varken, neden Falih Rıfkı'yı evlat edindi" gibi soğukluklar yazdı. Sabiha Sertel de gazetenin yazarlarındandı. Amcam, bu kez çeviriye başladı. Pira'i-dello'nun "Size Öyle Geliyorsa, Öyledir"ini çevirdi. Her şeyi bir mani atmosferinde yaptığı için, o tatil bir cehennem oldu. Bütün şahısları yüksek sesle oynardı:

- Lamberto Laudizzi, Madam Çini, Flora, diye uykudan uyanırdık. Aylar sürdü. Çok zor yazı yazardı. Ertuğrul Muhsin oynadı piyesi. Muhip Dranas sonradan Türkçesini sadeleştirdi ve devlet tiyatrosuna sundu.

Gazete battı. Amcam gam yemedi.

Göztepe görünüşte, İstanbul'un başka sayfiyelerinden farksızdı. Belki bahçeleri daha büyüktü, daha ağaçlıklıydı. Sonra her taraf mendil

mendil parsellendi.

Biraz daha Osmanlıydı buraları, Modalardan, Adalardan. Büyük aile halinde yaşanıyordu, damatlarla, gelinlerle, konsollu ve kocaman lambalı, kadife ve yaldızlı salonlu evlerde. Konuklar hâlâ bohçalarıyla geliyorlardı. Deniz kıyıları canlanmaya başlamıştı. Caddebostan'dan Suadiye'ye köşkler el değiştirmeye başlamıştı. Cemil Paşa Korusu diye bildiğimiz uçsuz bucaksız bir parkı, kıyıda Şekerci Hayri adında biri alacaktı. Sonra Kastelli. Caddebostan'daRagıp Paşa'nın yalısı kulüp olmuştu. Yanında Caddebostan plajı gittikçe kalabalıklaşıyordu.

Suadiye plajı yeni yapılmıştı, denizin ortasında bir kaydırakla, tanrı bilir neye yarayan. Vücutlar azbuçuk batılılaşmaya başlamıştı. İçerenköy'de değil ama. Oradaki hanımlar hâlâ tombul ve pembe beyazdılar.

Küçük ayaklı olmak orada hâlâ makbuldu. "Güvercin gibi ayakları var" denirdi. Kıyılarda kamplar kurulmaya başlanmıştı.

Çok zor büyüyordum. Ne okulda rahattım, ne evde. İsyan halindeydim. Sörlerin kraliyetçiliğine karşı, Fransız Devrimini tutuyordum. Bütün arkadaşlara devrimcilerin isimlerini vermiştim. Ben Robespiyer'dim. Bizim çocukluğumuz mektup furyasına rastlar. İki adım ötede oturan arkadaşa, sıkıntıdan olacak, mektup yazardık. Bugün onun için mektup yazmaktan nefret ediyorum. Bisikletle dolaşırdık. Yeni zengin arkadaşlarımızın atları vardı. Bağdat asfaltında koştururlardı.

Evde çok kitap okunurdu. Çok yazı yazılırdı. Küçük bir çocukken yazdığımız şiirleri bugün bile beğenirim. Fransızca ve Türkçe yazardım. İlk piyesim Robespierre'i on iki yaşında yazmıştım. Emel Korutürk'ün babası Salâh Cimcoz okumuş, şaşmıştı.

Ben size, mantıksız yazmışsın diye beni ağlattıkları, yedi yaşında yazmış olduğum bir şiiri sunayım. Epik türdeydi:

"Yunanlının ben yakarken beynini

Çadırımda Kuran-ı Kerim okudum."

Ev halkı günlerce alay etmişti. Tarık amcam karşıma geçti. Beynine tabanca dayar gibi yaptı, bir taraftan bam diye bağırırken öbür taraftan da ilahiler okuyordu.

- Hangisini daha önce yapıyorsun ninem, diye güldü. Her zamanki gibi alkol almadığında eşsizdi, alkollüyken de bir felaket.

Günlerce yemeğe inmedim. Herkes beni görünce "bum" diye elini şakağma götürüyor, sonra ilahiler söylemeye başlıyordu. Bugün müteşekkirim. Bana yazı yazmasını öğrettiler.

Neyse, şiirin devamı sansürlerinden geçti. Hatta "yedi yaşında bir çocuk için iyi" dediler:

"İnletirken milletimi dinimi

Vatanıma birçok iyilik yoğurdum

Fakat talih gelip bulmadı beni

Yaralıyım, yüreğimden vuruldum

Deldi benim ümidimi beynimi

Yunanlının hain siyah kurşunu

Sediyeler üzerinde giderken

Senin sıcak kucağını aradım

Göğü mavi rüya gibi görürken

Gök silindi senin için ağladım

İşte anne bu mektubu sen sakla

Beni elbet gömecekler toprağa

Mezarımın başucunda dilerim

Anne, sakın sen de gelip ağlama."

Büyük bir ahenk ve akıcılık var. Hele yedi yaşında bir çocuk için, şaşırtacak biçimde. Dedim ya, bizim ailenin bütün bireyleri çekilmez insanlardı. Ama tın tın öten görkemli kabaklar değillerdi. Seviyeyi bu çizgide tutmak elbette ilerisi için felaketti... Ne demiştim? Evde yaşamak zordu, okulda da. Büyümek zor işti. İradesini özgürce kullanmaya başlayan, çocuğun değü, büyük insanın karşısına neler dikilmez. Sürüden olmadığınız zaman nice kurtla boğuşmak zorundasınız, ömrünüz boyunca.

Amcam benimle barışıktı. Üç sınıf atladığımı en kayıtsız insanlara yüz

kez anlatırdı. İçimden boğazını sıkmak geliyordu. Anasız babasızdım, demek bunca başarılı olmasam kimse beni sevmeyecek diye düşünüyordum; istiyordum ki, kambur olayım, çirkin olayım, aptal olayım, gene beni sevsinler.

Bahçede aptal aptal top oyunları oynardık okulda. Enayi bir topun peşinde koşmaktan bıkmıştım. Casus sörler sıraları tararken şiirlerimi buluyorlardı. Kimin olduğunu öğrenmek istiyorlardı. Benim demeye utanıyordum.

O eğitim... Yahu, çocukların arasına casus sokmak, doğal geliyordu, kendilerini Tanrı'ya adamış sörlere. Birkaç çocuğun konuştuklarımızı yetiştirmek için görevlendirildiğini biliyorduk. Bunların bir tanesi, zengin bir bakkalın kızı, model talebe, mıymıntı, dindar Ürani'ydi. Kendine göre de zekiydi. Sonradan Katolik olduğu için daha da ateşliydi. Evlendi mi? Çocukları oldu mu? Bilemem. Kuşkusuz bu ispiyonculuğu kutsal bir görev sanıyordu. Kaç kez ceza yedi çocuklar onun yüzünden. Masum flörtlerden söz ediyorlardı. O da şehvetle sözlerini yetiştiriyordu.

Biz, onuncu sınıftan sonra sadece dört kişiydik. Okulun bayrağını Fransız Sefaretindeki bakaloryada taşıyacak dört yarış atı. Öbürleri yolda dökülmüşlerdi. Müdire çok parlak olmayan öğrencilerin ailelerini ikna etmiş, çoğunu başka okullara yollatmıştı. Fransız Hükümetinin indinde de itibarları artacaktı sörlerin bizim başarımızla. Çünkü bakalorya sınavı bütün dünyada aynen uygulanıyordu. Yoksa okul için büyük maddi yüktük. Bilmem kaç tane cehennemlik profesör bizim için geliyordu: Avusturyalı Edith, kutsal espiyon Ürani, Samime diye çok parlak bir kız ve ben. Hepsinden çok küçüktüm, sınıf atladığım için. İyi çalıştık birinci bakalorya için; ikincisini Polonya'da verecektim. Fransız etkisi yavaş yavaş azalıyordu. Ne acıklıydı, bu ışınlılığını yitirmesi. Nedeni sadece ekonomik güçsüzlük veya askeri güçsüzlük değil, Fransa'nın durağanlaşmasıdır.

İsyankâr, diyorlardı bana. Değil. Sadece terbiyeli maymun değildim. Örneğin her ay Büyük Salon'da okul toplanırdı. Beyaz eldivenler giyilirdi. Sınıf sınıf oturulurdu, bütün sörlerin karşısında, ortalarında müdire. Koro, uslu uslu kızlardan seçilmiş, göreve, ödeve, itaate dair şarkılar söylerdi. Okul Türkiye'de olduğu ve Türk vatandaşları gittiği halde, hiçbir zaman İstiklal Marşı söylenmedi. Değirmencinin unu öğütmesi söylendi de, İstiklal Marşı söylenmedi. Yalnız özel bir seansta, yukarıdaki küçük odalardan birinde bize Onuncu Yıl Marşı öğretildi. İnce propagandaydı. Saygıdeğer aileler bunun farkına bile varmazlardı.

Her sınıf ortaya çağırılırdı. Bir el çırpması ve bütün sınıf yarım ay biçiminde reverans yapardı. Sınıf hocası kalkar, özenle bezenle hazırladığı bir söylevi patlatırdı her birimizin durumu tutumu hakkında. İyi ve uslu öğrencilere büyükelçileri kıskandıracak muare grand-cordon'lar takılırdı. Bir ay taşımaya hakkınız vardı, bu nişanı. Kötü öğrenciler dekorasyon dedikleri bez parçasını göğüslerinden çıkarıp teslim ederlerdi, kimi hüngürdeyerek, kimi dikleşerek.

Bir gün galiba dördüncü sınıftaydım. Çok haşarılaşmaya başlamıştım. Derslerim gene iyi gidiyordu. Dur dediler, sus dediler. Büyükler küçükler bir oldu, bana bir grand-cordon aldırdılar bu törende. Gittim diz çöktüm. Takıldı. Yanağım okşandı. Sükûnetle "ben bunu istemiyorum" diye çıkardım. Önce kimse bir şey anlamadı; çocuklara arkam dönüktü. Sonra sörleri dehşet sardı. Müdire iyi yöneticiydi; tatlılıkla tekrar taktı:

- Benim hatırım için törenin sonuna kadar tak, dedi.

Hatır güzel şeydi ama yıllarca isyanımın sonuna gitmediğime pişman oldum. Ateş basardı düşündükçe. Kendime ihanet etmiştim. Bakın, hırrr demedi. Büyük yöneticiydi. Hırr dese skandal çıkacaktı. Kişüiğini ve hatırını ortaya koydu. Hiç kimsenin hiçbir erdemini yadsımak istemem. Ama aileler bizi bunlara teslim etmişlerdi.

Aileler de bu paçavra grankordona bayılırlardı.

Son sınıfa kadar bu tören tekrarlanır. Bazen gayretli bir sörün ilhamından doğma şiirler okunur ve gene koro yeri göğü çınlatırdı. Dünyanın en aptal şarkılarıyla. Zeki bir çocuğun bütün bunlara katlanması çok zordu. Her sabah da, durumumuza, tutumumuza, intizamımıza, çalışkanlığımıza, nezaketimize ait not verirdik, kendimize. Teker teker kalkardık. "Kendime onur notu veriyorum" demek, en yüksek notu vermekti. Sahtekârlığa alıştırılırdı çocuklar. Dünyanın bütün suçunu işledikten sonra, yüzlerin en masumuyla ayağa kalkarlar "J'ai ma note d'honneur" derlerdi. Ben fukara, bu sahtekârlığı hiçbir zaman beceremedim. Daha doğrusu tenezzül etmedim.

Bu anılarda, bir kişiyi, içime su serpilmiş gibi, anmak istiyorum: Salâh Cimcoz'u, İstanbul milletvekili. Evinde çok zevkli anlar geçirdim. Tenis kulübünün arkasındaki yapı. Yıkımını bekliyor.

Sıradan insan değildi. Sevecen insandı. Bilinçli koleksiyoncuydu. Bugün çocuklarının elindeki sır'lı eski yazıları, sanki okşanarak biçim verilmiş vazoları, hep o toplamıştır.

Çocuk olduğum halde, yazılarım, şiirlerimden ötürü bana itibar gösterirdi, sanki büyük bir insanmışım gibi. Yol gösterici tenkidler yapardı.

Sallantılı bir koltukta otururdu. Düşler sallanırdı açık renk gözlerinde. Dünyanın gölgelemediği bir yanı vardı.

Bir gün, önünde biri atıp tutuyordu, yüksekten:

- Ben, La Joconde'u kurtarmak için yüz bin kişiyi yakardım, diye.

Kimdi, unuttum. Çok kişi girip çıkardı eve.

Salâh Cimcoz, o ince nezaketiyle gülümsemişti:

- Çok güzel... yüz bin kişiyi feda edersin, anladık, ama o arada, icabetse, onlarla kendini de feda eder misin?

Adam fena halde bozulmuştu. Sustu. Kem küm etti...

Salâh Cimcoz'a, burada bir selam yollamak istedim. Nesli tükenmiş insanlar bunlar, gerçekten görgülü, gerçek tutkuları olan insanlar.

Emel Korutürk'ün babasıydı.

Okulda, öğrenme yeteneğiniz varsa, çok şey öğrenirdiniz. Klasikler okunur, yorumlanırdı sörlerin gözüyle. Bir gün Andromaque okunuyordu. Munis Faik Ozansoy'ın çevirisine kadar, çok şey gelmiştir biçare Andromaque'ın başına.

Andromaque, Pyrrhus'un tutsağıdır. Pyrrhus tutsağına aşıktır. Andromaque'ın Hektor'dan bir erkek çocuğu vardır. Yunanlılar, başını istemeye Agammemnon'un oğlu Orestes'i gönderirler.

Orestes, Pyrrhus'un nişanlısı Hermione'a aşıktır. Efendi adamdır da. Elçiliğin nedenini gönlü pek tutmaz. Gönlü Hermione'u beraberinde geri götürmektir. Gel gelelim, Hermione da Pyrrhus'a aşıktır... Sörlerin zihniyetini tartmanız için, uzun anlatıyorum. Biçem, tarih, falan, iyi elden geçirilirdi, ama psikolojiye gelince, gülmekten kırılırdık. Bir kez, dünyevi aşklar ayıptı sörler için. Ama programı değiştiremezlerdi ki.

Pyrrhus'un, tutsağına oğlunu feda etmeyeceğini bildirdiği sahne, bizim aşk düşmanlarını sonsuz rahatsız ediyordu. Sahneyi, sizler için, kendi çeviri biçemimde sunayım... "Madaaam" diye yolunan çeviri, benim için geçerli değil:

Pyrrhus:

Beni mi arıyordunuz? Umut olsa da,

Bunu düşünmek bile, bir an, ne tatlı.

Andromaque:

Oğlumu görecektim…

Günde bir tek kez

Görebiliyorum.

Ondan başka kimim kaldı?

Hektor ve Truva, kül oldu…

Gözyaşı döküyoruz

Birlikte…

Bugün onu daha öpüp sevemedim.

Pyrrhus:

Acınızın bu kadarla kalmasını dilerim…

Yunanlıların kopardığı vaveylayı,

Hayra yormak, mümkünsüz.

Andromaque:

Yüreklerini saran bu korku, nedir efendim?

Himmetinizle, bugüne bugün, tek bir Truvalı,

Sağ kaldı mı?

Pyrrhus:

Sönmek bilmiyor,

Hektor'a karşı kinleri,

Oğlundan çekiniyorlar… ne olur ne olmaz…

Andromaque:

Hektor'un oğlu olduğunu bile bilmiyor;

Efendisinin kim olduğunun bile farkında değil.

Pyrrhus:

Gözlerini kin bürümüş,

İster dururlar başını.

Andromaque:

Ve siz bu zulmü, onaylıyorsunuz öyle mi?

Andromaque burada, bir tür cilveleniyor. Karşısındakinin aşkına şantaj yapmaya hazır, doğal olarak.

Sörcağızları bu başbaşa, müthiş rahatsız ediyordu. Hafifletmek için: "Coquetterie vertueuse d'Andromaque" diyor, bir daha demiyorlardı; yani, "Andromaque'm erdemli cilvelenmesi."

Erdemli cilvelenme, diye gülüşüyorduk, müdire baygın şehla gözlü Bergeaud'ya, merdivenlerde teşrifatçılık yaptığında... Oysa, bunca baskıya karşın, kızlar bellerine kadar eğilip pencerelerden aşk pusulası atıyorlardı. Aşık olacak yaştaydılar...

Zaten birimiz birine aşık olunca, hepimiz o kimse, kendimizi ona silme aşık sanırdık. Şehla gözlü Bergeaud da bu kahramanlardan biriydi. Uzaktan yaşanan platonik masum aşklardı bunlar.

Ben çok oburdum ve çok iyi şiir ve yazı yazardım öbür kızlara göre. Sıramdaki taramada bir aşk şiiri çıkmıştı. Lili adında bir Musevi kızı için yazmıştım. Tarifem vardı. Şiire bir kutu maron glâse. Düz aşk mektubuna, Löbon'da bir sütlü kahve... Daha bedelini bile almamıştım Lili'den mektup bulunduğunda. Galiba sekizinci sınıftaydım... Şiir Fransızcaydı. Kim olduğunu bilmediğim bir St. Joseph öğrencisine yollanacaktı. Hep entellektüalite üzre yaşıyorduk...

"J'ai reve en cherchant le doux souvenir,

Des jours plein de joie que nous avions passes,

Mais ces chers endroits, temoins de nos plaisirs,

Ne m'ont releve que le charme brise.

Voici le rocher oü nous nous sommes assis,

Je t'adore disâis-tu en joignant les mains,

Je ne le croyais pas mais j'etais ravie,

Je ne prevoyais pas le triste lendemain."

Bu dizeleri keyiften sunmuyorum. Başıma çok şey getirdiler. Lili'nin, o alık oğlanı baştan çıkarması için, olanca yeteneğimi döktürmüştüm. (Dostum Faruk Güventürk'ün eşi de aynı yöntemi kullanmamış mıydı? Kendisi anlattı... Faruk Güventürk'ü fethetmek için, Josephine'in Napolyon'a yazdığı ateşli mektupların kopyasını çekip yollamışmış.)

Dizelerin anlamı şu:

"Geçmiş günlerin tatlı anılarına

Dalmışım...

Ne mutluymuş o günler...

Aynı yere döndüm; meğerse

Sihir çoktan bozulmuşmuş.

Şu taşın üstüne oturmuştum;

"sana Tapıyorum ben" demiştin.

İnanmamıştım ama, memnundum,

Düşünmedim acı yarınlarımızı."

Görüyorsunuz ki at değildi, deve değildi... Lamartine'in suda tiritiydi. Mütevazi bir pazarlığın sonunda yazılmıştı. Bana, suçüstü yakalanmış işlemi yaptılar. Teşhir ettiler önce... "Bunu çikolata falan karşılığı yaptım" demek onuruma dokundu. İnatçı inatçı sustum. Beni seven sınıf hocam bile beni savunamadı. Bu enayi şiirden ötürü bütün itibarımı yitirmiştim. Yengemi çağırdılar. Amcam Ankara'daydı. "Hangi kayanın üstüne oturdunuz" diye tutturuldu. Deniz kıyısına götürdüler. Kaya beğenemedim. Bizim kahraman Lili işleri düzeltti. Şiiri kendisi için yazdığımı itiraf etti. İtibarım bana geri verildi.

Herkes azıcık utanıyordu. Bu kez, oburluk üzre, bol bol vaaz dinledim. Hırsız yakalar gibi, aşk yakalamak hoşlarına mı gidiyordu ne?

Koşullarımız buydu.

Pangaltı'daki Notre-Dame-de-Sion daha açıktı fikir bakımından. Kentin göbeğindeydi. Bir de başında, bizim müdiremiz gibi, biri yoktu. Kötü demek istemiyorum. Öz özüyle savaş halinde demek istiyorum.

İçime hınç düşmüştü. "Gösteririm onlara" diye düşünüyordum. Andre Gide'i sokmaya başladım okula. İsyankârlıktan değil. Onların bize reva gördükleri, suda tirit, Delly'nin romanları beni ilgilendirmiyordu. Buldular. Zaten saklamıyordum.

Müdire beni o parluar denilen, fısıltıyla konuşulan yere çağırdı.

"Bu kitaplar, bizim insanlarımızın değil" dedi.

Pişmanlık numarası yaptım. Sahtekârlığa o kadar itiyorlardı ki... "İyi çocuk, kötü çocuk" diye kafalarında portreler çizmişlerdi; bizleri ona uydurmaya çalışıyorlardı.

Kompozisyonlarım falan iyi gidiyordu ama illallah demişlerdi benden: Seviyorlardı gene.

Her gün yeni bir marifetle karşılarına çıkıyordum. Bir gün aşık olduğumu deklare ettim. Akla hayale sığmaz aşk öyküleri anlattım.

Bir başka gün, Papa'ya mektup yazdım.

Daha da kötüsünü yaptım.

Hıncımın beni ittiği yoldan dönemiyordum. Düşündüm, taşındım. Beni teşhir etmişlerdi. Ben de yüreklerini hoplatacaktım. Bir küçük çocuğun yüreği bir girdaptır. Şeytanı bol bir yaratıktım. Şeytanın aklına gelmeyecek bir çare düşündüm.

Sörler, Atatürk'ten başka türlü çekiniyorlardı. O da, buralarını bir gün kapatmayı düşünüyordu, bütün "dil, dil, dil bilgisi" diye seçkinlerin dudak bükmesine karşın. Dil bilgisi, yalnız avuç kadar bir çevrenin imtiyazı mıydı? Zaten onlar, o seçkinler, çocuklarını Batı'ya salıyorlardı sonradan. Dil bilgisini bizim okullarda daha sağlam tutmak gerekmiyor muydu? Galatasaray, iyi kötü meydandaydı. Neden kızlar için bir Galatasaray kurulmadı? Neden böyle okullar sonradan, bütün ülkeye yayılmadı? Neyse, anılardan ayrılmayalım! Bir skandal, bir din değiştirttirme olayına kimse kayıtsız kalmayacaktı...

Ben de, o kutsal muhbir Urani'yi kafaya aldım. Melekler gibi uslu durdum birkaç hafta. Kurallara saygı gösterdim. Herkes çok şaştı ama ben, gözlerim göklerde, bu yeni tutumumun Tanrı'nın bir mucizesi olduğuna herkesi inandırdım. Her gece düşümde, ya İsa'yı, ya Meryem Ana'yı görüyordum. Bana mesajlar gönderiyorlardı. Bana inanan Urani, kızıl saçlı bir felsefe hocası vardı, Rene Munier, onu da inandırdı. O adama karşı içim çok ezik. Kendimi hiç affetmeyeceğim. O beni affetti ve çok yardım etti, sonradan. Neden onu karıştırdım, hiçbir zaman affedemeyeceğim, kendimi. Günahsızdı. Bana güvenmişti.

Bir gün bir sır aktardım:

- Ben Katolik olmak istiyorum.

Urani yuttu. Felsefe hocası da yuttu. St. Antoine Kilisesi'nde bir rahip buldu. Haftada birkaç kez okuldan kaçar, ona irşat edilmeye giderdim. Yarı karanlık bir salonda, hem anlatır, hem piyano çalardı, klasikleri...

İşlerim istediğim yönde giderken, ömrümün ilk ve son boşboğazlığını yaptım. Bir arkadaşa, meseleyi mektupla anlattım: "Aptallar, yuttular" diye.

Bütün ayrıntılarını anlatıyordum. Daha göndermediğim mektubu, kitaplarımın arasında buldular. Bardak taşmıştı. Çok ürktü sörler. Okul sonradan, mali zorluklardan kapandı ama sırf o olay yüzünden de kapanabilirdi, duyulsaydı.

Ben, evde, huzursuz bir hafta sonu geçirmiştim. Mektubu okulda unuttuğumu düşünüyordum. Sörlerin arama tarama hastalığı ya tutarsa? Korktuğuma da uğradım. Okula döndüğümde hava bir tuhaftı; öğrenciler benden kaçıyorlardı, Samime'den başka... Tuh be, amma ödlektiler! Sınıf hocam Mere Gudule, beni bir odaya kapattı. Son derece üzgündü. "Ne oluyor?" diye sorduğumda, "Notre Mere söyleyecek" diye gözlerini kaçırdı. Korkum artıyordu. Sınıfa beni sokmadılar.

"Ziyaretçilerin geldi" dediler. Parluara indim. Ablam sapsarı beni bekliyordu. Okuldan uzaklaştırıldığımı anlattı. Müdire yengemi çağırmış ve kararını bildirmişti:

- Bu çocuğu çok seviyorum ama onunla disiplin kalmıyor. Ya o, ya ben... Çocukları da etkiliyor. Dikkat edin, yolda kendisini vapurdan atmasın.

İyi ki bunu duymuştum. Okulla bütün ilişkim gönlümde sıfıra indi.

- Amcana haber verildi. Ankara'dan bu akşam geliyor.

Evde matem havası egemendi. Başağıtçı formundaydı. Gidene gelene benim kara geleceğim hakkında söylevler çekiyordu. Ev dolup dolup boşalıyordu. Odam burnunun dibindeydi. Çok haysiyet kırıcı şeyler söylüyordu.

Küçüklüğümde, çok kez düşündüğüm gibi, onu fare zehiriyle zehirlemediğime pişmandım. Camlan zangırdatıyordu, kükrüyordu. Haklıydı da.

Ben amcamı bekliyordum. Odama çekilmiştim. Olağanüstü durumlarda amcam eşsizdi. Geldiğini duydum. Yengemin tımarhane bağırtılarını dinledim. Sonra amcamın ayak sesleri kapıma vardı. Yatağıma uzanmıştım. Girdi. Başımı okşadı.

- O bok mektebi zaten terk etmeni istiyordum, dedi.

Arkasından bir feryat yükseldi.

- Sen bu kızı bir cani yapacaksın.

Sonra, kırık dökük Fransızcasına döndü:

- Tous les Carım sont des gavno.

Gavno, Rusça bok demekti. Bu olay da böyle noktalandı.

... Çok yalnızdım. Büyükannem ölmüştü. Ağabeyim kendisini evden uzak tutmakla koruyordu. Galatasaray'ın son sınıfındaydı. Yakışıklı, gösterişli, uzun boyluydu. Bu nitelikler onu koruyordu bu deli atmosferde.

Melek değildim elbette, ama o kadar körpeydim ki...

YILLARI ATLAYARAK, ANKARA'DA

Yılları atlıyorum. Sonra geri döneceğim, öyküme devam için. Mutlu bir Polonya faslı, sönük bir İtalya faslı olacak yaşantımda. Onları anlatacağım, anlatacağım ama... Bugün çevremde olup bitenler beni 1942-45 Ankarası'na sürüklüyor. Bugünkü gözümle değil, o günkü gözümle yaşatmaya çalışacağım.

Avrupa'dan döndüğümde, Ankara küçük ve güzeldi. Atatürk Bulvarı ağaçlıktı. Apartmanlar yolun genişliğine göre boy atmıştı. Leylak ve gül kokuları yayılıyordu. Dikmen, Keçiören falan, suların çağladığı sayfiyelerdi. Bugün yamalı bohça gibi Ankara'ya bakıyorum da, büyümek çirkinleşmek mi diye öz özüme soruyorum. İnsan için büyümek çirkinleşmekti; kentler için de öyle zahir.

Sıhhiye'de, İlkiz sokağında, büyücek bir apartman katı tutmuştu amcam. Aile oraya yerleşti. Ağabeyim Kırklareli'nde askerdi. Dünyada savaş sürüyordu. Askerliği üç yıl sürecekti.

Yengem iyiden iyiye hastaydı. Parkinsonizm onu felce uğratmıştı. Acıyordum ona. Acıma ne kötü bir duygu! İlk günler büyük bir boşlukta geçti benim için. İlk aylar da. Tek yaptığım uzun yürüyüşlere çıkmaktı, leylak ve gül kokulu havada. O güzel Ankara evlerinin çevresinde dolanıyordum. Polonya'dan mektuplar kesilmişti. Evin içinde bir hasta, bir huysuz ve içine kapanık kuzenimleydik. Arada bir tatsız tuzsuz kişiler de girip çıkıyordu. Bir tanesi Çekoslovakya'da bulunmuş, büyük bir servet yapmış ve emekliye ayrılmış bir Dışişleri mensubuydu. Adını sanını bile unuttum. Birtakım kavgalı döğüşlü kadın maceralarından sonra eşinden ayrılmıştı. Sık sık geliyordu. Kapıda kocaman bir Buick beklerdi. Bir gün yengem beni pencereye çağırdı.

- Bu adamla evlenirsen bu araba senin olacak, dedi.

Ne garip kadındı! Kendisi kırk kez evlense aşk izdivacı yapardı, ama başkalarına bu biçim çöpçatanlık yapmaya bayılırdı.

Yanıt bile vermedim.

Bütün aile garip bir hayat sürüyorduk. Amcam kahvelere dadanmıştı. Yenişehir'in göbeğinde, Uçar sokağın kenarında iki kahve vardı: Kutlu

ve Özen. İkisi de harıl harıl işlerdi. Özen, daha alafrangaydı. Çay saatinde hanımlar da gelirdi. Kutlu, daha alaturkaydı. Evde ve dairede geçirmediği her dakikayı amcam orada geçirirdi. Kendi kendini yiyordu. O, Kurtuluş Savaşı kahramanı; O, Birinci Büyük Millet Meclisi'nde İzmit milletvekili... O böyle sönük bir yaşamı haketmemişti, kendince. Kariyerini aşka feda etmişti. Ama aşk geçince fedakârlık ağır gelmeye başlamıştı. Kimseye de içini dökemiyordu.

İspanya'dan almış olduğu eşyalarla evi döşemişti. Pencereleri kırk kez, kapıları seksen kez ölçmüştü. Perdelerin plilerini bile düzeltmişti kırk kez. Yerleşme onu avutmuştu. Sonra hiç yapacak şeyi kalmamıştı. Bir Rusla evlendiği için kendisine hakettiği dereceyi vermiyorlardı.

Formül her zaman bulunabilirdi. Nitekim birçok kişiler için bulundu, ama Dışişleri bakanı Saraçoğlu'ydu. Genel Sekreter, Numan Menemencioğlu'ydu. İkisi de Kurtuluş Savaşını İsviçre'de geçirmişlerdi. Bilinçaltları elbette bir Kurtuluş Savaşı kahramanına karşı çalışırdı. Zaten de, amcam son derece geçimsizdi. Sözünü sakınmıyordu. Geçimsizliğini bir flama halinde sallıyordu.

Amcam hem insanlardan kaçıyor, hem aranmak istiyordu. Ömrünün sonuna kadar aynı çelişkiler içinde yaşayacaktı. Olağanüstü bir zekâsı olduğu halde, sonradan şansa konanlar onu ikinci plana ittikleri için, o da insanların en huysuzu, en aksisi, en dobra sözlüsü olmak derdindeydi. Farkında değildi. Belki çok sonraları farkında olduğu zamanlar olmuştur.

Ankara'yı ilk kez görüyordum. Uzun zaman sevdim. Ünlü vali Nevzat Tandoğan, derli toplu, gecekondusuz kentin en ufak kuytuluklarına kadar egemendi. Çok baskı üzreydi.

Tek parti CHP, sanki çatık tanrıların tapınağıydı. Tek vali Nevzat Tandoğan sanki Jüpiter'di.

Bundan tabii kendine göre bir düzen doğuyordu. Gepgenç bir kız şortla, vakitli vakitsiz çiftliğe, baraja, istediği yere bisikletle gidebiliyordu. Amcam, ben evden çıkar çıkmaz huylanırdı. Ama, bir sapığa rastlamazsam, Nevzat Tandoğan'ın sopası yüzünden başıma gelecek bir şey yoktu. "Otoriter" derlerdi. Otoriterlik feci şekilde modaydı. Eski arkadaşlarımdan başta Menemencioğulları geliyordu Ankara'da. Onlardan Nevin yeni evliydi. Dayısı Numan beyle oturuyordu, Uçar sokağında bir villada. Son derece meşguldü. O zamanlar seçkin insan, günde üç davete gitmezse, namusundan olmuş sanırdı kendisini. Bir kez ben ona gittim. Bir kez o bana geldi, kol saatine baka baka ve son derece monden bir edayla protokoler 45

dakikasını doldura doldura.

- Kusura bakma Nimetjim, randevum var.

Çerçevesi doğal olarak bütün takım taklavatıyla Dışişleriydi. Güzel kadınlar vardı etrafında: Günseli Vergin. İstanbul valisi Muhittin Üstündağ'ın kızı; Yunus Nadi'nin kızı Leylâ Uşaklıgil, falan. Kendisi Zeki adında -anası bir Fransızla evli- bir gençle evliydi. Soyadını anımsadım: Zeki Sirmen. Erkeklerden evlerine en çok girip çıkan, çilli özel kalem müdürü, hizmete hazır Şadi Kavur'du. Bugünün büyükleri acı gözyaşları döksünler, o kadar dört başı mamur özel kalem müdürü bulamazlar. Numan beyin özel kalem müdürüydü. Şadi sonradan büyük aşk trajedilerine neden olduktan sonra (bu kadınların zevklerini anlamam), prenses dedikleri Abbase ile evlenecekti.

Anası Prensesti. Mehmet Ali Paşa'nın soyundan. Babası Moralıydı, bizden. Çok güzeldi. Filigran gibi.

Çevre son derece yapay bir çevreydi, hayatı bir tören olarak gören. O zamanlar bir tek kabul gününe gitmiştim, Uçar sokaktaki eve. Evlendikten sonra daha sık girip çıkacaktım. Zaten kabul günü müydü, çay mıydı, tam kestirememiştim. Bildiğim bir şey varsa, o yapmalıkta takmalıkta kendimi çöldeymiş gibi hissetmem. Kediler gibi duvar kenarında dizilmiş, ya emprimeli ya amarozalı, dişlerine kadar boyalı hanımlar. Konuşulanda dişe gelir bir şey yoktu. Herkes rejimdeydi. Nazlı hareketlerle kuşlar için hazırlanmış bir sandviçin onda birini yarım dişle dişliyorlardı.

O çevre için, o sıralarda hiç ilginç değildim. Tahsili yarıda kalmış, amcası bir tür sürgünde, genç bir kız. Onlar "Partili" arıyorlardı. Nasıl mı? Hani bir politik parti kiminde güç, kiminde çevre, kiminde varlık, kiminde prestij, kimlinde bıçkınlık arar ya, işte öyle. Tutumları güdüseldi. Bilinçli olsa intihar etmeleri gerekirdi.

Bunlar görgülü ailelerdi. Bizim görgülü aileler, biliyorsunuz, üç kuşak bürokrattır; dördüncü kuşak aristokrat çıkar. Sonradan Nevin Menemencioğlu, yaşamın kendisine sunduğu çetin sınavları başarıyla verecekti. Küçümsenemeyecek sınavlardı bunlar.

Bu çevreden hiçbirinin, politikacısı dahil, hiçbir konunun derinine indiklerini görmedim. Halktan Himalaya tepesi kadar uzaktılar. Ne erkeği ne kadını, o zamanın yöneticilerinin hiçbiri, geleceği bilinçli olarak düşünmemişlerdir. Tanrının kendilerine verdiği ömrü değerlendirmeye bakıyorlardı. Örnek vereyim. Bütün değerleri Batılılık namına reddediyorlardı. Okumadıklarını yok sayıyorlardı.

Şiirde Namık Kemal'den öteye gitmemişlerdi. Hikâyecilikte Ömer Seyfettin'den. Eğer Avrupa örneğin Mevlâna'yı keşfetmişse, onlar okumadıkları Mevlâna'nm hayranıydılar.

Okudunuz mu? Ya?

Devir, "tres comme il faut"luk devriydi. O zaman skandallar bile birtakım kurallara bağlıydı. Yüreklerinde sızı varsa kişisel sızılardı. Beyinlerinde soru varsa, yalnız kendi yaşamlarına aitti.

Kredim daha da düşmüştü. Amcam beni meşgul etmek için Sümerbank'a Lehçe çevirmeni olarak koydu. O sırada on yedi Polonyalı mühendis çalışıyordu Sümerbank'ta, Karabük tesislerinde. Raporlarını Türkçeye çevirmek bana hayli şey öğretti. O rapordan başka bir şey yapmadım. Ben öbür kızlar gibi örgü öremediğim için boş oturuyordum. Daireye bisikletle gelip giderdim. Ufacık bisikleti de park etmek sorundu.

Kendime göre boş zamanımı değerlendiriyordum. Galiba imza defteri vardı, ama ben hiç imza atmadım. Bir ısırgan otu, bir düzenli bahçede nasıl kendisini yerinde hissetmezse, memurların arasında ben de öyleydim. Memurlar her zamanki memurlardı.

Çok tuhafıma gidiyordu dünya düzeni. Kimbilir çevrem de beni nasıl acayip buluyordu. Bir İsviçreli ile evlenmiş olduğu için yaşamı İsviçrece düzenli Burhan Zihni Sanus genel müdürdü. Tip pek değişmedi. Giyimi koyu, bakışı koyu, yüzü gülmez, aksırığı önemli bir kişiydi. Tapınağa varılır gibi çift merdivenden varılırdı katına. Bürosuna girinceye kadar bir huşu atmosferi sinerdi her tarafa; hademesinden sigara tablasına kadar herkes, her şey hazırol vaziyetine girerdi. Bugün, yazık, çok daha üst mevkidekiler bu tapınak havasını tadamıyor. Kimse görmezdi yüzünü. Büyük bir sessizlikte, deve yükü kadar dosyalar götürürlerdi odasına, iki genel müdür yardımcısı da Numan beyin akrabasıydı. Biri Bülent Büktaş, Nevin'in ağabeyi, biri Nazif bey, bir yeğeninin kocası.

Bülent, 32 yaşındaydı. Herkes "bu yaşta bu zekâ"yı vurgulardı. Zekiydi, metodikti, iyi bir papaz okulu öğrencisi gibi çalışkandı. Sonradan Vehbi Koç onu çekti aldı. Devletten adam apartmak, Koç için oldukça uzun bir geçmişe dayanır.

Banka'nın öbür katları, çalışanların yaşama mutluluğundan uzak bir burunburunalıkta çalıştıkları, veya havyar kestikleri odalardı. Tek keyfim Atlı Spor Kulübünde pazar günleri ata binmekti, işadamları, diplomat çocukları, kulübün üyelerinin çoğunluğunu oluşturuyordu.

Biniciler arasında, her hafta Vehbi Koç da vardı. Kırk yaşlarındaydı. Oldukça sempatikti. Daha savaş veriyordu herhalde. Öyle mumyalar müzesinde gezinir gibi değildi. Kıvançla Halk Partiliydi. Başka parti yoktu ki zaten. Aa unuttum, bir de Mecliste Müstakil Grup vardı... Başkanının ismini bile unuttum.

Yabancılara, Vehbi Koç'u göstererek "genç milyonerimiz" diye fısıldaşırlardı. O kendi halindeydi. Tek lüksü arkasındaki seyisiydi. Giyimi kuşamı, seyisinki kadar sadeydi. Onun atı kendinindi. Biz, kulübün acemi biniciler tarafından şaşkına çevrilmiş, tökezleyen atlarına binerdik. Hiçbir zaman iyi binici olmadım. Önce çok cesur oldum, sonra çok korkak. En masum at bile, beni kaçın kaçırıveriyordu. Uydurma avlar düzenliyorlardı. Tilki avı deniyordu. Köpekleri bir zavallı evcil tilkinin peşinden koşturuyorlardı.

Polonya'dan okul belgelerimi getirtmeye çalışıyordum, üniversiteye girebilmek için.

Koç, çok şirindi. Hiçbir dilenciye para vermeden geçmezdi. Parayı seyis verirdi. Ama ben bir lira verirdim, Koç 25 kuruş. Sonumuz malûm.

Hiçbir abartmalı tarafı yoktu. Yıllar sonra kendisiyle bir röportaj yapmıştım, canımı sıkmıştı: Doğruyum, çalışkanım, yasam büyüklerimi saymak...tan başka, dişe gelir bir şey söylememişti. Ben neden hep insanların bazı çemberleri kırmalarını beklerim?

Ben ne bekliyordum, biliyor musunuz?

- Türkiye'nin en büyük endüstriyel imparatorluğunu ben kurdum, öncü ben oldum. Hatalarım olabilir. İşadamlarını da azıcık insafın gözü ile görmeli. Para, yolları daha dar insanlar tarafından kazanılır. Elbette iktidarlarla geçindim. Lisans iktidarda, teftiş iktidarda. İhaleyi durdurma onda. Tediyeyi geciktirmek onda. İş büyüyünce tutsaklık da artıyor. Ben senin gibi karpuz savuramam.

Koç, bugün atla gezmiyor artık. Ufak ufak yürüyüşler yapıyor. Şeker meker, safa zevki kalmıyor insanda. Bugün herhalde gene dilenciye bu zamanın 25 kuruşunu verir, "fuzuli masraftan nefret ederim" diyerek. Belliydi. Yıllar sonra, Büyük Ankara Otelinde gazetecilere yemek vermişti. Doyan olmuşsa, haber etsin!

Bisikletle, çiftliğe falan gidiyordum ya... Kendisine çok bakan, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'la tanışmıştım çiftlikte. Yanında milletvekili Edip Servet'le, sabah yürüyüşü yapardı, makam arabası arkasında. Beraber yürüyorduk, ben bisikletimi tuta tuta. Selam çakan boldu,

yolda. Ankara valiliği, son derece pöhpöhlü bir makamdı. Babadan kalma bir beylik gibiydi.

Diyorum size, hiçbir makamın, o biçim keyfi kalmadı.

Uzun boylu, siyah saçlı, gözlüklerinin ardından gözlemci bakışlı, dekoratif bir adamdı.

Herkesten üstünmüş gibi bir havası vardı. Sonu, kendinin de hayalinden geçmeyen bir son oldu: intihar ettiği duyuldu. Bu, bir iki yıl sonraya aittir; biliyorsunuz, Haşmet Orbay ve Reşit Mercan meselesi... Hani, doktor Neşet Naci'nin ölümü meselesi...

Sonradan bütün erdemlerle bezendirdikleri Neşet Naci'yi tanırdım. Doktordu. Ne çizgileri netti, ne bakışı, ne konuşması. Genç ve güzel bir karısı vardı ve bir de çocuğu.

Öldürüldü. Cinayeti üstüne Reşit Mercan aldı. Başbaşa da, Nevzat Tandoğan, Reşit Mercan'la ne görüştü, kimse bilmedi, ama söylenilen şuydu: Nevzat Tandoğan, "üstüne al, biz seni kurtarırız" demişmiş. Reşit Mercan da kabul etmiş. Gerçekten başlangıçta, Reşit Mercan kendisini savunmadı. Fakat annesi Kâmuran hanım (bana anlatan kendisidir), mahkemede birdenbire bağırmışmış:

- Reşit, okkanın altına gidiyorsun, kendini müdafaa et.

Sonra işlerin akışı değişti. Anası Reşit Mercan'a ünlü bir avukat tuttu... ve, sonunda Nevzat Tandoğan intihar etti.

Onu, Hariciye Köşkünde bir resepsiyonda gördüm son kez. İnönü yüzüne bile bakmıyordu. Yüzü ölü yüzüydü, "insan intihar etse bile, daha önce, böyle bir yüz takınmaz" diyordu davetliler.

Kararını vermiş olacaktı.

Yıllar sonra "Nevzat Tandoğan gibi vali gelmedi Ankara'ya" denecekti... Gelemezdi zaten! Artık o tipler kişisel değerleri ne olsa, o zihniyetlerini sürdüremezlerdi.

Polonya'ya Fransız bakaloryası için, Nancy Vilayeti denetçi yolluyordu benim zamanımda, ihmal etmiştim Nancy'den bakaloryamı istemeyi, işime yaradı... Sonradan o belge yollanacak ve Ankara Üniversitesine girmeme yarayacaktı. Ama bir türlü, sözünü ettiğim yıllarda, tahsilime devam olanağı bulamıyordum.

Evde hayat büsbütün cehenneme dönmüştü. Amcam, haklı olarak

"sürgününü" yutamıyordu. Bir kırkıncı sınıf genel müdürlük bulmuşlardı ona. Davetlere bile çağrılmıyordu. Evde durmadan patlama halindeydi. Bir gün beni paylamıştı. Evden çıkmasını bekledim. Acımasız acımasız arkasından baktım: Şimdi, beş para etmeyen bir çevreyi eğlendirmeye gidiyor diye düşündüm. Espri yapacaktı. Adam bozacaktı. Valizimi hazırladım. Nereye gideceğimi bilmiyordum. Cebimde de, ayın sonu olduğu için, galiba on lira kadar vardı. Yengem ağlıyordu...

Tanrının işi, Yüksel caddesinde, bir iki pansiyoneri olan, Kamer hanım isminde altın yürekli bir yaşlı kadına rastladım. Şeyh Şamil'in torunuymuş. Bana bir oda kiraladı. Bana analık etti. Sonra Seyranbağları'nda yaşlılar yurdunda ölmüş. Bana haber yollamış, "o duysa, bana gelir" diye. Haberi ölümünden sonra ulaştırdılar. Düşündükçe, hep içim yanar. Beni nelerden korumadı! O zaman pek farkında değildim.

Çılgın bir yaşam sürmek için evi terk etmediğimi çevreye anlatamadım. Evli barklı adamlar, üşenmeden, gece geç vakte kadar Yüksel caddesinde tur attılar. Zaman, başka zamandı. Sonunda, kaçık olduğuma hükmettiler. Ne geleceği düşünüyordum, ne geçmişi. Ata biniyordum, İşe gidiyordum. Üniversiteye devam için gelecek belgeleri bekliyordum. Böylece bir yıl yaşadım.

İnsanların, son derece konvansiyonel ve tutsak taraflarını bilmiyordum o zamana kadar. Şimdi de bilmiyorum ya!

Bir gün, tâ şu kadarcıktan tanıdığım Berrin Büktaş, Numan beyin küçük yeğeni, şimdi Kurtbay'dır, büyükelçi hanımıdır, bir toplantıda bana tepeden tepeden bakmış:

- Ben senin gibi bağımsız değilim, demişti, namussuz değilim dercesine... Gâvurca söylemişti:

"Je ne suis pas une independante, moi." Zaman geçmiştir, unutmuştur. O hep "iyi çocuk" olmuştur. Çok utanmıştım, onun hesabına. İçimde ince bir şey kırılmıştı.

- Olamazsın lan, demedim...

Bir beycağız, olanca saygıdeğerliğiyle:

"Mademki namusunuzla çalışacaktınız, neden evinizi terk ettiniz?" diye sormuştu bön bön. Ciddi ve nursuz bir aile babasıydı. Zihniyet buydu.

Polonya'da öyle değildi. Bir oğlana kaçmak için ev terk edilmezdi, yalnız. O da olurdu arada bir. Ama kız, ekonomik özgürlüğünü kendisi sağlardı. O küçük Berrin, yirmi yaşındaydı, çevresinin papağanıydı.

Ben kendim hiç baskı görmedim. Zaten her türlü baskının burnuna gülen insanım. Ali Rana Tarhan (ha, şimdi anımsadım), müstakil grubun başkanıydı; Abdülhalik Renda, Refik Saydam, bunlar sanki tanrılardı. Ben nakşı çarpık çarpık adamlar görürdüm. Evlerinde amma sıkıcı olmaları gerek, diye düşünürdüm.

İsmet İnönü... Onun ismi ya coşkuyla, ya salavatla söylenirdi. Olympus dağı tepesindeydi. Başkanı olduğu parti de, bir tapınaktı sanki.

TEPEBAŞI'NDAKİ TİYATRO

Artık anlatacaklarım, bana anlatılanlarla karışmıyor. Kendi gözlemlerim, katıksız.

Evimize sık girip çıkanlar arasında, Nâzım Hikmet ile Ertuğrul Muhsin vardı. Tepebaşı'nda, ahşap tiyatronun yanında bir apartmanda oturuyorduk.

Nâzım Hikmet, Ali Fuat Cebesoy'un yakın akrabasıydı. Paşa tanıtmıştı amcama. Paşayı çekemeyenler, bu akrabalığından yararlanmışlardı kendi çıkarları için.

Bahçe içinde bir ahşap evde oturuyordu ozan, çok ağaçlı, çok çocuklu, aklımda kaldığına göre. Sokak, Ragıp Paşa Yalısının sokağına dikeydi.

Modası geçmez denizci giysileriyle, iyi çekilmiş beyaz çoraplarla bahçede oynayan çocuklar, Piraye hanımın çocuklarıydı. Piraye hanım, Japon kimonolarını andıran giysili, zarif bir hanım... Çekmediği kahır kalmadı; hep kadınlar çeker, önceden de, sonradan da!

Uzun boyuyla, kırmızımtrak yüzüyle, denizlerde dolaşmış Viking gemicisi haliyle, kıvırcık koyu sarı saçlarıyla, çocuksu mavi gözleriyle, gözümün önünde, ozan... O sıralarda piyes yazıyordu. Piyes denemeleri... "Kafatası" diye bir piyes yazmıştı ilk olarak. Konusunu da bilmiyorum. Sadece ismini anımsıyorum. Çok konuşuldu, önümde.

Sonra bir ikinci piyes: Unutulan Adam... Hiç sevmemiş olduğum.

Bütün ev halkı prömiyerine gitmiştik, yanıbaşımızdaki tiyatroya.

Nâzım Hikmet için ben "küçük hanımcım"dım.

Bizimle oturdu locada. Kalktı, gene döndü birkaç kez. Bakın, Piraye hanımın locada olup olmadığını anımsamıyorum. Belki "fazla heyecanlanırım" diye gelmemişti prömiyere. Belki locadaydı.

Şimdi düşünüyorum da... tiyatro tarihimizde, kuşkusuz bir adımdı. İlle, ilk adımların başarılı olması şart değil.

Sahneye, "Unutulan Adam"ı, Muhsin koymuştu. Başrol kendisindeydi. Cahide Sonku da, "ingenue tragique" rolündeydi. Kızıydı piyeste. Çok güzeldi.

Konu... bir ünlü profesör, alelade ve gönlünü hoş tutmaya çalışan eşi, ve de kadınları çeken, kaba saba, adaleli asistan üçlüsü...

Fikir belki şuydu: Nice erdemli olsan, nice büyük olsan, sendeleyip köşeye itildikten sonra artık unutulan adamsın.

Ben mi imal ediyorum bu fikri? Bilemem!

Profesör, yazık, kamuya karşı çekingen. Ününün içinde kendini kalıplamış, ama bir yüreği de var. Kızı hamile. Bu bir skandal. Babasını, kendine kürtaj yapmaya zorluyor.

Piyes melodram havasına bürünüyor. Kız babasına:

- Hadi doktor, diyor yürek vermek için.

- Ne dedin? diyor babası.

- Hadi doktor, dedim.

Piyes bir denemeydi, dedim ya... Bu tür diyaloglar bizim tiyatro yazarlarının çoğunun oyunlarında var. Hayatta diyalog öyle bir basit soru ve yanıttan oluşmaz, tenis topu gibi atılan, karşılıklı.

Olan oluyor. Kürtaj esnasında doktorun eli titriyor, itibarını düşünürken.

Polise telefon ediyor:

- Kızımı öldürdüm, elim titredi.

Telefonda polise insan kızını öldürdüğünü haber verir ama elinin titrediğini anlatmaz.

Ünlü doktor cezaevini boyluyor. Onu zebra gibi pranga giysileri içinde görüyoruz.

Karısı aynı evde asistanla aşk hayatı yaşıyor. Asistan sadece doktorun karısına sahip çıkmakla kalmamıştır; ilmi mirasına da konmak istemektedir. Doktor büyük bir kâşiftir. Keşfin formülü ne ise, doktorun notlarının üzerine eğilmiş bir türlü sökememektedir.

Bir gece, gene acizlikten kudurarak çalışırken, çilesini tamamlamış doktor usulca girer.

Uzun uzun anlatıyorum, harfi harfine anımsıyorum. Sizlere o zaman yeri göğü oynatan piyesleri sunmak istiyorum. Bu alanda epey gelişme

oldu.

Hocasını karşısında görünce, asistanın yüreğine iner. Doktor önce bir söylev çeker, sonra profesyonellik kabarır içinde:

- İşte size dehanın bir armağanı, diye asistanın aradığı formülü çiziştirir. Derken efendim kadın girer. Bir "hiii" çeker. Ona da bir söylev geçilir; "demek beni tanıdın" diye.

Piyes gene uzun bir tiradla biter: "Unutulan adam, unutulması lazım gelen adam" diye diye.

Yineliyorum: Bu piyesler birer denemeydi.

Parterde, localarda, Tepebaşı tiyatrosunun kırmızı kadifeli her tarafında, mendiller teslim bayrakları gibi sallanıyordu. Herkes ağlıyordu. Nâzım Hikmet bu coşku karşısında duygu belirtmedi.

- Ben gidiyorum Fuad bey, dedi.

Biz çıkarken kırmızı kadife perde açılıp kapanıyordu.

Ertuğrul Muhsin, iki kolunu ip gibi uzatmış, trupun ellerinden tutarak selamlıyordu. Alkışlara karışık hıçkırık sesleri hâlâ duyuluyordu. Ertesi gün Ertuğrul Muhsin ile Nâzım Hikmet eve geldiler. Yengemin fikrini öğrenmek için. Stanislavski tiyatrosunun ünlü yıldızlarından olan yengem coşku göstermedi. Ertuğrul Muhsin onu bazı provalara çağırırdı, fakat en ufak bir tenkide tahammülü yoktu. Stanislavski örneği çalışma odası, manastır sadeliğindeydi. O zamanlar cam bir vazoda çalışma masasının üstünde her zaman bir tek gül bulunurdu. Hiçbir hazırlığı olmayan tiyatromuzda, İbsen'in Per Günt'ünü oynattı. Brant'ını oynatırken sahneye bir tekne sokmaya kalkmıştı. Yengem önledi. Bir gün olmayacak bir yerde bir bale sahnesi koymak istemişti. Yengem gene saçını başını yolmuştu.

- Bale trupları bizde (Rusya'da) yıllarca günde en azından sekiz saat çalışır.

Yanıt:

- Evet ama biz başkalarının yaptığını üç haftada yaparız.

Hangi piyeste olduğunu unuttum, sahneye dört balerin çıkarmıştı. Alaylı balerinler. Konservatuar falan o devirde mezun vermiş miydi? İstanbul'da, özel bale dersleri vardı, evet... Çok acıklıydı durum. Alaylı balerinler cidden acemiydiler. Etli butluydular. O zaman zaten bütün

ülkelerde, etli butluydu balerinler... Bir de balet vardı, onları havaya kaldırması gerektiğinde, yazık, halter kaldırır gibi kaldırıyordu, iki yüz kiloluk halter. Muhsin, sonradan bu girişimine üzülmüştü. O sendeleyen piruetler, hele o yarı kalmış granjeteler... E yok, balerin sadece epos havasının ilhamında balerin olmaz; çok acımasız bir çalışma gerekir gerçekten. Sorun bugünkü balerinlerimize.

Ertuğrul Muhsin'in eşi için, Neyire Neyir'di adı:

"Hicap doludur, terzisinden bile utanır" derlerdi.

Ne tuhaf övgüler bunlar!

Bizim evde, teferruatlı, mantar börekli, â la Russe çay içilirdi.

Bir gün Nâzım Hikmet de bizdeydi, ve tanımadığım bir bey daha. Muhsin çiftini sabırsızlıkla bekliyorduk, masaya acıkmış gözler atarak. Yengem:

- Niye sizin hanımlar, dolu bir sofranın önünde, mide hastalığı çıkarırlar hep? diye sordu... Pastalarının kabarıklığı gidiyor diye canı sıkılıyordu herhalde.

Tanımadığım bey:

- Haksızlık ediyorsunuz. Bakın şimdi Neyire Neyir hanım gelecek, öyle yapmayacağmı göreceksiniz, dedi. Muhsin ve Neyire Neyir hanım geldiler, tik ikramlarda, Neyire Neyir hanım, midesinin altına dört zarif parmak yerleştirdi:

- Midem, dedi, midem yanıyor... Çok gülmüştük.

Güzel kadındı, yapmalığı takmalığı yoktu. Her şeyi kendinindi.

Neden acaba amcam, genel sekreter ve hatırı sayılır bir genel sekreterken, cezaevindeki Nâzım Hikmet'in ismini bile anmadı? Yiğitliğe yağ sürmüyordu... Arkadaşlık asılmaya da gitsen, basılmaya da gitsen, arkadaşlık kalmaz mı?

Evdeki konuşmalar tiyatro üzreydi. Yengem bu alanda kendini otorite sayardı. Karşıt fikre tahammülü yoktu. Bir de, Rus Çarından süt kardeşiymiş gibi söz ederdi. Karısı Marla Federovna'dan da. Ona Slontsa, yani güneş derlermiş sarayda. Ama fazla evcilmiş. 1917'den sonra da, yengem tiyatro artisti olarak çok itibar gördüğü halde, çok çekmiş. Anlatır dururdu... "Su yok. Kış bastırmış. Dışkılar kokmasın diye, pencere diplerine koyardık... Sabah, buz kalıbı olurdu."

Haftada bir kez bunu dinlerdik. Çok gençtim. Anıların izlerinin bunca derin olabileceğini düşünemez, sıkılırdım.

... O gün ne dediler bilemiyorum. Adnan Adıvar ve Halide Edip, yeni gelmişlerdi Paris'ten... Avaz avaz bağrıyordu.

Halide hanım yatıştırmak için ona sarılmıştı:

- Haklısınız madam, diye.

Ne güzeldi hâlâ... kor gibi gözleriyle, incecik beliyle.

Eve Rauf Orbay da gelirdi. Onun başbakanlığında, amcam galiba Moskova'ya gönderilmişti.

- Gel gelinini gör, demişti.

Herkesin yengemi kendi bulduğu kadar güzel bulacağını sanıyordu. Rauf bey uzun boyluydu, yakışıklıydı. Son derece nazikti. Küçük kızlara karşı bile, on metreden yol verirdi. Amcam, yengemi bir tür utangaçlıkla tanıttı, yarısı rol. Hamile kadınların, babalarına karşı duydukları bir utangaçlıkla sanki.

Ne kadar değerli nitelikleri vardı! Nedendi bu anlamsız oyunlar?

Bu evde, daha ne kadar yaşayacaktım? On sekiz yaşıma kadar, yıllar vardı.

Notre-Dame-de-Sion'dan sepetlendikten sonra, Tophane'de Musevi lisesine gidecektim. Beneberit'ti, adı. Tozu, hayhuyu, kokusu beni irkiltiyordu. Amcamın da artık, okul başarılarıyla kıvanç duyduğu yeğen değildim... Ağabeyim Taha Carım, Galatasaray'ın son sınıfındaydı. Çok yakışıklı olduğu için, öbür çocuklar bir şapkaya para atarlar, ona verirlermiş, Madam Atena'nın lüks randevuevine gidebilsin ve olan biteni onlara ballandıra ballandıra anlatabilsin diye. Kimbilir, bire nice bin katardı...

Evde, ablam iyi kızdı ama hep güçlünün tarafını tutardı. Yengeme karşı nefret şeytanı esiyordu içimde. Gelenleri de sevmiyordum. O Ertuğrul Muhsin'i falan hiç tutmuyordum: Gerçekten beğenilince güzelleşen, sevildikçeçocuklaşan, yelkensizliğiyle rüzgârın yönünü bozan bir yaratıcı değildi.

Gözleri hep uyanıktı. Hep neye uyandıkları belli değildi. Sağlık dışı hareket yapmadığı belliydi, kendi yararı dışı da!

Herkes "Hamlet'i ondan başkası oynayamaz" der, bir daha demezdi. Bu, bizim toplumun antipatik formüllerindendi: Tek gül yetiştiren bahçe, tek dahi yetiştiren okul, tek tek tek... Fakirliktir bre teklik, bunca teklik!

Konumu kaçırdım...

Eveeet... eve küçük esnaflar gene gelip gidiyordu. Bana canavarmışım gibi bakıyorlardı. Ne anlatıyordu ki yengem onlara? Ağabeyimden söz etmiştim, hani o, randevuevine vekâleten giden... O arada da, büyük bir ağabeye karşı onun hayranlığı sonsuzdu: Mehmet Ali Aybar. Bizimki gençler takımındaydı atletizmde. Mehmet Ali Aybar, 100 ve 200 metre Balkan şampiyonu. O da Ali Fuat Cebesoy'un akrabasıydı. Biz onu tanımazdık. Uzaktan stadyumda görmüştük. Dalgalı ve tutkuluydu. Önce kendini spora vermişti; sonra ilme, sonra politikaya. Zekiydi, katıydı. Yönetici değildi. Mehmet Ali Aybar vasıtası ile ağabeyim bir hanımla tanışmıştı. Nedense hanım ona ipekten bir gömlek armağan etmişti. Gene trajedi uzmanı yengem yeri göğü birbirine kattı:

- İnsana bu yaşta ipek gömlek hediye edilirse sonu ne olur?

Pakize halam, ki son derece kapalı yetişmişti, boynunu bükerek fısıldıyordu:

- Canım, insana bu yaşta ipek gömlek armağan edilir. Yetmiş yaşında pinpona edilmez ki!

Kimden öğrenmişse, Madam Atena'nın randevuevinde vekâleten yaşanan seansları da öğrenmişti:

- Madam Atena... Albanoz sokağı, diye çıngır çıngır ötüyordu. Hiçbir kelimeyi doğru söylemezdi. Albanoz dediği, Beyoğlu'nun perişan Abanoz sokağıydı. Madam Atena'nın lüks randevuevi de, herhalde orada değildi.

... İp sonunda koptu. Bir arkadaşıma gidecektim. Yengem:

- Gidersin ama gelemezsin, dedi.

Bana söylenecek en son sözdü. Sessiz evden çıktım ve dönmedim. Nereye gideceğimi bilmiyordum. Bir tanıdığa gidersem beni çevireceklerini biliyordum. Geçmişimi geleceğimi düşünmüyordum, içimde kin fırtınası esiyordu.

Ölürsem yengemin memnun olacağını düşündüğümden, ölmek de

istemiyordum. Akşam düşüyordu. Cihangir'de bir yangın yerine varmıştım, denize karşı. O zamanlar İstanbul'da koca koca yangın yerleri vardı. İpek rubaşkamla, gri dradan eteğimle, omzuma kadar dökülen buklelerimle, derli toplu bir havam vardı.

Arsada bir kilim parçasının üstüne oturmuş birtakım insanlar, kıpırdamadan bir şeyler tüttürüyorlardı. Dört kişiydiler. Bana hayretle baktılar. Birinin birine "Ahmet" dediğini duydum. O da ona büyük saygıyla "Şükrü bey" diyordu.

Bahardı. Çevre ve deniz kararmıştı. Duygusuz duruyordum. Ufak tefek biri önüme dikildi.

- Burada ne yapıyorsunuz?

- Evle anlaşamadım, çıktım.

- Anneniz babanız var mı?

- Yok, amcam var Ankara'da. Kardeşim var Galatasaray'da. Ablam var, evde. Amcamın oğlu var benden küçük. Bir de yengem var.

Halden anlar bir tavır takınmıştı.

- Onunla mı geçinemiyorsunuz? Eve dönün. İnsanlar kavga eder, barışır. Burada kalamazsınız. Birazdan arkadaşlar gelir. Burada esrar içerler. Sizin gibi bir küçükhanımı yadırgarlar.

- Siz kendi işinize bakın.

- Benim adım Şükrü. Tophane'deki kahvelere sorarsanız, sizi bana getirirler.

Kalktım, Tophane'den aşağıya indim. Nerde yatacağımı hiç düşünmüyordum. Donmuş bir şey vardı içimde. Mutluydum da. Geceydi, irili ufaklı çocuklar çevremi sardı. Etrafımda hoplamaya başladılar. 19 - 20 yaşlarında bir çocuk sordu:

- Benim adım Fethi, seninki?

- Nimet.

- Burada ne yapıyorsun?

Ona da anlattım.

- Eve dönsen, olmaz mı?

Başımı salladım.

- Öyleyse, eniştem ve ablam bir çorap fabrikasmda çalışıyorlar, onun evinde çocuk bol. Seni oraya götüreyim.

- Amcam İstanbul'a dönünceye kadar beni bulmalarını istemiyorum.

- O zamana kadar kalırsın. Döndüğünü nasıl olsa öğreniriz.

Bugün onu büyük bir minnettarlıkla anıyorum. Benim yüzümden başına neler gelmedi, sonradan.

Tahta bir çitle çevrilmiş bir bahçeye girdik. Tek katlı gecekondumsu bir ev. Üstüste küçücük çocuklar, isli lambanın ışığında, yorgun bir kadına öyküm anlatıldı; kocası arkasındaydı.

Yatak serdiler. Bütün gece tahtakurularıyla uğraştım. Ertesi sabah, evde en iyi ne varsa bir hamur tahtasının üstünde önüme sürüldü. Onlar işe gittiler. Fethi işten çıkmışmış.

- Eve dönsen, dedi gene.

- Buradan giderim.

Israr etmedi. Biraz sonra küçük avlu seksek oynamaya gelen çocuklarla doldu. On üç - on dört yaşında kızlar, bebeleri sırtlarına bağlı seksek oynuyorlardı. Bebelerin başları zelzeleye uğramış gibi hopluyordu.

Fethi yok oldu. Öykümü doğrulamak için bizim apartmana gittiğini anladım. Memnun döndü. Akşam ablası ile kocası işten döndüler. Gene dopdolu bir hamur tahtası çıkardılar. Adam kaşıklarken karısına bir göz işareti yaptı. Kadın yok oldu.

- Bir jandarma arkadaşım var. Konuştum. Size bir nüfus kâğıdı çıkaralım. Yaşınızı büyütürsünüz. Bizim Fethi'ye sizi nikâhlarız.

- Amcamı görmeliyim.

Onun teklifi doğaldı. Ben yadırgamıştım. Bu iyi insanların yanında bir hafta kaldım. Ağabeyimin bir matematik hocası vardı Galatasaray'da, Montan Jeran. Montan ağabey derlerdi. Cihangir'de evine gittim. Karısının kabul günüymüş. Birtakım dişi papağan sesleri geliyordu salondan. Montan ağabey beni çalışma odasına aldı. Durumu hafifleterek anlattım. Şöyle bir telgraf hazırlamıştım: "Beni hiç merak etme, iyi insanların yanındayım. İstanbul'a geldiğinde seni bulurum."

O güne kadar İstanbul polisi beni ararmış. Kuyulardan çıkan kadın cesetlerini ablama gösterirlermiş. Umutsuzluk sarmış herkesi. Yengem de epeyi korku geçirmiş. Fethi'nin evine döndüğümde, beni izlemiş olduğunun farkına vardım. Zaten amcama telgraf çekeceğimi söylemiştim. Enişte gene herkesi dışarıya çıkardı. Nikâh meselesini tazeledi.

O deneyi yaşadığıma pişman değilim.

Bir gün kimsenin evde olmadığı bir an çıktım. Tophane kahvelerini teker teker dolaştım. Geçti. Karanlık yerlerdi. Herkes hayretle başını kaldırıyordu.

- Şükrü bey, burada mı?

Her kahvede tanıyorlardı onu. Bir kahvede fedaisi Ahmet'i buldum. "Yarın yangın yerine gel" dedi. Zavallı Şükrü eski bir polismiş. Tekrar mesleğine dönmek için çabalarmış. Benim yüzümden dönemedi. Şimdiye kadar vicdan azabını çekerim. Yazarken bile bir şey sızlıyor içimde.

- Ben amcama telgraf çektim. O gelinceye kadar, beni saklayın.

- İlle eve dönmek istemezseniz, çaresine bakarız. Annemin Cihangir'de yarı yıkık bir evi var. Daha iki odası ayakta. Sizi barındırabiliriz. Kimse sizi gördü mü?

- Hayır.

Ama Fethi görmüştü. Beni izlemişti. Şükrü ile olduğumu görünce, gidip polise haber vermişti.

Beni yıkık eve götürdüler. Ahmet, bir kapının üstüne yatak serdi. Lamba getirdi. "Daha ne istersiniz?" diye sordu. Kitap dedim. Bana bir polisiye roman getirdi.

Ertesi sabah keyfim yerindeydi. Şükrü fedaisi Ahmet'le beni yoklamaya gelmişti. Bir erkek gömleği ile bir koca makas istedim. Getirdiler. O güzel saçları kestim. Sözümona tanınmamak için. Tam oturuyordum ki, bir çıtırtı oldu. Pencereden baktım. Çevreyi polis sarmıştı.

Kocaman bir ekip. Şükrü tehlikeli adammış, onlarca.

- Beni kaçırın, dedim.

Ahmet beni sırtına vurdu. Bahçeye atlamak istedi. Bahçede çivili tahtalar vardı. Vakit bulamadı. Polisler odaya girdi. Ben öldüm. Sert bir sesle:

- Beni nasıl buldunuz, dedim.

Arkalarında Fethi duruyordu. Ona en küçültücü bakışı fırlattım. Bizi Galatasaray komiserliğine götürmek üzre yola çıkıldı. Ben nasıl kaçarım diye düşünüyordum. Bir an fırladım. Sokaklarda bir kovalamaca başladı. Babacan komiser beni yakaladı. Son derece modern bir kelepçeyi bir benim bileğime, bir kendi bileğine geçirdi.

Şimdi, Galatasaray Lisesi'nin yanında o iki katlı komiserlik yapısı yok. Bizi ikinci katına çıkardılar. Oturttular. Bana bir bardak su getirdiler.

- Kalkın, dediler Şükrü'ye ve Fethi'ye. Peşpeşe, avuçlarım açtırdılar. İkisi de kıvrandı. Kaim bir sopa, ritmik bir biçimde avuçlarına iniyordu. Bu, benim vicdanıma bütün bir ömür için atılan sopaydı.

"Neden aileye zamanında haber vermediniz?" ve sopa kalkıp iniyordu.

Soru soran komiserin arkasındaki pencere açıktı, "İkinci kat; kendimi atsam, ancak bir tarafım kırılır ve kötürüm olarak onun eline düşerim..."

Komiser bir hayli deneyli olmalıydı:

- Kapatın şu pencereyi, diye emretti.

O çıkış yolu da kapanmıştı, kendiliğinden. Beni bir yan odaya aldılar. Sopanın sesini hâlâ duyuyordum. Bir tepsi getirdiler. Dokunmadım. Kaç saat geçmişti? Yüz yıl mı?

Tan yeri ağarıyordu, dışarıda. Bana birtakım sorular sordular:

- Üstümdeki gömlek kiminmiş? Değiştirirken yalnız mıymışım? Bana kötü bir şey yapmışlar mıymış?

Hay Allahım, adamları yakmıştım; bana ne kadar söylemişlerdi eve dönmemi! Bugün çocukları yaşıyorsa, bu satırları okumalarını dilerim. Tophane'de o küçük kulübe yok ki, kendim götüreyim.

"Ahlaksız" diye bağırmışlardı Şükrü'ye. Bugün bile isyan duyuyorum...

- Artık eve göndersek, dedi biri.

- Doktoru beklemek gerek, dedi komiser.

- Ben hasta değilim ki, dedim.

- Seni muayene ettirmeye mecburuz.

- Yani?

Komiser, sıkkın sesini çıkarmadı.

- Böyle ayıp bir muayeneden sonra, ben kendimi öldürürüm.

- Ağabeysi aşağıda. Gönderelim evine. Amcası trendeymiş. O karar versin!

Dedikleri gibi yaptılar. Birden çevrem karardı. Kendime geldiğimde, ağabeyimin kucağında, Tepebaşı'ndaki apartmanın merdivenlerini çıkıyordum. Açık kapımızdan o tanıdığım ses geliyordu:

- Yalan, bayılma numarası yapıyor.

Yatağıma bırakıldım. Az sonra amcam geldi. Elini başıma koydu:

- Ben seni Polonya'ya, ananın akrabalarına yollayacağım. Ama birkaç günden fazla burada kalamam. İdare et...

Olağanüstü durumlarda hep böyleydi ama hayat her an olağanüstü değildi ki!

Ablam, annem gibi verem olmuştu. Yirmi üç yaşındaydı. Heybeliada sanatoryumuna yatırmaya hazırlanıyorlardı. Mum gibi sönüyordu.

Bana kızıl saçlı, ezik, ufak tefek bir doktor geldi gitti, geldi gitti. Sorular sordu. Hangi oyun hazırlanıyordu ki? Adı Hasan mıydı? Kenan mıydı?... Benimle konuştuktan sonra yengemle konuşuyordu. Evden kaçma, "fugue", repertuarına dahildi. Şişli'deki akıl hastahanesinin doktorlarındanmış. Yaşıyorsa, görsem de ağzını burnunu dağıtsam diye düşündüğüm olmuştur... Yaşıyorsa, sekseni rahat aşmıştır. O kadar kısa boylu, o kadar çehresiz olunca, insan kolay kolay aziz olmaz!

Amcam zaaf gösterdi. Karısına inanmıştı. Adeta kaçarak Ankara'ya döndü. Adeti olmadığı halde bin dereden su getirdi:

- Önce orada tedavi görürsün, sonra Polonya'ya gidersin.

Orası, akıl hastahanesiydi. Kimse ismini koymuyordu.

Fransız etkisi akıl hastahanelerine kadar uzanmıştı. Gene mavi giysili,

kornetli sörler yönetirdi burasını. Direnmedim; yengem direnmemi bekliyordu. Bütün ömrüm kapalı kalmamı ister miydi? İsterdi diye düşünüyorum,hastalanıncaya kadar ve acizleşinceye kadar kendisi...

Çok soğukkanlıydım. Diş geçirmek zordu o kadar soğukkanlılığa. "On sekiz yaşıma kadar vakit var; nasıl olsa, deli olmadığımı gören biri olur" diye avunuyordum. Yalnız sinemalarda olmuyor böyle işler!

Mutfaktan dua kitabına kadar, Fransız etkisi egemendi. Papaz Fransızdı. İlk benimle ilgilenen, o olacaktı. Aşçı Fransızdı: Pasifique; Molyer'in koyacağı bir isimdi, iri yarı gardiyanlardan biri Mösyö Jacques'tı. Bahçıvanın biri Albert, öbürü Rum Polikarp'tı, ama o da çok düzgün Fransızca konuşuyordu. Selam, kara gün dostları!

Hastaların bazıları da yabancıydı. Yirmi dört yılın gediklisi, Misis Dean vardı. Parasızlıktan hastahanede pansiyoner, Matmazel Marie vardı. Az parayla tedavi için gelmiş, Rus asıllı Madam Dorad vardı. Dans öğretmeniymiş. Takma adıymış. Çok ileriye kaydım birdenbire.

- Ne zaman gidiyoruz, diye sordum ablama:

- Yarın akşamüstü, dedi. Herkes çevremden yok olmuştu, amcamdan sonra. Tutacaktı bana verdiği sözü: Polonya!

Mavi-beyaz denizci kıyafetimi giydim, iki bavul düzenledim. Ablamla arabaya bindik. Amcama kırgındım. Kaçmıştı, kaçmış...

Şişli'deki hastahanenin giriş kapısından girdik. İç avluya girdik. Parmaklıklı bir yapının yanına vardık. Arkamda güçlü kuvvetli bir insan seti, yarım ay biçiminde dikildi. Sonradan benimle hepsi dost olacaklardı. Hastalar herhalde debelenir, kaçmak isterler... Beyaz giysili bir sör, gülümseyerek yaklaştı: Sör Therese (Terez)... Nerdedir acaba? Birkaç kişi yüzünden, iyiliğe inanıyorum dünyada: Biri Sör Terez...

- Bonjour ma petite. (İyi günler, küçüğüm.)

- Bonjour ma soeur. (İyi günler.)

Ablam ağlıyordu.

- Sen artık git.

Üstündeki giysi sanki birdenbire eskimiş, sarkmıştı. Yapacağı yoktu.

Bir kapı açıldı. Arkamdan bir anahtar kapıyı kapadı.

Bir-iki kişi yolumuza boş gözlerle dikildi. Büyük bir odaya götürüldüm. Bir orta karar yatakhane, tertemiz. Bir yatakta, bir yaşlı kadın idiot gülüşüyle, başını durmadan sallıyordu. İki yatak ötede, Rus dansözü Madam Dorad inliyordu. Ayak parmakları ağrırdı hep. Sempatik, güçlü kuvvetli, Nazife adında bir hastabakıcı, bavullarımı yatağımın kenarına koydu. Sör Terez geldi:

- Size ayrı bir oda vereceğim, ama bu akşam burada kalacaksınız, dedi azıcık sıkılarak; kural bu.

Gözlem odasıydı. O gece, yengemi elime fırsat geçse kaç parçaya böleceğimi düşündüm durdum. Madam Dorad' ın ağrıları dinmişti; beni gözlüyor gibi geldi. Rus kolonisinde, beni duymayan kalmamıştı. Karanlıktan ulumalar geliyordu, insan mıydı bunlar, Tanrım? insan mıydı? Yaralı, dipsiz, umutsuz, şifasız feryatlar... Ne oluyordu acaba beyinlerinde? Dünyayı olduğu gibi mi görüyorlardı?

Sabah ağardı. Fransız usulü kahve geldi. Sör Terez beni odasına götürdü:

- Bana gerçeği anlatın.

- Gerçek şu: Buradayım.

- Neden?

- Burada olmam gerekiyor da ondan.

Sör Terez ak düşünce gibiydi. Çok sevgi gördüm ondan.

İkinci katın sörü, sör Anjel'i çağırdı.

- Bence hiçbir şeyi yok, diye fısıldadı.

İkinci kat daha kapalı bir kattı. Bir de, iç avlunun odaları vardı. Şifa bulmaz hastaların yeri.

Sabah doktor geldi. O, bizim iki karış boyundaki doktor. Yanağımı sıktı. Bir koca tokat indirmemek için kendimi zor tuttum. Tepkimi görmek için herhalde. Kitabında ne öğrendiyse...

İçimde zafer borazanları çalıyordu. Yeni yeni hastalar tanışmaya geliyorlardı. Sör Terez bana güzel bir oda hazırlatmıştı. Papaz kitap getiriyordu. Ablam da bir sürü kitap getiriyordu. Mutluydum. Özgürlüğümü yaşıyordum, sonrasını düşünmeden. O savunmasız insanları ömrüm boyunca kalbimde taşıdım. Güzel bir Musevi kızı

vardı, Rebecca. Kuyuya düşmüş, bir gece kalmış ve delirmiş. Belki iyi olabilirdi. Ondan sonra Roz vardı. Erotoman. Yanından bir erkek hamamböceği geçse aşık olurdu. Çok tatlıydı. Fakat birdenbire keçileri kaçırırdı ve başsız sonsuz konuşmalar başlardı:

"Yazar... Neyin yazarı? Her şeyin yazarı. Marangozhanenin borusunu gördünüz mü? Sıfır, bir iki üç. Kısaltmak için alçaltmak. Şeyin şeyinin oğlu Moris..." Birden, vahşi hayvanların en yaralısının boğazından çıkmaz bir feryat ve yeniden sakinleşme.

Doktordan öcümü almak için, Roz'a doktorun kendisine aşık olduğunu söylemiştim, ve daha cesur davranmasının gerektiğini. Herhalde doktorun vizitlerinde komik şeyler olmuştur.

Sör Terez sorumluluğu alarak dış bahçelerde dolaşmamı sağlamıştı. Ek yapılarıyla, kök yapılarıyla, kilisesiyle, mutfaklarıyla, hatta küçük tiyatrosuyla bir siteydi orası. En ortada parmaklıklı öbek öbek yeşillik vardı. Doktorların bahçesiymiş. Bir tek doktorun gezindiğini görmedim. Bana arkada, marangoz atölyelerinin önünde bir salıncak kurmuşlardı. Rus dansözü Dorad, aşçı Pasifique'in kızı Honorin'i ve birkaç çocuğu bularak bir küçük bale grubu kurmuştu. Ağrıları hafifleyince bize ders verirdi. Papaz kitap getirmeye devam ediyordu. Egemenliğimi kurmuştum. Bu egemenlik büyük bir haksızlığa dayanıyordu. Herkes suça katılmaktan utanıyordu:

"Bunun burada ne işi var?" diye birbirine soruyordu. Amcama inanıyordum. Karısını sevse bile, tanıyordu. Beni Polonya'ya gönderecekti. Bir tek şeyden korkuyordum; yengem rahat olduğumu işitirse ne yapacaktı? Çok mutlu görünmemeye çalışıyordum. İleride yazacağım roman için ilk notları tutuyordum. Defterim kayboldu, yazık. Yengemin arkadaşlarından Madam Dorad'ın tanıdıkları da vardı. Bana uzaktan vahşi bir hayvanmışım gibi bakıyorlardı. Evimize gelip giden, belki barutu keşfetmemiş ama iyi yürekli bir kadın vardı: Madam Arnaki. O da bir gün Madam Dorad'a gelmişti. "Merhaba" demek için yaklaşıyordum ki, kendisini dehşetle geri attı. Oysa kızı Suzan'la eskiden bir iki kez oynamıştık. Dondum kaldım. Durdurulmaz bir biçimde ağlamaya başladım. Sör Terez koştu. Konuşacak halde değildim. Bütün isyanımı ağlıyordum. Demek ki kimine, "ısırır, koparır, öldürür, siz onun yumuşak haline bakmayın" denmişti. Madam Arnaki çok üzüldü. Beni kucaklamak istedi. Ağlamaktan tıkanıyordum, onu ittim. Madam Dorad'dan güzel bir zaparta yedi. Hastaların bağırtıları bile bana dost geldi, çekildiğim odamda. Sör Terez, yazık, meyveler, pastalar getiriyordu. Dokunmadım bile. Uykuya dalmışım. Uykumda hep "sana göstereceğim" diyordum birine. Ben değil, Tanrı gösterdi. Yıllarca, yarım insan olarak yaşayacaktı,

yengem. Parkinsonizm denilen hastalığa tutulmuştu. Ona küçümserliğin verdiği iyilikle davranacaktım. Ne kadar gürbüz olduğumu, daha iyi anlıyorum bugün. Benim yerimde benim kadar körpe başka biri olsaydı, çarpılmış çıkardı o dönemden. Ben iyi anılar taşıyorum. İyi insanlar gördüm. Sevgi gördüm. Yalnız hastaların bağırtılan, bugün bile gecelerimi bırakmıyor.

Yaşamım iyiye doğru gitti, büyük hoca Mazhar Osman'la karşılaşmamdan sonra. Namı büyüktü; Bakırköy hastahanesinin başındaydı. Bulunduğum hastahaneyi haftada bir denetlemeye geliyordu. Avrupa'da olduğu için birkaç zamandan beri gelememişti.

Sör Terez:

- Her şey onun elinde, dikkatli ol, dedi.

- Bana ne?

Tasalı tasalı yüzüme baktı. Odamdaydım. Bir sürü doktor peşinde, içeriye Mazhar Osman girdi. Arkasında Tarık amcam vardı. O da yeni öğrenmişti başıma geleni. Dipsoman olduğu için, arada bir kendi isteğiyle Bakırköy'e kapanırdı. Mazhar Osman dışarıya giderken söylevlerini hazırlardı. Beş-altı dili kusursuz bilirdi. Tarık Hoca derlerdi ona. Çok katkısı vardı bazı genç doktorların yetişmesinde. Ondaki kültürün ve zekânın derinliğini kimsede görmedim.

Elimde Baudelaire vardı. Şiirlerin çoğu ezberimdeydi ama gene okuyordum. Giren gruba soğuk soğuk baktım. Ufak bir baş işaretiyle Tarık amcamı selamladım. Mazhar Osman sert sert "kalksana" dedi.

- Ben Romanya'dan geliyorum, benim önümde kraliçeler bile kalkar.

Sör Terez'e dönerek Fransızca:

- Kraliçe olduğum zaman düşünürüm, diye güldüm.

Zavallı Sör Terez ne yapacağını şaşırmıştı. Mazhar Hoca elimdeki kitabı çekti aldı. Tepkilerimi görmek istiyordu.

- Zarar yok, ezberimde, dedim.

Çıktılar. Bir Tarık amcam kaldı.

- Ne oldu, diye sordu.

- Hiç, dedim.

- Çıkacaksm, dedi.

- Şimdilik istemiyorum. O eve gitmek istemiyorum.

- Seni sık sık görmeye gelirim.

- Burada mutluyum. Hiç olmazsa Alona'nın sesini duymuyorum. İlk günler kaçmak istedim; yakaladılar. Şimdi mutluyum.

Teselli bulmuş, gitti. O kadar güvenliydim ki.

Birkaç gün sonra Mazhar Osman odama yalnız geldi. Kitabımı getiriyordu.

- Küçük kız, seninle konuşalım; niye buradasın? Senin ağzından dinlemek istiyorum.

- Ne söylemişlerse, doğrudur.

- Sana yardım etmek istiyorum. Yengenle görüştüm.

- İyi ya, her şeyi biliyorsunuz ve ben yardım istemiyorum.

- Dinle. Erenköy'de evim var, hat boyunda. Karım genç. Bir sürü çocuğum var. Bizimle oturmak istemez misin?

- Burada mutluyum, ama o bilmesin mutlu olduğumu.

Mazhar Hoca'yla çok büyük dostluk kurduk. İriydi, esmerdi, babacandı. Güven veriyordu. İlminin derecesini bilmem ama çok sıcak insandı.

Amcamı Ankara'dan çağırmış, konuşmuştu.

- Bu çocuk sizden, benden sıhhatli. Kusuru varsa, fazla zeki olması. Siz biraz karınızı tımar edin. Ailenin ihtilaflarını bu kadar körpe bir kıza yüklemeyin.

Bu sözünü sakınmayan adamın karşısında amcamın utandığını sanıyorum. Yengem kardeşlerimi bile ayarlamıştı. İyi aktristti. İnandırma gücü çoktu.

Mazhar Hoca gene Avrupa'ya gitti. Bana herkesin önünde veda etti.

- Beni kime bırakıyorsunuz? diye sordum.

- Sana iyi bakarlar, tembih ettim, dedi.

Yüreğime soğuk bir taş oturmuştu. Yengemin gölgesinin duvarlardan sarktığmı görüyordum.

Nitekim ne oldu, ne bitti, tam anımsamıyorum. Kendimi ceza olarak, iç avluda, zırdelilerin yanında buldum. Garip bir medreseye benziyordu burası, ama odaların duvarları yatak mıydı, pamuk muydu, öyle bir şeydi.

Herhalde bir suç işlemiştim kendime göre. Melektim diyemem.

Hastalar, yalnızlıklarını birbirlerinin koluna girerek gidermeye çalışıyorlardı. Güzel ve sarışın bir hasta, saçlarını teker teker yoluyordu. Yara olmuştu tepesi. Esmer genç bir kadın, boğazımı sıkmak istedi. Kendine göre bir mantığı vardı:

- Bana ziyaretçilerimin getirdiği şekerleri, hep bu yiyor.

Bu dünyayı sevdim. Buradaki insanlar ancak kendilerine zarar veriyorlardı.

Gece, Sör Terez beni odama götürmek için geldi:

- Burada çok iyiyim, istemiyorum, dedim. Ertesi gün Mazhar Osman Avrupa yolculuğundan bir-iki gün önce döndü. Beni yeni makamımda görünce kaşları çatıldı:

- Burada işin ne?

Bir sessizlik oldu:

- Hadi odana, dedi.

- Ben burada iyiyim.

- Bir yanlışlık olmuş.

Gene teklifini yineledi:

- Bize gel, Erenköy'e... Nasıl olsa birkaç zaman sonra, amcan, seni Polonya'ya gönderecek.

İnat ettim:

- Burada iyiyim.

- Sen bilirsin!

Üç buçuk ay kaldım hastahanede. Kötülemiş, zayıflamış amcam geldi.

- Üç hafta sonra Polonya'ya gidiyorsun. Eve gidiyorsun.

- O zamana kadar burda kalsam.

Aynı ricayı Sör Terez de yineledi.

Amcam kızmıştı:

- Siz karışmayın, ma sör.

İçim parçalanıyordu. Orası benim evimdi. Sör Terez'i kucakladım. Polikarp, Albert, Matmazel Marie, Madam Dorad, hepsi dizilmişlerdi. İçimden ağlıyordum.

Yeniden ev. Yeniden o kadının varlığı. Yeniden amcamın Ankara'ya gidişi... Ablam göğsü hırıldayan bir iğne iplikti. Çizgilerini belleğime kazmak için, uzun uzun bakıyordum ona.

Yengem boş durmuyordu. Bir gün elinde bir broşürle geldi. Güzel bahçeler. Şatomsu bir ev...

- Polonya'ya gideceğinden memnun musun? diye sordu.

- Hepsi bir.

- Polonya yerine Avusturya'ya gitmek istemez misin?

- Hepsi bir.

Almanca bilen bir tanıdık geldi; ablama göstermedim broşürü.

- Anormal çocuklar için bir okul, dedi.

Amcamı kandırabilir miydi ? Kandırsa bile, ben Avusturya'daki doktorları kazanacağımdan emindim. Günlerce, yedi kat sağıra Avusturya'nın güzelliklerinden söz ettim. Beni o kadar coşkulu görünce, uğraşmaktan vazgeçti. Artık alıp veremediği neydi? Dengesizdi diyelim. Bana bir kez, kostümlü bir çocuk balosu için, ne güzel prenses giysisi dikmişti, kabarık tarlatan eteğiyle... O ufak anılar bile benim için önemliydi. Neydi kini?

... Ve ablamı, son kez kucakladığımı bilerek, acı acı kucakladım. Romanya yoluyla Polonya'ya gidiyordum. Vapur boğuk bir düdük çekti. Kara bir duman saldı. Amcamın prensipleri vardı. Rıhtımda falan beklemeyi enayilik sayardı. Ama herkesi geçiren vardı. Gidenler

de kıyıya el sallıyorlardı. Ben de birine el sallar gibi yaptım. Mavnalar geçiyordu, bacası devrik bir römorkörün peşinde. Camiler hafif bir siste masallaşıyordu...

“JESZCZE POLSKA NIE ZGNIELA” (POLONYA ÖLMEDİ DAHA)

Altı yıl, mutluluğumu hem yaşamış, hem bitmesinden korkmuştum. Altı buçuk yıl.

O gün gelmişti işte. Hitler, üç haftada bütün Polonya’yı işgal etmişti.

Zakopane’yi bilir misiniz? Tatralar'ın en tanınmış kayak yeridir; bir kayak istasyonu değil, bir manzume.

Tatra dağları, bir dünyadır. Canınız isterse bir ay, kayaklarınızı gündüz ayağınızdan çıkarmadan, sığınaktan sığınağa dolaşabilirsiniz hâlâ. O zamanlar, her keseye göre sığınak vardı. Otel denmiyordu; schroniske deniyordu, yani sığınağın tam karşılığı.

Yedisinden yetmişine kadar herkes kayak yapardı Polonya’da. Lüks bir spor değildi. Bir vasıtaydı, kızakla beraber.

İsviçre kadar "saatçi" bir ülke değildir Polonya. Her şey regulasına girmemiştir. Fanteziye, her zaman yer vardır ve fantezi hoş görülür.

İnsanların unuttuğu erdemlerin çoğu da, cömertçe verilmiştir, felaket kadar cömertçe, Polonyalılara: Cesaret, imgelem, vericilik, bir tutam delilik...

Kırk yıl sonra, gene aynı sevgiyle, merhaba Polonya!

Seni hep yüreğimde taşıdım ama içim seni görmeyi reddetti. Yirmi üç kişi yitirdim yakınlarımdan, bu savaşta.

Bizler, Andrej Kubinietz’in sığınağında bir sürü gençtik. Daha uzakta, Dolina Chocholowska, daha lüks bir sığınak vardır. Zakopane’ye giden yolla Dolina Chocholowska’nın kavşağında, Dziadon’ların, iki bölümden oluşan pansiyon evi. Şimdi var mı? Karşısında Gievont, Czerwonny Wierch yükselirdi...

Acaba hâlâ, o kocca haç durur mu Gievont’un tepesinde ? Kaç kişi, şimşekler çakarken, ona tutunmuş ve kömür olmuştur!

Halk o kadar habersizdi ki... yalnız Zakopane’de değil, bütün Polonya’da, politik arenasından dünyanın! Evet, bir çevre vardı burnuna kadar sosyo-politik işlere batmış, ama bir uzman çevresiydi,

bir profesyonel çevresiydi. Hitler Almanyası amacını gizlemiyordu. Bir kara balon gibi şişiyordu dünyayı kaplamaya hazır.

Talleyrand'ın dediği gibi, kendi zamanı hakkında: "Biz, uçurumu örten bir çiçek tarlasında yaşıyorduk."

Biz yarı çocuktuk. Bizi de anlamıyorum bugün. Sanki Plato'nun Akademisinde dünyayı tartışan seçkinlerdik. Kendi alanlarımızda son derece gelişmiştik. Neyi seçmişsek: Sanat, matematik, felsefe, spor, tiyatro, tarih. Ama neden bunları dünya dışı şeyler sanıyorduk? Hepimiz, ipimize sapımıza kadar şiddetle teoriktik.

Çok okuyorduk. Dünyadaki fikri akımları iyi biliyorduk. Sanki bu akımlar, harita üzerinde kalan teknik operasyondu.

Polonya'da, büyüklerimiz çok mu çekmiştiler ki, bizi bu kadar her hoyratlığın dışında tutuyorlardı, kendilerinin bazı çalışmaları olsa bile?

Şopen'in polka ve mazurkalarını danseden bir ulus... Yoksulluk yok muydu? Vardı. Haklar çiğnenmiyor muydu? Çiğneniyordu ama biz çiğnenmesin diye hazırdık ölmeye, ama gene ölmek de teorik bir plana aitti. Çok gençtik çok, ama bu gene bunca "havai" bir durumu açıklamaya yetmiyor.

Uyuyan prens ve prensesler çevresiydi, çevremiz. Bir isim dolaşırdı hep dudaklarda: Mareşal Pilsuçki... milli kahraman. Kahramanlık yılları anılırdı hep. Kimse, son yıllarını Belvedere Sarayı'nda, belki çevresinin tutsağı olarak yaşayan paralitik adamdan söz etmezdi. Son yılları böyle geçmişti... Tek bir kelime konuşabiliyormuş: "Tzo?"

Söylentiler dolaşıyordu: Onun yakın adamlarından General Zagurski'yi Dışişleri Bakanı Beck'in öldürttüğü söyleniyordu, daha Dışişleri Bakanı olmadan. Beck, ölüm habercisine benzeyen, uzun boylu, ne oldum delisi, ne olmadım korkusunu taşıyan bir adamdı; mondanite ve yolculuk ve her türlü rahat düşkünü; net politik çizgisi olmayan. O devrenin bütün Polonyalı yöneticilerinin net çizgisi yoktu. Çizgileri bir korkuydu, karabasan gibi basan: Sovyetlerden korku. Bunun teşhisi konulmuyordu tabii ve bir epos literatüründe boğulunuyordu. Hitler biraz daha az silah şakırdatsa ve davlumbaz vurmasa, nerdeyse onun kollarına atılacaklardı ama o kollarını açmıyordu; bizim epos kişileri de, Batı'ya güvenmek istiyorlardı. Şölen, uçuşmalar, söylevler, kadehler... ve dünya kadar yaralı, doğal sınırları olmayan mazlum bir milletin "bahtı siyahı" oluşuyordu. Değiştirmek kimsenin elinde değildi.

Annemin kuzeni, Jan Lewinski, ki büyük bir ekonomistti ve ülkesinin ekonomik geleceğini bir bilgin tarafsızlığıyla sergilemişti, Polonya'yı konferans vermek için dolaşırken bitmemiş bir yapıda konaklatılmış ve boş asansör deliğine itilmişti. Bu da Beck'ten biliniyordu. Ama, kişisel bir aile felaketi olarak ele alınırdı hep. Bunun dışında... yineliyorum, dünyanın başka yerinde barınamayan erdemlerin çoğu Polonya ulusunda toplanmıştı.

... Ve işte bizler, gencecik çocuklar, şimdi Kubinietz'in sığınağında, silah seslerini dinliyorduk, önümüzdeki bozbulanık dereye bakarak, ne yapacağımızı pek bilmeyerek. Neydi bu?

Eylül ayındaydık. Kış erken geleceğe benziyordu, tik kayışlarımızı, topraklara kayaklarımız takılarak yapıyorduk. Daha yeter derece kar yağmamıştı. Bir yağmış, bir durmuştu. Derenin taşlarının üstünde kardan takkeler vardı. Koca yatakhaneye benzeyen odada, grup halinde yatıyorduk.

Birtakım göçler olmuştu. Çekoslovakya sınırını, birçok kişi dağlardan aşmıştı ama bizler... kayak yapmaya çalışıyorduk işte. On yedi kilometre ötede, Zakopane'nin merkezinde bir şey değişmemişti. Kayak giysili çiftler, dansingleri aşındırıyordu. En güzel kayak giysilerini diken Winger'in atölyesi de dolup taşıyordu.

Bu kadar gaflet neye dayanıyordu? Normal olarak askerliklerini yapanların dışında, hiçbir seferberlik ilan edilmeye vakit kalmamıştı. Bütün gençler Zakopane'de evlerinde kalmışlardı.

Polonya işgale başlanılmadan bir hafta önce de, Fuad amcam, beni görmeye gelmişti Zakopane'de, eşi ve oğluyla. Yengemi yıllardan beri görmemiştim. Parkinsonizm onu kavurmuştu. Acınacak haldeydi, içimden geçenleri de biliyordu.

Oğlu, kuzenim Tarık, müthiş boyluydu ve o devirde dünya güzeliydi. On yedi mi, on sekiz mi yaşlarındaydı, unuttum. Çok çabuk yaşlanacaktı; hayat suyunun o kadar uzunluğu beslemeye hali yoktu. Uzun boyu bükülecekti. Volga mahkûmlarına dönecekti, içine kapanık, içi huysuz biri olacaktı.

... Tüfek sesleri yeniden başlamıştı.

Bir arkadaş:

- Yahu ne oluyor, dedi.

- Manevra yapıyorlardır.

Birkaçımız bisiklete atladık ve Zakopane'ye doğru, yokuşu inmeye başladık. Bir koca ordu, bir düzlüğe yayılmıştı, tankıyla, topuyla, tüfeğiyle. Ne çok tank vardı.

- Bunlar Alman üniforması giymiş.

- Bu bir tür kamuflaj.

İçimiz ürpertilerle doluydu. Kandan kıpkırmızı olmuş iki çarşaf, iki kabartının üstüne yayılmıştı. Uzaklaşmak için pedala bastık. Havaya ateş ettiler. Durduk. Bir er koşarak, bağıra çağıra bir şeyler söyledi.

Savaş başlamıştı.

Sığınağa dönmekten başka çare yoktu. Yıldırım istila, kurallarına uygun olarak gelişiyordu. Ağaçlıklı bir tepeye çıktık. Amcam bana dürbününü bırakmıştı. Çekiştirerek birbirimizden, baktık. Duman görülüyordu yeşilliğin arasından.

Kestirmeden Dziadon'ların evine vurduk, kavşaktaki. Oğulları Edward bizimleydi.

Dziadon Ananın altı çocuğundan beşi evdeydi. Bir Jozef, o askerdeydi. Birkaç gün sonra, Almanlara tutsak düşmemek için o da kaçacaktı. Gene evin önündeki dere, çağlaya çağlaya akıyordu. Dziadon Ananın yüzünün bütün kırışıkları tasalıydı. Mutfak kısmının verandasında, dağlara karşı, güzel köylü kızları yanaklarına bir şeyler sürüyorlardı, sarımtrak.

- Çirkin olun ki, size sarkıntılık etmesinler...

Birinci Dünya Savaşında herhalde kendisi de bu operasyonu yapmıştı. Az sonra, ormanlardan süzülen Alman askerleri damlayacaklardı eve. Verandada, bir tahta kapak kilere açılıyordu. Bizi kilere soktular. Kilerin bir hava deliği vardı ve binbir kokusu... Mantar, jambon, dağ çileği, süt. Kuşkonmazlar demet demetti. Dünya güzeli Helka toplamıştı onları bir gün önce. Doğal sürmeli mavi göz gördünüz mü? Onda vardı, kol kadar sarı saçlarla... Çizmeler verandayı gıcırdatıyor, hava deliğinin önünden geçiyordu. Bir iki silah patlıyordu uzakta. Verandanın kapağı açıldı:

- Şimdilik gittiler... Bizimkiler Hovy Şviat'ta savunma hattı kurmuş olacaklar.

Ne orda, ne başka yerde, Varşova'ya kadar, kayda değer bir savunma olmadı. Bazı kişiler, kişisel bazı ölüm atılmalarında bulundular. Ezdi

geçti Alman güçleri. Doğal hiçbir engel yoktu.

Anıları kaleme alırken, bir ikinci Polonya kalkışması oldu bugünlerde. Yazılarımı etkilesin istemiyorum... Gene, gitti, uçtu yüreğim onların yanına.

Polonya, ekonomikman bağımlı bir ülkeydi, yazık. Petrolü yoktu. O zamanlar, yetmişte olduğu gibi, yoğun endüstrileşmeye yönelmemişti, halktan ölesiye özveri isteyerek. Ortak Pazar falan yoktu; onunla girdisi çıktısı da. Ağır borç altına girmemişti. Ekonomisi parlak değildi ama, bugünkü gibi, hayvan kuyruğu satın almak için et yerine, kimse kuyruğa girmiyordu.

Son zamanlarda Bodrum'da bazı Polonyalılarla karşılaştım. Onlar için bir omlet iki yumurtadan, bir şölendi. Bir şeftali, bir mutluluktu. "Bjoskvinya" diyor bir daha demiyorlardı, meyvenin suyu parmaklarından akarken... Aparatçikler dışında, büyük kitle dünyanın zorluğunu çekmektedir; daha da çekecektir.

... Artık tüfek sesleri susmuştu. Almanlar beş yüz kilometre ötede Varşova'yı sarmışlardı. Üç hafta dayandı Varşova, Albay Lipinski'nin savunmasında. Dostumuz Maniuşkova'nm kuzeniydi. Eylem sanki ailevi bir eylem oluyordu, bu kadar tanış olunca. On üç yaşlarında çocuklar barikatlar kurmuşlardı. Ölümün şövalyeleri... Stratejik önemi yoktu bu savunmanın. Kendilerine karşıydı, tarihe karşıydı. Üç hafta. Üç hafta, aç susuz, ateş yağmurunda. Belki, dünyadan habersiz, Batı'dan yardım da bekliyorlardı. Vızıldıyan Alman uçaklarını kaç kez "Müttefik" uçakları sanmışlardır. On üç yaşında çocuklar, on üç yaşında çocuklar... uç uç yaşamışlardır yirmi bir gün... ölseler gam yemezlerdi.

"Polonya ölmedi daha... Madem ki biz varız" diye diye.

Spekülasyon çocukları bizler, boş portmantolar gibi dolaşıyorduk. Yaşamın, öğrendiğimizle hiçbir ilgisi yoktu. Konuşmuyorduk. Bir-iki pır pır uçak, gökten, "sıkı durun, kalplerimiz sizlerledir" gibi kâğıtlar attı.

- Peki bizi niye askere almadılar, diyordu Karol adında bir çocuk.

- Peki, bu savaş niye, diye soruyordu dönüp dolanıp, esmer, bir toprak sahibinin kızı Halina.

- Almanya'ya dar geliyor dünya, diye başını sallıyordu bir her şeyi bilir.

- Başka ülkelere dar gelmiyor mu?

- Neyi paylaşamıyorlar, diyordu yaşlı bir kadın.

- Hiçbir şeyi kimse paylaşmak istemiyor ki, dive yanıtlıyordu bir ses.

Sussunlar istiyordum. Dünya, yaratıldığından beri, savaş meydanıydı. Başağrısı bahaneydi. Spekülasyonun seçkin bebeleri bizler, ilk kez, bilinç yaşında, dünyaya tosluyor ama gene tüme varamıyorduk. Ben Varşova'daki yakınlarımı, meraktan hasta olarak düşünüyordum. Ne posta işliyordu, ne telefon.

Belki Birinci Dünya Savaşından sonra pek az zaman geçmişti de, ikincisini henüz beklemiyordu büyük çoğunluk. Küçük azınlık da!

Wilno Üniversitesi Rektörü Zdziechowski'ye, herkes gülmüşmüş, Japonların Mançurya'yı istila ettikleri gün "İkinci Dünya Savaşı başladı" dedi diye.

Peki baştakiler ne yapıyorlardı?

İlk günden beri kaçıyorlardı, kent kent.

Almanya radyolan alaylı tonla:

"Hükümet, gezilerini sürdürüyor; bugün Lwow'a erişti" diyorlardı.

Erişe erişe, kaçtılar, kimi Romanya'ya kimi daha uzağa.

- Başta Mareşal Rydz-Smigly, diye devam ediyordu radyo, Polonezce yayınında. Pilsuçki'nin efsanesi, onun çevresinde de yaratılmak istenmişti yıllar yılı. Savaşın sert gerçeğinde her efsane çöküyordu. Yöneticileri, bizler tantana törenlerde görürdük. Bazılarının kızları arkadaşımızdı.

Czechostowa'nın Meryem Anası, kan ağlıyorsundur hâlâ... Arada bir gözyaşı döktüğü söylenirdi. Ne muazzam kalabalıklar varırdı, küçük Czechostowa kentine! Bugün bile Solidarnoşc, hac'ını onun anısına dikmektedir, oğlunun değil. Matka boje...

Neden tersinden başladım? En keskin anılarım, son anılarım... Girdiler benimle bir mutlu, havai yaşantının arasına, tasasız. Geri geri gidersem belki, mutlu zamanlara varabilirim!

Varşova düşmüştü. Alman işgaliyle kucak kucağaydık. Zakopane'ye indiğimizde ara sıra, son derece bakımlı Alman subayları görüyorduk. Her tarafa, svastikalar yapıştırılmıştı. Yasak'lar yapıştırılmıştı. Tanrım,

ne çok yasak vardı! Von Brautschih'ti o bölgenin kumandanı... Franck'tı Varşova'daki... Bıçak bulunduranlara ölüm. Tabanca bulunduranlara ölüm. Kaçakları saklayanlara ölüm. Radyo bulunduranlara, ilk zamanlarda, bilmem ne cezası... Birçok kişi, babadan kalma tüfeklerini ormanlara gömdüler. Kör bile bulabilirdi istese. Zaten ne önemi vardı?

Pille işleyen radyomuz samanlıktaydı. Hep bir mucize haber bekliyorduk. Kaçanları barındırıyorduk. Bir gün sığınıyorlardı bize. Çekoslovakya'ya geçiyorlardı. Sonra orası da kapandı.

Bir gün, önemli sandığımız, uygar yüzlü biri geldi. Sabah erkenden, sınırı geçti.

O akşam kızlar bigudiler sarmışlardı banyodan sonra. Kayak giysilerimizle yatıyorduk. O adamın kim olduğunu hâlâ merak ederim.

Ertesi gün tanyeri ağarırken, kapı tekmelendi. Bu nallamalar, sistemleriydi. Kızlar, bigudilerini çözmeye uğraştıkları için geç açtılar. Aman tanrım, adamın tabancası, kayışıyla, usum tahta masanın üstündeydi. Girenler Avusturyalılardı. Daha yumuşaktılar. Buralar bir zamanlar Avusturya'nın işgalindeymiş. Zaferin kollarında henüz uçtuklarından, hoşgörülüydüler azıcık. Şaşkınlığımdan tabancayı kapıp, pantolonumun cebine soktum. Kayışı sarkıyordu cebimden, yarısı da dışardaydı.

Başlarındaki yüzbaşı, iş olsun diye şöyle bir patpatladı omuzlarımızı, araştırıyormuş gibi. Bana çok yardım edecekti sonradan. Görmemezliğe geldi. Ceza çok ağırdı çünkü. O gittikten sonra beni bir titremedir aldı! Uzun uzun kavgalaştık tabanca önlemsizliğinden ötürü, sonradan.

- Vergiler indirilecek, diye haberler salıyorlardı.

Ürkütücü haberler salıyorlardı. Umut ve korku örgüsünü iyi kullanıyorlardı başlangıçta.

Benim yaşama olanaklarım, burada arkadaşların insafına kalmıştı. Her şeyi paylaşıyorlardı benimle.

Polonyalılar, muntazam savaşı sevmezler. Çete savaşında, harikadırlar, fantezilerini ve bireyciliklerini kullanabildiklerinden. Sovyetler'in Wilno'yu işgal ettiklerini öğrenmiştik... İki kocaman değirmen taşının arasına sıkışıyordu sanki Polonya. Bir şey sönmüştü herkesin gözünde, Varşova'nın düşmesiyle. Bugün hâlâ, özlem ve sızı karışımı içinde, Varşova'yı yaşarım... Acaba Aleya Fraskati'deki Parlamento yapısı

duruyor mu? Akasyalar, salkım salkım, son katına kadar tırmanıyor mu hâlâ?

... Gün gün, sıkıntılar artıyordu. Şeker ve un karneye bağlanmıştı. Kızakların küçük çıngıraklarıyla şenlenen Zakopane, katı "Achtung"larla ayağa kalkıyordu (Dikkat!).

Her taraf, Alman karargâhıydı sanki, öyleydi de... ne sankisi? Arada bir, Komandantur'a sürüklenen betsiz benizsiz insanlara rastlıyorduk. Tanıdık çıkmasın diye, kimsenin yüzüne bakmıyorlardı.

Arkadaşlarımızın çoğu, yerli olmayanlar, ailelerinin yanına dönebilmişlerdi.

Geceleri, kapımızın tekmelenmesini bekliyorduk.

Tek ayaktaki organizasyon, Kiliseydi. Kilisenin başında, kırk yıl sonra gene yerinde kalacak olan Başpiskopos Vişinski bulunuyordu. Ödün vermedi. Bizim Larissa'nın anasının akrabasıydı. Nikâhını o kıymıştı. Larissa bizden büyüktü ve çok bilmişti. O meydandaki büyük kilisede; adı neydi meydanın? Platz... platz... platz... unuttum. Bütün Varşova katılmıştı nikâha.

Dziadon'un oğullarından Jozef, kaçmayı başarabilmiş ve eve dönmüştü. Elinden yaralıydı. Teyzem Maria Lewinska'yı tanıyan biriyle karşılaşmışmış.

Hep şu adres kafamda: Koşzkowa 22/8.

Teyzemin apartmanı kırmızı tuğladandı. Bir yanı Koszkowa'ya, bir yanı Mokotoska'ya, bir yanı bizüm büyükelçiliğin bulunduğu Şopena sokağına varıyordu. Ortası avluydu. Aileden kalmaydı.

Kendisi, Koszkowa'ya bakan kısmının dördüncü katında oturuyordu, evli bir kızkardeşiyle. Üst katta başka bir kızkardeşi oturuyordu, milyarder kocasıyla. Teyzem dediğim, annemin öz kuzeninin karısıydı ve annem gibiydi. Annemin kuzeni (Jan Lewinski), ben Varşova'ya vardığımda çoktan öldürtülmüştü. Maria teyzemin yası hep sürdü. Kendisi matematik profesörüydü. Öğrencilerine verdiği yemekte, aylık kazancının beş katını harcardı. Kocasının yatağı, çalışma odası olduğu gibi duruyordu. Belki dirilipgeleceğini bekliyordu. Saat altıdan sonra, çalışma odasının abajuru yanardı hep... Kaza ölümlerine alışmak güç!

Üç gerçek teyzem vardı: ikizler ve ablaları, ikizler aileye uzak kalmışlardı. Büyükannem Paris'te bütün serveti yemişti. İyi dil bildiklerinden, biri Türk, biri Yunan büyükelçiliğinde çalışırdı. Onlarla

temaslarım nadir ve resmiydi. Maria teyzemin üstünde oturan kardeşi Yula, eskiden dünya güzeliymiş. Aile resimlerinden belliydi. Yanağında bir sivilce çıkmış. Altındaki sinir kopmuş nedense... Ağzı bir kulağına varmıştı. Onarılmaz mıydı, bilemiyorum. Bir profili halâ çok güzeldi. Mümkün olduğu kadar güzel profilini göstererek otururdu.

Jozef, Yula teyzeyi götürdüklerini söyledi. Kocasını, bir donla iç avluya çıkarmışlarmış. Büyük bir sanayiciydi. Gustave'dı adı. Eline bir tabanca vermişlermiş. İç avludan tabancanın sesi gelmiş. Yula teyze, görevlilerin üstüne atılmış. Götürmüşler, bir daha geri gelmemiş.

Galiba Auschwitz kampına götürdüler.

Geçenlerde, bir dostum, ilmi bir geziden döndü Polonya'dan. Krakow'a gitmiş. Kampı gezdirmişler. Önce sormuşlar:

- Çok ilginç bir şey görmek ister misiniz, diye. Yorgunluklarına karşın bizimkiler, nezaketen "evet" demişler. Auschwitz kampına götürmüşler. Her şey olduğu gibi duruyormuş... olduğu gibi! İnsanları ayakta öldürdükleri daracık hücreler... Bir mazgaldan süründürerek sokarlarmış. Başka girişi yokmuş hücrenin. Ayakta kalırmış mahkûm, artık hayatı tükeninceye kadar. Bizden bir doktordu anlatan. Hâlâ dehşet içindeydi:

- Saçlar saçlar, her türlü insan saçları.. Camekânın önünde de, insan saçlarından dokunmuş kumaşlar... insanları kurşuna dizdikleri duvar gibi... Polonyalılar kazdıkça kan çıkmış, kazdıkça kan çıkmış. Sonra kanı temizlemekten vazgeçmişler. Az hava verilen odalar... Kırk kişiye,hesaplı kitaplı üç kişiye verilen hava normalde... Gaz odaları...

Bu bir sistem, ama buna katkıları olan bilginler... ne diyeceğimi bilemiyorum. Yula teyze bu işkencelere sunuldu.

Şimdi ne olacaktı? Arada bir ormanda Alman erlerinin cesetleri bulunuyordu. Misilleme yapılıyordu, bire karşı on. İnsanları un veya şeker kuyruğundan çıkarıyorlardı, kendi oturdukları köyde kurşuna dizmek için, veya oraya yakın. Mezarlarını kendilerine kazdırırlardı. Böyle bir sahneye çok yakından tanık oldum. Beni gene aynı, tabancayı görmemezlikten gelen subay kurtardı. Amcama, Milano'ya (başkonsolostu) mektup göndermek istemiştim. Komandantur'a gitmiştim. Benimle meşgul olmuştu. İtalya'da, mektubu ona gösterebileceklerini ama vermeyeceklerini söylemişti. Nitekim adresimi okumasına izin vermişler.

... Zakopane'nin civarının bütün ahşap kiliselerinde ayinler

yapılıyordu. Gene erkekler, çuhadan işlemeli dar pantolonlarını, işlemeli pelerinlerini; kızlar dar pullu yeleklerinin, çiçekli etekliklerinin üstüne koyun derisi Kojuh'larını giyiyorlardı. Mercanlarını takıyorlardı. Artık samanlıkların önünde, ince lasell, ince burunlu, Kerptselerle ince bacaklarında, dans etmiyorlardı. Karı, kayaklar hışırdatıyordu. Dünya güzeli insanlar, onları kara dikip, kayak sopalarını da üstlerine dikiyorlardı. Kar beyaz kristalcikler halinde parlıyordu. Kızaklar, daha yaşlıca insanlarla doluydu, başlarında koyu fon üzerine çiçekli futalarla.

Kilisedeki halk, acı ve sevgi blokuydu. Kadınların profilleri, İsa'yı bir kez daha doğruyordu. Çarmıha gerilen İsa... Polonya'ydı. Koro, taptaze seslerle, dünyanın acısına karşın umudunu çınlatıyordu.

Papaz geleneğin dışına çıktı:

"Tanrı Polonya halkını korusun."

Bütün kilise bir yürek oldu ve yankıladı:

"Tanrı Polonya halkını korusun."

Dağıldık... Kızak çanakları uzaklaştı. Karı inleten kayak hışırtıları da. Bu süre işgali unutmuştuk, katıksız sevgide buluşmak için:

"Tanrı Polonya halkını korusun."

Bugün dahi, bunca yıl geçmiş, ağlıyorum yazarken. ... Noelde ve Paskalyada, tatile gelirdik mutlu günlerde, Zakopane'ye. Süslü sümüklüler, Krinitsa'ya giderlerdi, yumuşak kavisli tepeli ve lüks otelli. Kimi, daha mütevazi, Kuynitsa'ya giderdi. Kimi köylere dağılırdı. O kadar çok kayak yeri vardı ki, Tatralarda!

Bir dergide, az zaman önce tanıdık bir yüze rastladım... Görkemli bir yaşlı adamdı. Çizgilerinden, kırk yıl öncesini çıkardım: Staşek Marusaj. Atlama şampiyonuydu. Dünya üçüncülüğünü almıştı Finlandiya'da. Genç bir ilah gibiydi. Bütün kızlar ona aşıktı. Sonra, dünyanın işkencesini çekmişti. O hafif, o zarif oğlan, o kadar güçlü bir karaktere sahipti demek. Lilka adında bir kızın sevgilisiydi, son yıl, savaştan önce.

İşkenceye kendim dayanmış gibi olmuştum.

Kayak şampiyonlarıyla çok kayak yaptım, iyi kayakçı olduğum için değil. Bana aşılması güç yerleri aşmam için yardım ederlerdi. Dağ bayır kayardık, uzun gezintilerimizde. İyi maratoncu Edward Dziadon

arkadaşımdı. Bana armağan ettiği, iki metre kırk boyundaki yarış kayaklarını Polonya'da bıraktım.

Orada kayak yapmak, kaidesini telesiyeje kıstırıp yalnız aşağıya kaymak değildi. Büyük parkurlar seçerdik, tüm günümüzü alan.

Yokuşlar tırmanırdık. Ormanların arasından kavislenirdik. Kar yüklü çamların altından geçerken, karlar üstümüze düşerdi. Donmuş üç dört metrelik şelaleler aşardık. Bir gün, ünlü kayakçılardan Karpiel ve Slowinski ile bir tanesini aşmıştık. Bana "gözlerini kapa" demişlerdi. Dirseklerimden hafifçe tutmuşlardı. Arkama dönüp bakıncaaklım gitmişti. Kendimi donmuş Niagara'dan atlamış sanmıştım.

Bir gün Edward Dziadon, üstünde kar birikmiş, iki kayak eninde bir köprüyü aştırdı bana. Gene gözlerimi kapattım. Aşağıda, koyu gümüş renginde, köpüklene köpüklene su akıyordu. En ufak yanlış bir hareket, beni uçuruma postalayabilirdi, ama arkadaşlara o kadar güveniyordum ki!

En ücra yerlerde sığınaklar vardı. Bir tanesini çok severdim. Çikolata, bisküi, her şey vardı içerde bir küçük dolapta. Parayı bir kutuya atıyordunuz. Her şeyin fiyatı üstünde yazılıydı.

Cennetti Tatralar. Fırtınalara yakalanırdık. Yanık kokulu taşcıklar fırlardı, yıldırım düşünce kayalara. Uzaktaaa, bir kasaba birden güneşte parıldar sönerdi. Çam ormanları mantar kokardı. Yağmurdan sonra bir alçak çam dalını kaldırırsanız, bir tümen mantar bulurdunuz, irileri bir tavayı dolduracak kadar ince ince kesilince, ufakları da serçe parmak üstü kadar. Türlü türlü mantardan turşu yapılırdı. O kadar türünü hiçbir ülkede görmedim.

Ya o dağ çilekleri, sınırı aşıp peşlerine düştüğümüz, kaçarak, kovalanarak?

O güzel selam veriliyor mu hâlâ dağlarda?

- İsa'nın adı övülsün.

- Yüzyıllar boyunca, amen.

Trenle gelirdik Varşova'dan Zakopane'ye. Küçük çanlı kızaklar beklerdi. Öğrenciler nice varlıklı olsalar, üçüncü mevkiye binerlerdi. Daha lüksü, ayıptı.

... Savaşın ilk kışı bastırmıştı. Teyzemin, kızının vaftiz anası olduğu bir pansiyonun sahibesinin kızına, Fransızca dersleri veriyordum. Karşılık

olarak bana öğle yemeği veriyordu.

Varşova'ya gitmeliydim, kimsenin ruhu duymadan.

Bisikletim vardı ama ya yolda çevrilirsem? Beş yüz kilometre birkaç etapa ayrılabilirdi. Krakow'a kadar rahatlıkla gidebilirdim. İki yüz kilometreydi Krakow. Orada bisikleti bırakırdım. Trene binerdim belki, tren bulursam. Otostop yapardım belki, ama gitmeliydim.

Sonunda emektar yarış bisikletimle Krakow'a vardım. Ağır bir hava vardı her tarafta. Rap rap rap diye gri üniformalılar yanımdan geçiyordu. Ürküyordum. Kahvede, kapıdan giren soğukla onlar da giriyorlardı birden. Sözler havada donuyordu. Bir susuş oluyordu, onları da sinirlendiren. Büyük işkence fasılları daha başlamamıştı. İnsanlar tek tük yok oluyorlardı; sürüyle toplama kamplarına yollanmıyorlardı daha.

Çarem yoktu; Varşova'ya kadar bisikletle gittim. Kaç günde, anımsamıyorum. Beni yoran yolun uzunluğu değil, içimdeki endişelerdi.

Yalnız gündüz gidebiliyordum. Ayağımda golf pantalonları vardı. Dağ çantamda, sırtımda, yer tutmayan nice yiyecek varsa, arkadaşlar yerleştirmişlerdi. Cebimde de, amcamın verdiği paralardan son bir beş yüz zloti kalmıştı.

Varşova, yaralı bereli yerindeydi; büyük başkaldırmasından sonra yok olacaktı. Yüreğim göğüs kafesime sığmıyordu. Marşalkowska, kesen sokaklar, ve Koszkowa... Kırmızı tuğladan apartman yerindeydi. Büyük demir sokak kapısı açıktı. Asansör işlemiyordu. Aksi, emektar kapıcı yoktu. Dördüncü kata servis kapısından çıktım, birinci avluda. Servis kapısının bir anahtarı da bendeydi. Gerek yoktu, kapı aralıktı.

Evin planı şöyleydi: Servis kapısından ofis ve mutfağa giriliyordu. Mutfak yirmi beş yıldan beri Marinya'nm krallığıydı. Yardımcısı Bronça vardı. Yengemin büyük yemek odasını, Marinya, kendi hesabına, lokanta gibi işletirdi. Ailelerde yemek vermek adeti vardı, lokanta gibi. Profesörler, işadamları gelirlerdi öğleyin. Teyzem küçük yemek odasında yerdi öğle yemeklerini. Onun için, Marinya'ya bu imtiyazı vermişti. Akşam ve çay saatinde gene boştu, büyük yemek odası.

Ceviz, sesesyon stili yemek odası olduğu gibi duruyordu. Nerdeydi Marya teyzem, hizmetçiler, bir tek Allahın kulu yoktu.

Kaja, Milça... Kaja famdöşambrıydı teyzemin; manikür de yapardı.

Lise mezunuydu. Siyahlar giyinir, başına da fırfır takardı, beyaz. Geçen yüzyıldan kalmalıklar vardı, o zamanın Polonya'sında.

Bütün katı dolaştım. Jan amcamın çalışma odasında, gene Rodin'in su içen adam heykeli, kaidesinin üstünde duruyordu. Her zamanki gibi bir iki saniye ona baktım. Büyük salon, yatak odaları, küçük yemek odası, sandık odası, Marya teyzenin kız kardeşi Yadza'nın salonu, yemek odası, yatak odası, boş, boş boş... Bu hiç aklıma gelmemişti nedense uzun yolda. Ama ev sıcaklığını koruyordu. İçindeki insanlar az olmuştu herhalde çıkalı. Ne zaman döneceklerdi? Dönecekler miydi?

Ne severdim bu katı! Yukarıki kat gibi süperlüks değildi. Bir birikim vardı babadan kalma içinde.

Anasının odasını da olduğu gibi bırakmıştı teyzem. Ben yatardım, yaz sonraları dağlardan dönünce birkaç gün, bana bir pansiyon ayarlanıncaya kadar. Her yıl okulun açılışında evsiz kalırdım, yazın pansiyona para ödemek istemediğim için... üç ay. Okul dediğim, Varşova Üniversitesiydi. Liseyi en geç bitirenlerden biriydim. Üniversitenin en genç öğrencisiydim, musevi asıllı Rakowska ile beraber.

Büyük salonda karar kıldım, müzelik tabloların arasında: Fragonard vardı, Claude Laurens vardı, Matejko vardı, Watteau vardı. Gene Rodin'in, kaya üzerinde uyuyan çocuğu vardı bu salonda, kirli pembe kadife bir yarım sütunun üstünde. Bunlar kataloglanmış mıdır?

Marya teyzemin büyükbabası koleksiyoncuymuş. Bu birikim bir kuşakta elde edilebilecek gibi değil. Köşedeki İkinci Ampir zamanında yapılmış sekreter, bana alaycı alaycı gülümsüyordu sanki. Hiç sevmezdim onu.

Beni bazı bazı büyük antikacı Sakel'e götürürlerdi. Eksper gibi olmuştum.

... Kalktım, çekmeceleri karıştırdım, belki bir pusula falan bulurum diye. Mürekkepli bir kalemin ucu parmağıma battı. Sandık odasındaki bir dolabı açtım. Teyzemin hiç giymediği ne çok giysisi vardı, hep Yula teyzenin armağanı. Bazı giysilerim benim de orda dururdu. Teyzemin verdiği parlak pulen paltoyu gözümle tarttım. Ne kadar sevinmiştim bana verildiği gün! Kefen gibi soğuktu... Saat kaçtı? Dağ çantamın içindekini bitirmiştim. Musluk suyu içtim. Oval bir kutu Wedel çikolatası buldum, sofra örtüsü yığınının altında. Şarap şişeleri de yerindeydi. Ne gelen vardı, ne giden. Alt katı çaldım. Kimse

teprenmedi. Peki niye açıktı servis kapısı? Teyzemin karyolasına uzandım. Yatak titriyordu. Deli mi oluyordum? Korkunun cesaretiyle altına baktım. Her tarafı titreyen bir kara köpek... Neler görmüştü? Belki açık kapıdan girmiş sığınmıştı buraya. Merdivenlerden salıverdim.

... Bir daha görmedim Marya teyzemi. Birkaç mektup yazdım. Birkaç mektup geldi. Kısa yazıyordu. Bu olaydan söz etmedim, içimde kaldı. Hiçbir arkadaşı aramak içimden gelmedi. Korku sarmıştı içimi. En normalini o zaman düşünemedim: Kapıyı kapamayı unutup, Varşova yakınındaki Konstantçin'deki eve birkaç günlüğüne gitmiş olması... Hem servis kapısına o bakmazdı ki.

Peki o köpek?

O da bir rastlantı... Gece orada yattım; kırk kez kalkıp, servis kapısı kapalı mı açık mı diye yoklayarak.

Ertesi gün, son bir kez apartmanı kolaçan ettim. Pusula bırakmadım. Kimin bulacağına emin değildim. Evde sevdiğim şeyleri gözümle bir kez daha okşadım. Eşyalarımdan hiçbir şey almadım. Taşıyamazdım o komik bisikletin üstünde. Yalnız, bir oymalı tahta kutunun dibinde, fotoğrafların altında bir-iki altınım duruyordu, yaş günlerimde falan verilmiş. İstemeye istemeye onları aldım. Artık, daha gözümün önünde olan bu apartman, yoktu benim için.

Marya teyzem, gazodalarında, Maidanek kampında boğuldu. Varlıklıydı. Dışardaki bütün varlığını kaçan genç Polonyalılara bağışlamıştı. Bazı kimselerin de (o arada doktor Puset diye bir doktor, tek ismini anımsadığım o) dışarıya kaçmasına yardım etmişti. Bir tür yeraltı faaliyetinde bulunmuştu, çapını bilmediğim... Dostları onu kamptan kaçırabilirlermiş. Kamp canavarları da satın alınabilir, göz yumarlar. Bir Mançurya pasaportu çıkarmışlar ismine. El yazısıyla bir pusula almışlar: "Burada yaşadığımı yaşadıktan sonra, yaşamak istemiyorum." Nazi kamplarını gösteren her bir filim, bugüne kadar beni başka türlü altüst eder. Vurulan her kamçı, sırtıma iner. Bir kez ekranda, hayvan sürüsü gibi, kadınlı erkekli bir kafileyi bızladıklarını gördüm. Çırılçıplaktılar. Marya teyzeye de bu muamele yapılmıştır diye düşündüm. En önde, beyaz saçlı, yaşlı bir kadın vardı, onu andıran. O böyle geçmişti, insan kılığında zebanilerin önünden, bütün inceliğiyle, bilgisiyle, utancıyla; utancıyla insan olmaktan.

... Sabah aklım başıma azıcık gelmişti. Belki üst kattaydı teyzem. Gene servis kapısından üst kata çıktım. Servis kapısının tokmağını çevirdim. Açıktı. Tabii açıktı. Hiçbir zaman bu taraf kilitlenmezdi ya... Her şey

yerli yerindeydi. Sadece yatak odaları kilitliydi. Yula teyzem SS'ler tarafından götürüldüğüne göre, buraya kardeşleri bakıyorlardı. Polonya'ya geldiğimin haftasında, beni annemin eski arkadaşlarıyla tanıştırmak için bir yemek vermişlerdi. Çok güzeldi davet. Gülüyordum, söylüyordum. Gustave amca bütün katı modernleştirmişti yapı bakımındanve içeriye en güzel eski eşyaları koydurmuştu. Rahattı da kat.

Değerli bir mobilya bulduklarında, antikacılar tâ İsveç'lerden ona telefon ederlerdi. Muzaffer bir avcı gibi, otantik on altıncı Lui bir komodinle dönmüştü bir kez İsveç'ten. Küçük salon, çalar saatine kadar on altıncı Lui stilindeydi. Büyük salon, Empire Russe stilindeydi. Yemek odası, şaheser bir Louis XV takımdı, avizelerine dek. Öyle uydurmasyon ve fabrikasyon ve konfeksiyon "istil" değil.

... Dolaplarda yiyecek aradım. Bozulmayan birtakım yiyecek buldum. Yuvarlak yemek masasına dirseklerimi dayadım. Evet, ne güzel bir davet vermişlerdi... Açlık bana o günün yemeklerini düşündürüyordu. Kocaman bir kalıp buz getirmişlerdi bir kayık tabakta. Kenarında, küçük tuzlu bisküiler dizilmişti. O buz ne olacak diye düşünüyordum. Benim onuruma verildiği için davet, tabağı alık alık bakan bana sundular. Bir hizmetkâr buzu başka bir tabağa aktardı. Gri, kocaman taneli, havyar çıktı altından. O zaman da çok oburdum. Açlık bana, çevremdeki felaket havasına karşın, böyle şeyleri düşündürebiliyordu. İyi ki düşündürebiliyordu.

... Yapılacak şey yoktu: Koşa koşa evi terk ettim. Gene avantürlü bir yolculuktan sonra, Zakopane'deydim.

Bazı arkadaşlarım yok olduğumu görünce merak etmişlerdi. Bazıları biliyorlardı.

- Nerdeydin? Türkiye'ye döndüğünü sandık.

- Haber vermeden gitmezdim.

Bu kez Dziadon'larda oturdum. Herkesin hâlâ, havanın açılmasını bekler bir hali vardı. Niçin bu kadar gafildi büyükler?... Dağlar yerinde duruyordu. Gievont'un üstündeki dev haç bir umuttu. Her taraf bembeyaz kardı.

İnsanlar susuyorlardı. Her kapı açıldığında, gıcır gıcır parlatılmış siyah çizmeler giriyordu.

... Varşova, dünyanın bence en güzel kentiydi. Ruhu vardı. Yeniden, olduğu gibi yapılmışmış? Hiçbir şey olduğu gibi yapılamaz. Hiçbir

yerin insanı da olduğu gibi kalamaz.

Kadınlar başka türlü güzeldiler. Yüzleri kendi yüzleri, tenleri kendi tenleriydi. Genç kızların kol kadar altın örgüleri vardı. Çilek gibiydi yanakları. Bir okul boşalırken, durup bakmak bile zevkti. Ayak bastığımdan beri kendimi kentin bir parçası saymıştım. Bir şeye katılıyordum, bir bayrama mı, bir düğüne mi? İçimde pullar yanıp sönüyordu. Köstence'den Varşova'ya varınca beni karşılamaya gelmişlerdi, resimlerinden tanıdığım akrabalarım. Yanlarında da hanımların, bir yaşlı bey vardı. Annemin kuzenlerinden Stanislaw Studenskl olmalıydı. Varşova Psikoteknik Enstitüsünün müdürüydü. Büyük teyzemin evinde oturacaktım bir süre. Beni karşılayanları tanımıştım ama, bu yeni duyguya, duyduğum huzura, kuş tüyüne gömülür gibi gömülmek için, başımı kanapeye dayadım, öylece bekledim; beni buldular.

Payton kamçıları şaklıyordu havada. Eylüldü. Yoksa Ekim mi? Taksi kadar payton vardı kentte.

Warecka sokağına doğru yollandık. "Bu iş çabuk bitecek" diye sızladı içim. Bu duygunun nedenini bilemem.

Sokak, Varşova'nın en kalabalık caddesi Nawy Şvat'ı kesiyordu. Orada Zamek vardı, devlet başkanının oturduğu. Varşova Üniversitesi vardı.

O dikey yola paralel, dört kilometre uzunluğunda Marşalkowska caddesi bulunuyordu, butiklerin üstünde yükselen gri apartmanlarıyla. Varşova'nın Avenue Foch'u olan Aleja Uyazdwski'nin bir tarafında lüks apartmanlar ve elçilikler, bir tarafında büyük parklar ve ufak saraylar vardı.

Lazienki parkı ve sarayı, Büyük Katerina'nın sayısız sevgililerinden biri olan Poniatowski için yapılmış. On sekizinci yüzyılın en güzel yapılarından. Fötr terlikler giyilip gezilirdi; böylece hem temiz duruyor, hem bu patinajla parlatılıyordu. Akşam, küçük göletini renk renk ışıklar aydınlatırdı. Işıklar hâlâ içime vurur.

Varşova ile aramda bir yıldırım aşkı doğmuştu. Bu aşk şimdiye kadar sürüyor. Onun için, bunca yıldır görmek istemedim.

- Eskisinden daha güzel, diyorlar.

Yeni bir kentte, o eskisinin birikimi nasıl olabilir, taklit nice ustalıklı olsa?

... Büyük teyzeme yabancı kaldım. Yaşlanmak bilmeyen çok güzel bir

kadındı. Karga kanadı rengindeki saçlarında bir tutam bembeyaz saç vardı, ebem kuşağı gibi. Bugün berberler öylesini yapmaya nice uğraşıyorlar! Kocası Feliks amca, mültimilyonermiş. Viyana'da yaşarlarmış. Mutsuz bir operasyon sonunda, servetini yitirmiş. Ablama onlar bakmış yıllarca. Dört çocuğu vardı. Hepsi yok oldular. Arslan gibiydiler. Zengin ve güzel bir kadın, hem yaşlanıyor, hem servetini yitiriyor; şoku düşünün. Zavallı kocasını düşünün. Eski zenginliğinin kuyruğu, yeni yokluğunun kuyruğuyla düğümleniyordu. Feliks amca gene ufaktan tefekten ticarete başlamıştı, ama boynu gün geçtikçe bükülüyordu. Büyük oğlu Roman Amerika'da evlenmiş, eşiyle dönmüştü. Ayrı yaşıyordu. Fredrik, zengin bir kadın almıştı. En yakışıklısıydı. Yurek, ressamdı. Tek kızı Elza, bir Yahudiyle evlenmiş ve kocası öldüğü için, küçük kızı Inge ile geri dönmüştü eve... Aile hâlâ hazmetmiş değildi, ölümünden bile sonra Sacha'yı.

Ev, Bidermayer stilindeydi. Çok değerli tablolar vardı bu evde de.

Bana güzel bir oda vermişlerdi; dolabımın içi yakut renginde kırık kadifeyle döşeliydi.

Aile durmadan öpüşürdü. Yemekten kalkılır, öpüşülür. Yatak odasına çekilinir, öpüşülür... İyi insanlardı. Hep saltanatlı zamanlarının özlemindeydiler.

İkinci bakaloryam için, üç ay, Lycee Français de Varsovie'ye gitmiştim. Çok konuşan, hiç dinlemeyen bir müdürü vardı: Delobel. Bir karış boyundaki felsefe hocamız Jülyen, boyunun komplekslerini yaşıyordu kendisine bir karış yüksekten bakan öğrencilerin arasında, öğrendiler hem güzel, hem yetenekliydiler.

Başı çeken, musevi öğrencilerdi. İlk gittiğim yıl, onlarla problem yoktu. Sonra, ikinci yıl, Varşova Üniversitesi'nde Felsefe'ye gitmeye başladığımda, birtakım şiddet hareketlerine maruz kalacaklardı. Hitler, palazlanmasının son çizgisindeydi.

Okula üç ay devam ettim. Diplomanızı dışardan sınava girip alabiliyordunuz. Polonya'nın bütün Fransız okulları, Varşova'da, Fransız Enstitüsünde toplanıyor ve Nancy'den sınav heyeti geliyordu.

Okulu bırakmıştım. Derslerime, Vistül nehrinin kıyısındaki tarlalarda çalışıyordum. Felsefe yazılarımı da Türkiye'ye, o kadar kötülük ettiğim felsefe hocası Munier'ye yolluyordum. Notu o veriyordu. Geri gönderiyordu. O saf adamı bu kadar çirkin biçimde kandırmamın utancını hâlâ yaşıyorum. O, beni affetti.

Sınavı kolay verdim. Çevrem genişledi. Yetenekli çocuktum,

Polonya'da en çok sevdiğim şey, herhangi bir pırıltıya karşı duyulan ilgiydi. Annemin kuzeni, beni Psikotekni Enstitüsüne götürüyor, bazı testlere tâbi tutuyordu. Wilno Üniversitesi Rektörü yetmiş yedi yaşındaki Zdziechowski ile mektuplaşıyordum. On altı yaşındaydım. Varşova'ya geldiğinde, ilk ziyareti banaydı.

Arada bir, Wilno'daki malikânesinde birkaç hafta geçirirdim yazın. Daha şato hayatı yaşanıyordu, hele Polonya'nın doğusunda.

Hiç olmazsa otuz kişi konaklardı aynı zamanda. Özgürdünüz. Rahattınız. Ankara'daki Polonya büyükelçiliğine benzerdi, bu ufak taşra sarayları. Koyu ormanlarla çevrilidirler. Çayırları vardır arazilerin, bayırları vardır. Gölleri vardır.

Geceleyin, hamaklarda hanımlar ay banyosu yaparlardı. Sihirli olurdu orman. Sabah kahvaltısına insanlar istedikleri zaman inerler ve öz özlerine hizmet ederlerdi. Kimi, şmetana'lı borufki (bir yemiş) yerdi; kimi bacon'uyla falan, İngilizvâri kahvaltı yapardı. Kimi yüzerdi; kimi gezer, kimi ata biner, kimi balık avlardı.

Akşam "souper"de, herkes giyinirdi. Herkesin buluştuğu yerdi akşam sofrası. Her akşam dans ederdik, polka ve mazurkalar dahil.

Varşova'dan gelen kızların terzileri, Madam Rujitska'ydı. Zamanın modası da şifondan plise soley etekli gece giysisi ve yanar döner kemer. Hepimiz bir tane edinmiştik, ve son derecede beğenirdik öz özümüzü, plise soley eteğimizle. Herkes birine tutkundu. Admirator, denirdi iç çekmekle vakit geçiren hayranlara.

Ben o hayatı gerçekten yaşadım mı? İnanasım gelmiyor.

Nezaket Polonya nezaketiydi, artık dünyada hiçbir tarafta barınmıyor. Beş yaşındaki küçük kızın eli öpülürdü. Beyler, kışın, hanımların çamurlu çizmelerini çıkarmak için diz çökerlerdi. Sokakta, parmaklarınızın ucu kavalyenizin kolundaydı. Bu tutuculuğun yanında, bale cüret doluydu, tiyatro atılımlar içinde. Bizi haftada bir tiyatroya götürürlerdi ve iki-üç ayda bir operaya.

Molyer'in Harpagon'unun seksen yaşını aşmış Solski tarafmdan oynandığını gördüm. Bence stili fazla trajikti. Yaşı trajikti, hele onun gibi huzura varmamış biri için. Güzel piyesleri anımsarım. Slowatzki'nin Baladina'sı, Şekspir suyuna batırılıp çıkarılmış olmasına karşın, gene güzeldi. Halina ve Baladina iki kızkardeş. Baladina, Halina'yı öldürür; kraliçe ilan edilir... Gazetede kritikler aynı fikirdeydiler. Hepsi şu cümleyi ekliyordu: "Polonya'ya, Halina gibi değil, Baladina gibi bir yönetici gerek." Baladina gibisi de gelmedi,

Halina gibisi de... Yabancı Baladina'lar geldiler ve kasıp kavurdular.

Bir Polonyalı yazarın "Xanthippe'in Savunusu"nu unutmayacağım. Ksantip, biliyorsunuz, Sokrates'in karısı... Geçimsiz, huysuz. Ama dünyaya nizamat veren Sokrates, evde çekilmez bir eş. Evine yiyecek bile getirmiyor. Evde hep suskun ve düşünceli. Karısı bir gün, dışarda dans ettiğini görüyor; kendine gelemiyor. "Sokrates dans ediyor" diyor, bir daha demiyor. Ayrı aktörlerle birkaç kez gördüm. Bugünkü kafamla nasıl tartarım acaba?... O günkü kafamdan üstün olduğunu iddia etmiyorum bugünkü kafamın.

Gene dövünüyorum. Nasıl bizi bir bakıma bu kadar "bakımlı" yetiştirdiler ve nasıl teoriden dışarıya çıkarmadılar?

Kayak, eskrim, patinaj, hepsi yerindeydi... Hep aynı düşünce gezinir kafamda. Büyükler çok mu çekmiştiler? Felaketten önce yahut, son bir kez bizim mutlu olmamızı mı istiyorlardı? Bizim gibi olmayanlar vardı... ama dünyaya gelirken, işleri daha az rast gitmiş bir çevredendiler. Ama ölmesini bildi bizim çevre, tıpkı öbürleri gibi. Özveri zorunluluğu doğunca, canlarını verdiler. Belki bunca dünya dışı olmasalardı, canlarını vermeye zorunlu kalmazlardı. O zaman da bu tutum beni sarsardı derinimde, ama bizlere yakışan yaşama stilinin bu olduğuna inanırdım. Örneğin, teyzemin famdöşambrı, bana "yaşnie pananienka" derdi: Küçük hanım hazretleri... Ben şoke olurdum, o doğal bulurdu. Neden?

Patinaj dedim, yaşamımızın bir parçasıydı. Bütün tenis sahalarına Varşova'da su dökülürdü ve donardı. O soğukta, kadife, kısacık, savrulan eteklerle kayardık. Eteğin savrulması çok önemliydi. Patinaj, flört yeriydi de. Hayranlar gelir izlerdi veya kaymağa katılırlardı, valsler çalarken camdan bir kulübede... Kızlar altın örgülerini bonelerinin altında yılanlar gibi katlarlardı. Yün kolan ne gezer, siyah has ipekten kolanlar giyilirdi, eteklerin altına.

Hayranlar evlerine kadar geçirirlerdi kızları. Tek derdimiz, patinaj giysisiyle sokakta yürüyememekti. Müzik valsler çalar, kar lapa lapa yağardı. Zamanın patinaj şampiyonu Sonje Henie'yi, bir kahraman gibi karşılamıştık. Kazık gibiydi, bütün tekniğiyle.

Patinaj, filozofik tartışmalar, müzeleri dolaşma, resim sergileri, eskrim, dans ve çalışma... Herkes hiç olmazsa üç dil bilirdi.

Gene bağdaştıramıyorum; o ince eğitimle o bilinçsizlik nasıl bağdaşırdı?

Uzun zaman çok iyi bir ailede pansiyoner kaldım. Luniewki'ler. Gene

öğleleri teyzemde yemek yiyordum. Artık Varşova Üniversitesindeydim. Güzel yapıydı, bahçe içinde. Değerli hocalarımız vardı: Felsefe tarihi hocamız, biraz fazla monden, Tatarkiewicz. Hırçın mizaçlı psikoloji hocamız Witwicki. İncecik boyunlu, derin bakışlı, ödünsüz mantık hocamız Kotarbinski...

Gene en parlak öğrenciler, koyu bakışlı, siyah saçlı musevi kızlarıydı. Bir tanesi Jüdit, arkadaşımdı. Nalewki'de, getto'da yaşardı. Laleli'deki Hava Kurumu apartmanlarına benzerdi, Nalewki'deki getto. Bloklar, iki üç tramvay istasyonu sürerdi. O zamanlar tramvay vardı kentte. Bugün var mı bilmem. Çok zengin museviler, en güzel mahallelerde otururlardı. Çoğu Nalewki'ye ayak basmamıştı. Endüstri, ticaret, onların elindeydi. Üniversitede yavaş yavaş şiddet hareketleri başlamıştı. Nazilere yakınlıkları olanlar, onların sağda oturmalarını istiyorlardı. Musevi öğrenciler bunu reddediyor ve dersleri ayakta izliyorlardı saatlerce. Birkaç zaman sonra, duvara dayalı öğrencileri itip kakmaya başladılar. Daha sonra dayak atmaya. Bir yumruğun Jüdit'in başına indiğini gördüm. İriydiler, sertyüzlüydüler saldıranlar; nereden geliyorlardı? Öğrenciler ayağa fırlıyorlardı protesto için; öbürlerinin aldırdıkları yoktu.

Ertesi günler, bu saldırı olayları sürdü. Polonyalı öğrenciler de, şiddet yandaşlarına saldırdılar. Olaylar büyüyordu.

Kotarbinski'nin dersiydi. O küçücük adam büyüdü, büyüdü. Boynundaki kemik iniyor çıkıyordu. Sakin, solgun, hüzünle konuştu:

- İnsanlık gene bir utanç dönemine giriyor, haberli olun.

O katı yüzlü adamlar Kotarbinski'nin dersinde artık olay çıkarmadılar. Öbür hocaların dersinde sille tokat gittiler. Musevi öğrenciler kendilerini korumuyorlardı bile.

Sarışın, güzel bir Polonyalı kız, yüksek sesle:

- Profesör, demişti, ne zaman insanlık utanç devrinden çıktı ki, söyler misiniz?

Profesör Kotarbinski, Tel Zaatar'ı, Sabra'yı, Şatila'yı düşünebilir miydi? Demek ki, güç, insanları... ne hallere sokabiliyor:

Varşova Üniversitesindeki museviler, orta karar ailelerdendiler. Milyarder musevi ailelerinin çocuklarının hiçbiri Varşova Üniversitesinde değildi. Londra'da, Amerika'da veya Paris'teydiler. Onlara bir şey olduğu yoktu.

O sırada, Polonya'yı yönetenler ne yapıyorlardı? Geziyor, tozuyor, dünyanın zevkini çıkarıyorlardı. Tam takım, Japonların verdikleri baloya gidiyorlardı: "Çiçek Açan Vişne Dalları" balosuna. Zevk ve safa çizgisinden başka her çizgisi belirsiz bir politikanın içindeydiler. Bütün bu karakteristiklerin en belirgin olduğu kişi, Dışişleri Bakanı Beck't'i, Jozef Beck... Polonya, daha önce söylediğim gibi, doğal sınırları olmayan bir ülkeydi iki devin arasında. Afganistan gibi dağlara sıkışmış olsaydı, tam ve tüm bu kadar az zamanda işgal edilemezdi belki. Toprakları güne güneşe teslimdi. Dağları sadece güneyinin bir kısmındaydı. Başındakiler hep Doğu'daki ülkenin korkusunda yaşamışlardı. Bu korku Beck'in bütün tutumuna egemendi, daha fazla kişisel kaygılarla. Piyonluktan çıkılamıyordu. Önce kendi zaaflarının piyonuydular. Korkularının tutsağıydılar. Dünya nimetlerinin de kulu... Başka türlü olsaydı, o zamanki Polonya'da yönetim, ne olurdu?

Hiç, herhalde!

Nasıl, en çürük dallara bağlanıyorlardı? Saldırmazlık paktlarına nasıl inanıyorlardı? İnanmasalardı ne olacaktı? Onu da bilemem.

Kuşkusuz, belki alanları daha küçük diye, Almanlardan daha az korkuyorlardı.

Polonya, Avrupa'nın zahire ambarıydı o devirde. Köylü zengin değildi, aç da değildi. Kolay kolay politize olmuyordu, tam umutsuzluğa itilmediği için.

Yöneticiler, Çiçeklenen Vişne Balosu'ndan sonra, daha da ilginç bir konuya dalmışlardı: Stratosfere uçurulacak balon, iki pilotla. Savaştan iki yıl önceydi. Dolina Chocholowska'nın sonunda genişçe bir alan vardı, bizim sığınağa yakın: Oradan uçurulacaktı balon. Kocaman otomobillerle bütün yöneticiler yeri görmeye gelmişlerdi. İpeğe ve lastiğe benzeyen balon, sönük halde, kamyonla getirilmişti. Sonra uçma günü çattığında, gene gelmişlerdi... yaşlı prezidan Moszcicki bile.

Bando hazırdı.

"Polonya ölmedi daha, çünkü biz varız..."

Her şey tamamdı da, stratosfere postalanacak balon, herkesin balonunu söndürdü. Tam şişiriliyordu ki, tepeden tabana kadar cart diye ikiye bölündü. Kahkahalarla güldük. Bunu kimse hesaplamamıştı! Küçük küçük parçalara kesilip, metre metre satıldı. Ne güzel rüzgâr ceketi oldu! Gazeteler, yırtılma nedenlerini uzun uzun yazdılar. Her

şeyleri böyleydi, aslında.

Mareşal Rydz-Smigly'yi unutmuştum. Pilsuçki gerçekten kahramandı. Ona benzetmek için propaganda başka türlü çabalamıştı. Mareşal unvanı, meydan savaşı verenlere verilebilirdi ancak; öyle onorifik değildi Polonya'da, değil mi ? Ama işte ona verilmişti. Gelirken yeryüzünü, giderken de gökyüzünü fetheder bir hali vardı. Romanya sınırını aşan ilk Polonyalılardan oldu...

Bir tek gün, yöneticiler Varşova'da durmadılar. Geri çekilip savaşı organize etmek için değil, kendilerini korumak için.

Alman radyosu durmadan alay ediyordu, dediğim gibi. Günlerce sürecekti bu: "Yöneticiler falanca yere taşındılar ve gezilerini sürdürüyorlar." Son uğrakları, galiba Lwow olmuştu. Silindiler. Dışardaki direnmeyi, general Sikorski organize etti. Geçici hükümeti o kurdu. O hükümetin dışişleri bakanı, çok yakın dostumuz Stefan Glazer oldu. Kızı Kristina, Afrika'ya gitmişti. Herhalde yaşıyordur. Nasıl özlüyorum hepsini! Arkadaşım Vişa'yı (Yadviga), onu... Şimdi kapımı çalsalar, ne kadar sevinirdim! Zaman geçti; o güzel, o zarif kızlar, her çağlarının halleriyle makbulümdürler.

Ne derinine iniyor insanın, bazı dostluklar...

Rüyamda Marya teyze dirilir, hoşgörülü gülümseyişiyle, çocuksu bakışıyla. Çirkinliği ne güzeldi, ne huzur vericiydi! Onun kadar çirkin kadın görmedim Polonya'da, onun kadar da sempatik. Ruhu ışıldıyordu.

Gene kendimi kapıp koyuverdim.

Polonya'nın başında bulunan Moszcicki, 72 yaşındaydı. Uzun boyluydu. Yakışıklıydı. Tepeden tırnağa bakımlıydı. Bizim bir yakınımız, Prens Kupşç, protokolü yönetiyordu, Zamek'te (şatoda). Moszcicki'nin yaşamını gün gün izleyebiliyorduk. Kupşç "prens" titrini kullanmıyordu:

- Fakir bir prens kadar gülünç şey yoktur dünyada, diyordu.

Pan President, genççe bir öğretmenle evliydi. Ailenin emektarı Kristina'nın yeğeni, Varşova'nın en büyük moda evinin prömiyeriydi: Maison Alik. Provaları yapmak için şatoya giderdi. Moszcicki bazen provalarda hazır bulunur, küçük şakalar yaparmış...

Giyim furyasına kaptırmışlardı kendilerini, yöneticilerin eşleri. Beck'in karısı veremdi. Zarifti, çok şıktı, tonla giysi gelirdi kendisine dışardan.

İki aksırık bir tıksırık arasında giyinip kuşanırdı. Boyunu aşmış güzel bir kızı vardı: Yadviga.

Beck'in yardımcısı, Kont Şembek'ti. Karısı, Kontes Şembekova, kötü bir yaratıktı. Ünlü terzi Alik'te, Dışişlerinin bir genel müdürünün kızı manken olarak çalışıyordu. Hanımcağızın aklı bir türlü alamıyordu. Genel müdürü sonunda attılar mı, sattılar mı bilemem.

- Bu korkunç kızın babasından bana söz etmeyin, diye irkilirdi.

Deli miydi ne?

... İlk güneş ışınları ılıklaşınca, Varşova'da Legya yüzme havuzuna giderdik. Öyle bir havuzu ne Fransa'da, ne Belçika'da, ne İtalya'da gördüm. Geniş, rahat, güzel, neşeli. Saatlerce, o güneş dediğimiz soğuklukta (hava hiçbir zaman fazla sıcak olmazdı), renk renk mayolarla kılıflanmış, yanardık. Zamanın tutkusu Yantzen mayolardı. Dondurmalar gelir giderdi. Güzel kızların yanında hayranlar kümelenirdi. En çok hayranı olan Irka'ydı. Çok güzeldi. Her kımıldanışı da talimliydi. Şezlongunun çevresinde bir bakış, bir gülüş bekleyen ne çok insan vardı! Öbür genç kızlar: "Gene mayo değiştirmiş" diye dudak bükerlerdi, söyleyecek başka şey bulamadıklarından. Gerçekten mayo kolleksiyonu vardı.

Yazın bir-iki hafta Baltık kıyılarına giderdik. Burada iki ünlü plaj vardı: Yastamya, Yurata. Birincisi gençlerindi. Öbürleri kalantorların. Arkadaşların anaları arada bir Yurata'nın lüksünü bırakıp günübirliğine gençlerin plajına gelirlerdi. Çok güzel bir kadın, Kontes Siwinska da, kızı Ela'yı görmeye gelmişti, 40-45 yaşlarındaydı. 25 gösteriyordu. Ömrünü 25 görünmek için harcıyordu. Ama yapma gençlik, gerçek gençliğin yanında sırıtır elbette.. Hüngür hüngür ağlamıştı:

- Ben artık kurumuş bir mantarım, diye.

Benzetmeler de, her ulusun özüne özgüdür.

Sonra, ağlayarak eklemişti:

- Sakın üzüldüğümü kimseye söylemeyin!

Ülke volkanın üstüne oturtulmuştu. Dünya ateşte yanıyordu. Bir çevre tüy gibi hafifti; ama dünyanın her tarafında bu vardır.

... Jerzy Slowinsky'nin ölüsü çığın altında bulunamıyordu. Çok çocuklu bir ailedendi. Yirmi iki çocuk, aynı anadan. Özel bir

kararnameyle vergi almıyorlardı babasından. Babasının bir pansiyon kıraathanesi vardı. Yazın, tarlasında kendi çocukları ot biçerdi. Tanrıça gibi genç kızların mayolarla ot biçmelerini, gelen geçen yabancı izler dururdu.

Çığ kazaları çoğunlukla baharda olurdu, iki türlüsü vardı: Navis, lâvina.

Navis, onca tehlikeli değildi. Tepelerin üstünde bir-iki metre karın ısınıp kopmasıydı. Öbürü ölümdü, ölüm. Dağın karlı kısmı yürürdü. Binlerce yıldırım homurdanırdı sanki. Bir yaş patlama duyulurdu sonunda... Ürpererek dinlerdik, "İnşallah yolunda insan yoktur" diye.

Orta karar çığlardan gene kurtulma şansı vardı. Arama ekipleri, uzun sondalarla aramaya çıkıyorlar, bazen canlı buluyorlardı insanı, karların altında. Ama çığ çok büyükse veya kar buzlaşmışsa, baharı beklemek gerekiyordu, erime mevsimini. Bazen yolundaki ağılları, ağaçları da sürükleyebiliyordu çığ.

Tehlikeli yerleri biliyorduk. Gitmezdik oralara. Bazen hiç beklenmeyen yere de çığ düşebiliyordu. Kaç kez yanımızdan ölüm soluğu gibi geçmişti.

Jerzy çok iyi kayakçıydı. Saatlerce kar alanlarında dolaşırdı. Onun, tek sopasını Komina sırtlarında bulduk. Kar, kocaman buz bloklarına dönüşmüştü. O buzu kışın hiçbir sonda delemezdi. Yaza doğru karlar eriyince vücudunu bulmuşlardı. Olduğu gibi muhafaza etmişmiş buzlar... Yazdılar bana sonradan.

... Ve, gene karlı bir gündü. O arada bir Varşova yapmıştım. Marya teyzem Varşova'da değildi, öğrenmiştim. Bir arkadaşım, antika eşyalarını kentten çıkarmak istiyordu. Beraberce hamallığını yapacaktık. Genç bir ekonomistti; Marya teyze, ona bir küçük daire vermişti. Kocasının en zeki öğrencilerindendi. Erken sabahı seçmiştik. Alman askerleri birkaç kez yanımızdan geçtiler bize aldırış etmeden. Kendi dertlerine düşmeye başlamışlardı.

Bir kızak geliyordu. İçim burkuldu birdenbire. Bu kızağın benimle ilgili bir haber taşıyacağını biliyordum.

Yanımda, Edward Dziadon:

- Sana bakıyorlar, dedi.

Evet, bana bakıyorlardı. Kızakta amcam oturuyordu, yanında yengemle. Bizim Dışişleri öldüğümü ilan etmiş, ama o inanmamış.

Sonra benim mektubumu İtalya'da posta gişesinde göstermişler. Adresi almış...

Edward, içimden geçenleri anlamıştı. İyi kılavuzdu:

- Seni kaçırayım, kimse bulamaz, dedi.

Amcamın erimiş yüzüne baktım. Benim için üzülmüştü. Bu kadar tehlikeli bir yolu benim için tepmişti, öbürü, kocasını merak ettiği için beraberinde gelmişti.

Polonya rüyası artık bitmişti. Nem varsa arkadaşlarla paylaştım. Anamın portresini dağlarda bıraktım. Dönsem bulurum.

Kızakla Zakopane'ye gittik. Moskie Oko otelinde bir gece kaldık. Kırk kez sıvışayım diye düşündüm. Koridorda amcama tosladım. Ertesi gün kiralık bir ciple Krakow'a yollandık.

Tekrar Dolina Chocholowska'nın önünden geçtik. Bütün canım gözlerimde, bir arkadaş görebilir miyim diye baktım. Kimse yoktu, ölü kardan başka. Asker dolu trenle Berlin'e, ordan da Milano'ya geçtik. Dibi görünmeyen bir suya dalıyormuşum gibi, bambaşka bir yaşama sürüklendim.

... Kırk yıl işgal. Dünya savaş halindeyken de, barış halindeyken de işgal, Polonya'nın kaderi olmuştu.

Bizimkiler, teker teker, orada korkunç koşullarda ölmüşlerdi.

Polonya'da, uzun yülar insanlar teselliyi içkide bulacaklardı. Sabahtan akşama kadar, eli kalem tutabileceklerin de, silah tutabileceklerin de tek tesellisi, içki oldu. Sonra gene içlerinden bir ses yükseldi:

"Polonya ölmedi daha, çünkü biz varız..."

Selam Solidarnoşç!

Çok hunharca ezilmenden korkuyorum... Elbette bir gün Polonya'nın yüzü gülümseyecek... ama ne zaman?

Kırk yıl katıksız karanlık yaşandı votkanın buharında. Bıçak kemiğe dayandı ve son fışkırma meydana geldi. Çok hunharca ezilmesinden... korkuyorum.

Polonya asıllı Papa'nın ziyareti son alevleme aşaması oldu.

Anlattılar. Papa geçerken, yolda diz çöken kalabalık, gene dünyada bir

umudun parladığına inanmış. Kardinal Vişinski yaşıyordu. Kilisenin prestijini Sovyetlere karşı dik tutmuştu. Polonyalı için, zaten o prestij hiç yıkılmadı.

Ölüm kalım savaşında, Meryem Ana'ya dev bir haçı, Avrupa uluslarından ancak Polonyalı yapabilir.

Evet, Papa ne yaptı? Ne yapabilirdi? Kardinal Vişinski'ye mesaj gönderdi. Solidarnoşç kımıldaması başlayınca, kaygılarını bildirdi. Halkın önlemli olmasını istedi. Bir de ekmek duası etti. Ne yapabilirdi Papa?

Papalık dünya güçlerinden biri olmuştur her zaman. Dünyanın diğer esaslı güçleriyle, ne dengeyi bozabilir, ne yazılı olmayan pazarlığı. Bozsaydı, bunca yıl dayanmazdı. Büyük silahını kullanmadı nitekim Papa. Detant, dedi durdu. Koyu katolik Polonya'daki Sovyet piyonlarını lanetlemedi. Yoksa Gierek'ti, Jaruzelski'ydi, ne yapabilirlerdi? Ama bunu yapabilmek için çılgın olmalı veya çok büyük... Evet, Meryem Ana'ya haç dikildi ama, ondan gelecek yanıt ne olabilir?

- Ben oğlumu bile koruyamadım. Sizler için ne yapabilirim?

Ama içimde gene Polonya için bir zafer borazanı çalıyor:

"Jeszcze Polska, nie zgniela, po ki my ziemy,

Co nas obce premoc vziela, mocem adbiezemy..."

ACI, BANA MUSSOLİNİ'NİN İTALYASI'NI HARCATTI

"Giovinezze, Giovinezza,
Primavera di bellezza.

Del Fachismo, la Salvezza,
De la santa liberta.

Del fachismo...
Mussolini...

Hi ya hi ya hiyyyaya..."

Hiyyyaya... sonra ters asıl, yanında zavallı Clara Petacci. Nasıl yazılıyordu Petacci, İtalyanca?

... Sabahtan akşama kadar bu marştan kurtulmanın olanağı yok. Açık, kapalı, her pencereden giriyor, banyoda bile... gençlik Mussolini üzre eğitiliyordu sabahtan akşama değin.

Milano'ya geldim, başkonsolosluğa. Evimiz, konsolosluğun devamı. Uzun ve eklemli bir sosis gibi bir apartman, yerleşmiş bir zenginliğin ufak bir sapmazı, Via Fratelli Gabba'da. Gabba kardeşler... ne yapmışlar ki, adları bir sokağa verilmiş?

Bir arkadaşın anasının bedduası kulaklarımda:

- İnşallah kocanın iş yeri evinle içiçe olur, derdi kızdığı zaman, arkadaşıma.

Anladım, bedduanın güçlülüğünü... Üste pazar, konsolosluğun uzantısı ev, kocamın değildi; dünyanın en huysuz, en huzursuz adamı olan amcamın.

Marş kafamda zonklardı, ne olur sussalardı bir an!

"... Mussolini, Hi ya hi ya hiyyaya."

Ama bisiklet üstündeki bir bakkal çırağı bir Verdi çekerdi ki, marş havada donardı, Walt Disney'in şaşkın tavşanları gibi... Ne ses vardı, vatandaşta, İtalya'da!

Polonya'dan Berlin'e, Berlin'den Milano'ya yolculuk çok yorucu olmuştu.

Benim için de uzun bir ölüm. Sevdiklerimi bırakıyordum ki arkamda, korkunç kaderleriyle başbaşa... Evdeyse, mezar havası esiyordu.

Yengemin kafası sargılar içindeydi. Trende bitlenmiştik. Savaştı. Alman erleri bile bitleniyordu, bütün gıcırgıcırlıklarma karşın. Amcam, panter gibi dolaşıyordu. Beni nankör buluyordu. O kadar tehlikeyi benim için göze alıp yollara düşmüştü. Ben teşekkür olarak ona kapalı ve sarkık bir yüz sunuyordum. Zordu kopmak...

Milano'da, başkonsolosluğun pek işi yoktu o zamanlar. Amcam en çok yardımcısının aile ilişkilerini dengelemeye çalışıyordu.

Üniversiteye yazdırmak istedi beni amcam. İstemedim. Şimdi pişmanım. Bir başka çevreyi yakından görecektim. Herhalde, "nasıl olsa Polonya'ya dönerim" umudunu atamamıştım içimden.

Polonya'dan gelen mektupları amcam bana vermemeye başlamıştı. Mektup gelemiyor sanıyordum. Sonra posta kutusunda, tanıdığım yazıyla yazılmış birkaç zarf üstü gördüm ve kendi mektuplarımı çalmaya başladım. Kızlarla başa çıkılmaz!

Bir tanesi Zakopane'den geliyordu; bir tanesi Marya teyzemden. Yaşıyordu demek. "Onu neden unuttuğumu" soruyordu. Demek artık mektuplaşmak serbestti.

İşin farkına varınca, evde büyük gürültü koptu. Yengeme "ne hakla ne hakla" diye bir insan hakları savunusu yaptım. Onun bu işte hiç dahli yoktu.

İtalya'yı ben harcadım. Aslında sadece gözümle baktım çevreme ve çevremin dışına. Yıllar sonra dönüşlerimde, gördüğümden bambaşka bir ülke çıktı karşıma... Polonya'dan sonra, her şeye yabancıydım. Kadınlar fazla dudaklı, fazla kirpikli, fazla saçlı, fazla harem kadınıydılar bana göre. O zamanki yargılarımı sunuyorum. İtalyan dili güzeldir derler ya... Ben gene o açık "aaaa"lardan, "ooo" lardan nefret ediyordum.

- Bırak, dedim amcama, Türkiye'ye döneyim.

- Hep beraber döneceğiz zaten, dedi.

Yengemin sıhhati, benimle değü, kimseyle uğraşamayacak kadar bozuktu.

İnsan en çok gözleriyle acıyor. Görmesem, belki "oh olsun" diyecektim. Ama her tarafı titreyen bir insan, kim olsa, yumuşatıyordu beni.

Birkaç kez Scala'ya gittik; oranın baş dekoratörü Benoit, onun Rusya'dan arkadaşıydı. Opera denilen o uzun maratona tahammülüm yoktu. Zaten İtalyanların çoğunun tahammülü yoktu. Tek bir pasajı dinlemeye gelen çoktu. Sonra kalkıyor gidiyorlardı. Bu işe snobizm ne kadar karışıyordu, bilemem. Örneğin ikinci perdenin bir yerinde, bir locanın açılması, fiyakayla çok şık insanların girmesi, on dakika sonra çıkmasında, ne kadar içtenlik vardı, ne kadar da gösteri, bilemem. İkisi de mi?

Arada bir, Danimarkalı şoför Klaus'la çevreyi gezerdik. Como gölüne falan giderdik. İşkenceydi benim için. Yemek vakti gelir. Acıkırım. Amcamın lokanta gibi lokantalara antipatisi, maniydi. "Bu olmaz, bu olmaz" diye, adama benzeyenleri geçerdi; ille bir aşçı dükkânı veya ayı inine benzer bir yer bulurdu, nemli, karanlık... Gene ayınınki, umarım ki kurudur. Ölesiye sıkılıyordum.

Arada bir, İtalya'ya düşen bizim vatandaşlar uğruyorlardı. Büyülenmiş çıkıyorlardı konsolosluktan. Yabancıya karşı çok iyiydi amcam. Bütün şarmını kullanırdı ve yardımını...

Zamanın Belçika elçisinin eşi, kızı, yeğeni uğradılar. Hanımın ismini unuttum. Savaş yüzünden yurda dönüyorlardı. Belçika'da bir tek eşya kırıntısı bırakmamışlardı. Kamyonlar kiralanmıştı. Evde yapılan reçellere kadar taşınmıştı. Öğrenciler itiraz etmişlerdi. Terk edilmiş kalacaklardı. Hanım, "bu çocukların anaları kim bilir ne kadar üzülecek" diye ağlaşmıştı önümüzde. Ama gene reçellerin anası ağlamamıştı. Onlar taşınmıştı, savaş bölgesinden.

Gene marş başlamıştı:

"Giovinezza... Mussolini, hi ya hi ya hiyyya ya..."

Mussolini'yi bir tek kez, bir fuar açılışında görmüştüm. Başka bir insan için coşacak taşacak yaratık değildim, sokak ortasında.

Mussolini'nin fiziği, ayrıca felaketti. O Samson'un elindeki çene kemiğine benziyordu, duvarları yıkan çene teşekkülatı. İmgelemimdeki karizmatik lider imajına hiç uymuyordu. Gepgenç bir kızdım...

Kuşkusuz sıradan adam değildi. Çok şey görseldir dedim ya, benim gördüğüm, ne kitleleri tutuşturan adamdı, ne büyük organizatör. El kol oynatan, kopuk kopuk hareketli bir adamdı, o anda. "Mussolini, hi

ya hi ya, hiyyya-ya" diye bütün bir gençlik, onun istediği hamurda eğitiliyordu.

En parlak zamanıydı: Uçuruma bir adımı kalmıştı.

"Tarihin tekerleklerini yalnız kan döndürür" gibi lafları kabul görmüştü. İnsanları tam ve tüm hiç anlamadım.

Garip bir şiddet taklidi vardı İtalya'da. İnsanlar birbirlerine, sapıtılmış anlamda, "erkeklik" çekiyordu.

"Omnipotence infantile" nasıl etkileyebiliyordu, bunca zengin geçmişli bir toplumu? İtalya, Birinci Dünya Savaşından çok kırık dökük çıkmıştı. Belki hem nefrete, hem şiddet destanına gereksinim duyuyordu. Burdaki analizlerim, havadan. Bütün İtalya demek de doğru değüdi. Parti ve Ulus, bir yerde sanki düşman gibiydi. Kara gömlekliler geçerken, haydutlar geçerken ne duyulursa onu duyuyordu, alkışlarken bile; ama kimi de vurgundu, vurgun.

Sonrası... Biliyorsunuz, Mussolini tersinden asıldı. O kadar gerçekle ilişkisini yitirmişti ki, kendini ölüme götürene:

- Size bir imparatorluk vaadediyorum, diyebilmişti.

İtalya'yı o kez, fena halde harcadım içimde. İğreti yaşıyordum İtalya'da, Polonya'dan mektup bekleyerek, ip gibi gerilmiş bir içle. Aile içinde, tatsız dalaşmaların da tutsağıydım.

Nasıl kör gibi yaşamışım, o devrede!

* * * * *

O yabancıyla evlenme kanunu çıkmıştı ya, sonradan... O yüzden amcamı bir türlü elçi yapmıyorlardı. Kanun çıkmadan evlenmişti o. Şimdi bile, bir sürü vatandaşımız bu soruna formül bulmuş ve kariyeri baltalanmamıştır. Öyle de olmalı.

Kendinden gelen huysuzluğun dışında, bunun da huysuzluğu vardı. O üstün zekâlı adam sürünüyordu.

Evet evet... Aksiliği vardı. Büyük geçmişi vardı. Eyvallahı yoktu. Bu nedenlerin zaten bir teki yetmez miydi ?

O zamanın Dışişlerinin tepesi, bugününkinden çok daha otokratikti. Ancak karısı öldükten sonra elçi atanacaktı... Cidde'ye!

Hâlâ İtalya gözümün önünde yaşarsa, bir fon müziğiyle yaşar:

"Mussolini, hi ya hi ya, hiyyyeya..." Ne kadar da kendini düşmez kalkmaz sanmıştı!

SOSYETE, SOSYETE, SOSYETE

Kaç kefen yırtmıştı ülke, Kurtuluş Savaşıyla! İlk yıllar, doğal olarak bir epos havası esecekti. Bir destan yaşanmıştı çünkü. Ama artık 42'de, 43'te bu havanın zorla estirilmesine gerek yoktu.

Sadece Atatürk'ün kişiliği, vatandaşı coşku havasında yaşatmaya yetiyordu. Sonra... öyle bir kişilik kalmamıştı! Bin yılda ya gelir, ya gelmez dünyaya öyle bir kişilik...

Büyük bir entellektüel özgürlük havasından geliyordum. Okul kitaplarını açıyor, garipsiyordum: İnönü'ye övgü doluydu. İnönü bunu istememişti ama şahsen, gene övgü doluydu:

"Bir dağ başısın, çizmenle çizilmiş hudutlar..."

Hasan Ali Yücel, bir yarışmada birincilik kazanan çocuk şiirini, heyecanla radyoda okuyordu:

"... Bu kara günü...

Ağartan başındır, sayın İnönü."

Belki sonradan gelecekler kusurlu olacaklardı, bazı bakımlardan, ama kırktan kırk altıya kadar olduğu gibi devletin insanla eşit kılınmaması, Dörtlü Takrirle başlar... Arkadaşlarımın ufak kardeşlerinden biliyorum; ilkokullarda en önemli konulardan biri, iktidardaki büyüklerin adlarını tırrrr diye ezberlemekti... Ben bu eğitime tamamen yabancıydım.

İnönü'yü bırakın; onun ayrıcalığı olabilirdi. Doğal olarak adını sanını bilecektiniz. Büyük bir geçmişi vardı. Ama öyle bir geçmişi olmayanları, "büyükler" diye gene göklere çıkarırlardı.

Herkes de doğal bulurdu bu tutumu.

Bizim "seçkin" çevre, bu işten, bu saygı zincirinden, kendine aslanımtrak pay çıkarttığından, bu stildeki "Omnipotence Infantile"den memnundu. Hep büyüklerle, "eti senin kemiği benim" ilişkisi egemendi.

Kuşkusuz Türk insanına yönelik bir propaganda gerekiyordu ama, bu, iktidar mensuplarını göklere çıkararak mı, amacına erişirdi? Atatürk'ün büyük gölgesi, hele kırk ikide, sanki uzaklaşıyordu bazı

dimağlardan.

İtaat... Sadakat... "at"la biten cümleler duyuyordunuz hep. Baş erdem bunlardı. Bir fikre değil, tanrının kuluna!

Kimbilir, böyle düşünceler taşıyan ve omuz silkerek, yüksek sesle söyleyen gepgenç bir kızı ne kadar garipsiyorlardı! E... yok, "Bir dağ başısın" diye, kimseye dizeler düzemezdim... Dağ başı olsa bile!

* * * * *

Kastelli'nin satın aldığı Altın Han var ya, Beyoğlu'nun göbeğinde, Atlas sinemasının ardında... Ordaydı, kayınbiraderim Aziz Borovalı'nın evi. Üst katta da, ailenin İstanbul'daki kısmı otururdu; gerisi İzmir'de.

Ankara'da oturan, eşimle bendim. Ha, ara sıra, kuzeni, Dışişlerinden Mustafa Borovalı da Ankaralı olurdu, yurda döndüğünde.

Birinci katta, ilkönce, bir Amerikalıyla evli Etery diye bir kız oturuyordu. Sonra orası Küçük Tiyatro oldu...

Arada, evlenmiştim. Eşim, tekstil mühendisiydi... Borovalı! Eh... sosyeteye mensup bir ailenin oğluna "nikâh halkası geçirttiğim" için - deyim benim değil- eski arkadaşlar nezdinde itibarım bana geri verilmişti. "Orijinal" diyorlardı, kendime yakınlığımı hoş görebilmek için. Eşim Fransa'da okumuştu. Benim gibi fantezist bir kızı istediğini sanmıştı. Ama kafasının dibindeki kadın kalıbı bu değildi. Bilmiyordu, yazık!

Kadın da, erkek de bizim ülkede, bana çok yabancı gelen şu deyimi kullanır: "Onu ben değiştiririm."

Sen kimsin arkadaş? Tanrı mı? Eksikli, püksüklü bir âdemsin. Niye insanın kendi yönünde gelişmesini kabul etmiyorsun da, konfeksiyon mağazasından alınmış bir kalıba dökmeye kalkıyorsun? Çok acıklıdır evliliklerin çoğu bizde. Evlilik, insanın birbirini eksiltmeye çabaladığı rahatsız bir kuruluştur. İlk evliliğim on yıl sürmüştü, başıma geleni anlamadığım için. Zaten karşımda ne suçlu vardı, ne kötü niyet. Yaşamı bir kabulleniş ekolü vardı, bir tek sınıflı, bir tek borazandı.

Çocuğum oldu. Amcam benimle tekrar ilgilendi. Yengem büsbütün hastaydı.

Bizim çevre, savaşa karşın, hatta savaş var diye bir Belle Epoque yaşıyordu. Buranın Boni de Castalan'ı, önce genel sekreter, sonra Dışişleri Bakanı olan Numan Menemencioğlu'ydu. Zarif adamdı. O

devir zarif adamları kaldırıyordu. Yanında politikacıların çoğu kaba saba görünüyordu. İsviçre'de okumuştu. İyi Fransızca bilirdi. Kalıp kıyafeti yerindeydi. Oturulur kalkılır adamdı. Türkiye'nin yüz yıldan beri tanınmış bir ailesindendi. Namık Kemal'in yeğeniydi. Haris, derlerdi, "haris". Bence değildi. O büyük yıkıcı hırsları taşımıyordu. Bale yapar gibi yaşıyordu. Kemik veremiydi. Birkaç kez ameliyat olmuştu, ama kişizadeliğinin granjetelerini, piruetlerini bozmamıştı. Yaşasaydı da bir yerde başbaşa yemek yeseydik, diye düşündüğüm olur. Bir İsviçre'liyle evliliği kısa sürmüştü. Eşi öldükten sonra bir daha evlenmemişti. Halep çıbanları bile, elmacık kemikleri çıkık yüzünün çekiciliğine bir hava katıyordu. Bekâr olması hanımlar için çekiciliğini arttırıyordu. Dantel gibi adamdı. Dantelden bir sahne kurmuştu kendisine. Orada hem baş aktördü, hem baş izleyici. Kendine karşı cesur tarafları vardı. Kaç kemik ameliyatı olmuştu, ertesi gün sanki bıçağın altına yatmış olan o değilmiş gibi...

O zamanlar yıldız olmak daha kolaydı. "Fransızca biliyor", "iyi nota yazar" nitelikleri, yıldızlaşmaya yol açardı. Asıl değerlerini Numan bey, hiçbir zaman kimsenin önünde pırıldatmadı.

Uzak görüşleri var mıydı? Bilemem. Çok gençtim. Olsa, ne olacaktı? Ekonomi, sosyoloji alanının epey yabancısıydı. Daha fazla "edebiyatçıydı", o devrin ince adamları gibi.

Savaş Ankarası, bizim çevre için, bir Dolce Vita alanıydı. Göklerde, bu kuşaktan olsalar hiç ilgimizi çekmeyecek insanlar parıldıyordu.

"Falih Rıfkı Atay'ın Çankaya'sının Türkçesi" diye ayılıp bayılınıyordu... Falih Rıfkı Atay, ne yüksek bir kültüre sahip olmak, ne kusursuz Türkçeye sahip olmak iddiasındaydı. Belki tanık olarak Çankaya'da bulunmuş olması, yazılarına bir belge değeri veriyordu... Ama bir devdi sanki?

Her alanda, böyle devler görülüyordu. Savaşın Türkiye üzerindeki etkisi miydi bu? Savaş dışında kalmış bir ülkede, böyle mi olur acaba? Bir taraftan, Bodrum'daki terzimin anlattığı gibi, mısır taneleri biriktiren insanlar vardı; bir taraftan da, bizler... bizim için, özel kuponlar dokunduğu olurdu. "Bizim" dediğimde, genel olarak konuşuyorum...

Zaten o mısır tanelerini biriktirenlerin oyları, Demokrat Parti'yi iktidara getirmedi mi?

Daha Anadolu, büyük kentlere varmamıştı, gecekondulardan yanık türkülere dek.

Ama Ankara'da ufak bir çevre, hâlâ Paris'ten veya Peşte'den giyiniyordu. Ne, yalan mı? Kurye çantalarında, kürkler, çiçekli şapkalar taşmıyordu. Germen, Renda, Saka, Peker: "Büyükler" deniyordu bunlara... Büyükler! Çoğu "alaylıydı. Her alanda, sanki bir tek gül vardı: Politikada İnönü, Dışişlerinde Menemencioğlu.

İsmet Paşa'yı bırakın. Daha önce dediğim gibi, onun büyük bir geçmişi vardı.

Eksik eksik adamlardı. Eksik bir dünyada, tamamdılar.

Bizim bir kapitalist strüktürümüz yoktu. Aslında dişe gelir hiçbir iç yapımız yoktu.

Bakın, imtiyaz denen şey "hiçe" dayanırsa, sıkı bir haktır, dört elle sarılınan.

O zamanın adamlarının çoğunun imtiyazı, hiçe dayanıyordu hiçe. Bir sürü genç insan Çanakkale'de, Kurtuluş Savaşı'nda öldüğü için yerler açılmıştı. Onlar da konmuşlardı. Yaşayan asıl hak sahiplerini o yerlere yaklaştırmamak için, diş tırnak baraj kuran bir mekanizma oluşturulmuştu. Doğunun zaten feodalizmine pek tırpan atılmamıştı.

Biri bana şunu dedi:

"Vietnam Savaşı olunca, bir Frank Sinatra gidip eri avundurmaya mecburdur. Çünkü asıl üretici ve tüketici, o erdir. Frank Sinatra bilir bunu. Oysa gelişme halindeki ülkelerde bu bilinç oluşmamıştır."

Onun için avuç içi kadar bir çevre, bizde en trajik anlarda Dolce Vita yaşamıştır.

Benim çevremde ne hafifti savaş yılları! Davetler verilirdi dünyanın görkemiyle elçiliklerde, yaşamımızın bir parçası olan. Bazı lokantalar ve gece kulüpleri, bir tür görgü merkeziydi. Geceleri herkes evinin dışındaydı. Resmi davetler olmadığında, bütün seçkin aileler eğlence yerlerinde buluşurlardı. Her şeyin, basının dahi ağırlığı Ankara'daydı. Şimdi çoktan beri basının ağırlığı İstanbul'a göçtü.

... Gümüş anahtardı, altın anahtardı, öyle yerler yoktu başkentte. Yaşamımızın ve politikamızın uzantısı üç yer vardı: Karpiç, Ankara Palas ve daha sonraları Süreyya... "Serge" denirdi, Serge. Son ikisine, yemeğe gidilmemişse, her davetten sonra uğranırdı. Görgülü insanlar başka türlü olur:

"Bir kadeh bir şey içmek için..."

Bugünkü günden bir fark daha: Mütevazi gelirlisi de bu yerlere uğrayabiliyordu. Karpiç'te, bütün Ulus'un yazarlarına rastlamak mümkündü. Ankara Palas'ın pavyonunda da, herhangi bir altın madeni keşfetmiş genç çiftlere.

Süreyya bile, yaş dengesini pinponlukta tutmamak ve lokaline renk vermek için, "prezantabl" gençlere özel tarife yapardı. Onun birtakım formülleri vardı.

Birinci sınıf sayılan adamlar elçi olarak gönderilmişti Ankara'ya o devrede... Almanların Von Papen'i, Sovyetlerin Vinogradov'u, Fransızların Bergery'si... Fransızlar daha sık büyükelçi değiştirdiler nedense. Daha önce Massigli vardı, bizim hanımların eşini el üstünde tuttukları... Ve elçi, hükümeti tarafından çağrıldığında, yas tuttukları:

- Zavallı Madam Massigli, daha Paris'teki evi hazır değilmiş. Düşünün, otelde kalmaya mecbur evi hazır oluncaya kadar, diye dövündükleri...

Urfa'nın tepegöz evlerinde yaşayan, ondan soylu, ondan boylu, ondan zeki, ondan az "r"leri katleden, kadınlarımız için, böyle tasalanan yoktu. Eşsizdi bizim çevre. Başka türlü yapay, takaydı. Affedilecek gibi değil!

Bitmeyen Kavga: İsmet İnönü kitabımda, az buçuk anlattım bu çevreyi. Ekmek vesikadaydı; biz buluyorduk. Basmanın, üç metre defolusunu almak için, halk kuyruktaydı; bize pürüzsüzü gönderilmişti, zarif paketlerde Sümerbank'tan...

Kabul edileceğini bilmeseler, zaten göndermezlerdi. Eğitimin egemen olmadığı çevrede, görenek egemendir.

... Belediyede nikâhtan sonra, o kadar sözünü etmiş olduğum, yaşamımızın bir parçası olan, üç kuruluştan birine vardık: Baba Karpiç'e. Nikâh şekeri götürmüştüm kendisine. Savaş yılları olmasına karşın, o zamanki nikâh şekeri, bir büzük tüle sarmalanmış üç badem şekeri, bir de bir kırıntı çikolata değildi. Namuslu namuslu, kare kutulardı. Yarım düzinesi, bugünün bir nikâhına yeterdi.

İçlerinde baygın eflatun, soluk pembe, beyaz, avuçla şeker vardı. Löbon'da yaptırılırdı çoğu zaman... Bizimki de Löbon'dandı. Aşağı kurtarmazdı!

Şeker vesikaya binmemişti. Zaten insanların çoğu vesikalık miktarda alıyorlardı.

O yılların iyi tarafları yok muydu? Vardı ama ben, bana, körpe bir

insan olarak ve ülkeden uzun zaman ayrı kalmış olduğum için batan taraflarını söylüyorum. Bugün bazı düşünceler, beynimi kurcalıyor. Savaş biter bitmez, neden yatırımcılığa dönülmedi bizde? Avrupa'ya tahıl satmıştık. Elimizde para vardı. Neden?

Hafifliklere dönelim, özentilere dönelim... Amerikan modasınca, o zamanlar en şık lokantalarda, hatır hatır mısır yenirdi. Ne komikti çevre!

O şık lokantalar, zaten yabancıları ağırlama yeriydi. Şimdi öyle havalı yerler yok. Havalılıklarını yansıtmak için, ağabeyimin düğününü köşeden kenardan anlatmak yeter. Süreyya'da yapıldı. İktidarlar değişti, Süreyya kale gibi yerinde kaldı.

Süreyya, şimdi yıkılan Soysal apartmanının köşesinde, önce kömürlük olan yerde açılmıştı. Kömürlüklerin değerini arttırmada, Süreyya'nın katkısı olmuştur. Karpiç'in baş garsonuydu. Şimdi, Ortaköy'de lokantası vardır. Yazık ki, anılarını kimseye anlatmamıştır. Bir de onun gözüyle, zamanın Ankarasını görmeliydi... Savaş yıllarını, Demokrat Parti'nin iktidara gelişini, birçok önemli olayı içeren bir Ankara!

Ortaköy'deki lokaline son gidişimde, artık Süreyya da, lokal de yaşlanmıştı. Süreyya, ayakta durmaktan örümcek ağı biçiminde derisinin yüzeyine çıkan damarları, pantalonunu yukarıya doğru sıyırarak gösteren adam olmuştu. O Ankara'nın taşra kesimine, manyer öğreten adam olmaktan çıkmıştı çoktan.

Sonradan, seçildikleri ilk iki yılı başkenti anlamakla geçirecek ve tüme varacaklarına teker teker olaylarla meşgul olacak politikacılar için, böyle "ekoller" ortadan kalkacaktı...

Bir de işte, tarihi Ankara Palas'ın pavyonu vardı, son derece nezih. Daha katır gibi dansözler, striptiz numaralarına başlamamışlardı, hanımlara gıcık verip, beyleri alı al, moru mora dönüştürerek.

Bizim yaşantımızın parçası olan bu lokallerin havasının nice politize olduğunu belirtmek istediğim için, iki üç kelimeyle sözünü ettim. Yoksa, anlatılacak dünya kadar şey var! Neyse... Sosyete benimle barışmış... Numan Menemencioğlu'nun verdiği suarelerden birine gitmiştik çift olarak. Özel bir suareydi. Von Papen'in onuruna veriliyordu. O sıralarda ağabeyim Taha Carım Dışişleri sınavında birinci olmuştu; ikinci, Ercüment Tatarağası'ydı. Veysel Versan, kazananlar arasında sondan bir önce geliyordu. Ve bizi, Ankara Palas pavyonunda, masamızda kutlamaya gelmişti, Numan Menemencioğlu:

- Daha da iyi sonuç alırdı, o kadar parlak olmasaydı, diye...

Zaten parlak sonuç almıştı da, bu, Numan Menemencioğlu'nun zarif bir komplimanıydı.

Dışişlerinin uzun masası, birazca yüksek, balkonumsu bir yerdeydi. O, biraz geç gelirdi. Kapıda bir an dururdu. Herkes iliklenirdi. Genel sekreterken bile, bakanlardan çok daha etkiliydi. Genç bakanlardan Suat Hayri Ürgüplü'yü parmağıyla çağırdığını ve onun da ceketini ilikleyip yaklaştığını gözümle gördüm. Benim belleğim yerinde! Öbürü gençti.

Savaşın dışında kalmış Türkiye'de bir avuç içi kadar kişi, Viyana Kongresi havası yaşamayı başardı.

...O, bize böyle iltifat edince, o akşam Ankara Palas pavyonunun yıldızı olmuştuk. Zaten ondan sonra evinde de bir suareye davet edilmiştik. İyi kabul etmesini bilirdi. Konukları arasında fark gözetmezdi. Hepsini onore ederdi.

Özlüyorum onu. Bir gecede kök salmış değildi. Okurdu. Kendini zamana göre yetiştirmişti. Yabana atılacak adam değildi. İyi negosyatör, derlerdi. Ama İnönü'nün icazeti olmadan, ne negosye edilirdi ki ve nasıl? Büyük politikacı, derlerdi. Ama İnönü'den başkasının görüşünün esamesi okunmazdı.

İnönü son derece terbiyeli adamdı. Uzaktı herkesten. Dostu yoktu. Geçici favorileri vardı. Ve bir gün, favorilerinden elini çekerdi. Benim amcam Fuad Carım'la da böyle olmuştur, daha sonraları. Özüne özgü, haklı nedenleri vardı İnönü'nün özüne özgü.

Bir tarafta, mısır tanelerini biriktiren insanlar; bir tarafta da çifter çifter verilen davet ve şölenler... Çünkü Müttefikler ve Almanya'nın tarafını tutanlar için, ikiz davetler verilirdi, birbirleriyle karşılaşmasınlar diye. İlle karşılaşacaklarsa, birbirlerini görmemek için, herkesin tanık olabileceği bir biçimde yan çizerlerdi. Dünya acıklıydı. Dünya komikti.

Evliliğimiz, baştan kör topaldı. Ben yetimdim. Bir annenin öğrenebileceği şeyleri bilmiyordum. Evle ilişkim yoktu. Bir gün, boy aynasına bakmış bakmış, "neden bu, bu kadar göstermiyor?" diye düşünmüştüm. Tozlu olabileceği aklıma gelmemişti.

Savaş yıllarında, çoğu ailelerde, tahtadan bir yumurta salıp çorabın içine, örülürdü çorap. Ben bunu, biraz parası pulu olan için ayıp buluyordum. Zaten örmeyi bilmiyordum. Bizim evde bunlar

yapılmazdı, ilk zamanlar, Pazarları, ata binmeye giderdim. Dönüşte, eşimi yüzü sarkık bulurdum. Nedenini anlamazdım. Bir patlamada anladım: Onu evde bırakıp gitmemi uygun bulmazmış. Onun da hiçbir tutkusu yok muydu... yoktu. Ben öyle yapışık yaşandığını da görmemiştim. Zaten, kendi aklına estiğinde, yapışık yaşamadı.

Ona bakmıyordum. Bir koca insanın, hasta olmayan bir koca insana bakabileceğini aklım kesmiyordu. Yaşam monoton olmuştu. Sümerbank'tan, onun öğleye ve akşama dönmesini beklemekten, sinemaya gitmekten, bazı ziyaretlere gitmekten (ki beyler, o farkında olmadan, pornografik resimler çıkarıp hanımlara gösterirlerdi), bir de işte Karpiç'e, Süreyya'ya ve bazı davetlere gitmekten başka yaptığımız yoktu. Elimde bir kitap görünce sinirlenirdi, sanki beni asli görevlerimden ayırıyormuş gibi o kitap. Kötü insan değildi. O annenin oğlu, kötü olamazdı. Küçük, canımı sıkan şakaları kırk kez yapardı, garip tekerlemelerle.

Bir yıl sonra bebeğim oldu: Bütün evlenen arkadaşlarımın bebekleri oldu. Çallı İbrahim'in kızı Belma'nın; ondan sonra efendim, Nevin Menemencioğlu'nun (o bir yıl önce olmuştu ya); daha uzaktan tanıdığım Abbâse'nin (bugünün ünlü rejisörü Ömer Kavur... otit olmuştu küçücük bebekken); Numan beyin diğer yeğeni Nermin Menemencioğlu'nun, bir İngilizle evli olan... herkesin. Her evde, nurtopu gibi bebeler vardı. Herkes harıl hani bir şeyler örüyordu, benden başka. Ben örgü bilmediğim için, bana da örüyorlardı. Anadolu Ajansı Genel Müdürü Muvaffak Menemencioğlu'nun eşi, en çok benim için örüyordu.

Aşağı yukarı hepimizin doktoru Ali Esat Birol'du. Moda olan doktorlar da vardı. Sonra, moda olan bebe doktorları da olacaktı: Bahtiyar Demirağ, Sami Ulus, İhsan Doğramacı ve asıl Hitler Almanyası'ndan kaçmış Echstein. Nevin Menemencioğlu'nun bebesi Ayşegül'e, İsviçre'den bir matmazel getirtmişlerdi, dünyanın en tatlı insanı. Güzel, ince, yumuşak... Evin büyük bir odasını mavi çocuk takımlarıyla düzenlemişlerdi.

Bizim sadece yardımcılarımız vardı. Benimki başka türlü insancıl: Naime. Bebeler doğunca, yaşantılarımız değişmemişti. Biz follies'lere daha az katılıyorduk ama, Ankara Follies sürüyordu.

Geriye dönüyorum: ilk suareyi anlatacağım, Numan Menemencioğlu'nun evinde. Savaş deliliğinde, maksimum kumaş kullanılırdı kadın giysilerinde... Benim de, büzgü süzgü, altı bir kilometrelik eteğim vardı, ve kolsuz, gümüş, baklavalı lâmeden bir yeleğim. Kendimi dünya güzeli sanıyordum. Herkes kendini dünya

güzeli sanıyordu.

Dayısının ev sahibeliğini yapan Nevin, Nina Ricci'den, siyah - beyaz puant'iyeli, önlüğümsü bir suare giysisi giymişti. Kraliçe, Leylâ Uşaklıgil'di, karışık has ipek tuvaletiyle. Coşkun bir bahar gibiydi.

Onur konuğu, uzun boylu, beyaz yapışık saçlı Von Papen, benim için son derece antipatikti. Geçmiş bir dünyanın son kişizade temsilcisi pozundaydı. Mavi gözlerinde yapay bir sıcaklık vardı; sıcaklık da değil, keskinleştirdiği bir parlaklık. Sanki insanın ciğerini okurdu. Kendisine bomba atıldıktan sonra Von Papen'i anımsıyorum... Kendisine mi, arabasına mı unuttum. Bir salamuraya benziyordu. Bazen Numan Menemencioğlu'yla Süreyya'ya gelir, herkesin onları izleyebileceği küçük balkonette oturur, herkesin duyamayacağı fısıldaşmalarda bulunurlardı.

Genç bir kâtibin elini, gözlerinin içine bakarak, "sen ve ben ebedi dostuz" dercesine uzun uzun sıkardı. Ağabeyim bu numarayı yuttu da yazık, bir hafta Von Papen'in nasıl elini sıktığını anlattı durdu, ben "yeter" deyinceye kadar.

Von Papen, iki kızıyla gelmişti. Büyüğü çok çirkin ve çarpılmıştı; herkes onu hazmetmek için bir formül bulmuştu: "Ama çok kültürlü". Küçüğü aslan gibiydi, iyi biniciydi. Savaştan ötürü yamalı çoraplar giyerdi. Gösteriş yoktu bunda. Bu ulusun dertlerini mümkün olduğu kadar paylaşmak, içten bir görüştü. Ama Von Papen'in kendinin yamalı pantolonla gezdiğini görmedim.

Von Papen ve Numan beyi görür görmez, Süreyya telaşlanır ve haşerattan müşteri varsa, canı sıkılırdı. Ama haşeratın, yarın büyük efendi olarak karşısına çıkmayacağını nerden bilsin? İyi işadamıydı Süreyya; geleceğini de kollardı. 1942 -1944, Süreyya'nın en kibar yıllarıydı...

Bu yarı tilki, yarı kurt Orta Avrupalıyla dostluk, Numan Menemencioğlu'na sonradan pahalıya mal olacaktı. Von Papen aracılığıyla, Alınanlardan büyük bir Mersedes araba kabul edecekti ve Bakanlığa onunla gidip gelmeye başlayacaktı. Aslında suçlu değildi. Bir gransenyörden bir gransenyöre armağan gibi kabul etmişti. Bizde, Amerika'daki gibi, armağan üzre belirgin yasalar yoktu.

... Davetin en sempatik konuğu, Genel Sekreter Cevat Açıkalın'dı. Sonradan Roma büyükelçimiz oldu. Eşi Rukiye hanımla birlikte, bir otomobil kazası sonucu öldü. Hafif görünüşüne karşın, ciddi iş yapılır adamdı. Beraber yola çıkılır adamdı. Eşi, Uşakîzadelerdendi; Lâtife

hanımın kuzeniydi.

Sonra o ünlü Mersedes otomobil, 1948'de, imparator Bao Day'a satıldı. Kurşun geçirmez camlıydı.

Sonra işte, dalga köpük, iki Alman gemisi geçmişti Boğazlardan. Herkes Numan beyi suçlu tuttu.

Derken, Paris'e yollandı Numan Menemencioğlu. Birinci sınıf bir büyükelçiydi, reprezantasyon bakımından. Zaten büyükelçilerden artık dünyada başka şey istenmiyor ki. Kendisi, bu gidişi ilkönce geçici sanmıştır. Zamanla Paris'te, kendisini atmosferinde hissetti. Çok itibar gördü.

Fasadizmo diye bir deyim vardır: Ön cephe görünüşü... Numan Menemencioğlu'nun parlak bir giriş kapısı vardı. Yalnız ön cepheden de oluşmuş değildi, kapının arkası da vardı. Ama bugünün dünyasının delik deşikliğinde, granitten bir arka cephe gerek, aksiyon insanına. Dantel gibi adamdı dedim ya... Numan bey son zamanlarda, "benim politikam, benim politikam" gibi deyimler kullanmıştır. İsmet Paşa'nm pek hazzedeceği deyimler değildi bunlar; kavi, biçimci, zamanın süsünün dışında, kendi yaşantısını ve istifini bozmayan İsmet Paşa'nm.

O kadar biçimciydi ki İsmet Paşa, yıllar sonra, amcam Fuad Carım, onun önünde, başbakan ve nefret ettiği Şemsettin Günaltay'dan "herif" diye söz ettiği için, Dışişleri genel sekreterliğinden olmuştu.

Numan bey giderken, veda için bütün Dışişlerini topladı. Herkes ağlaştı... ve ertesi gün aleyhinde bulunmaya başlandı. Neler uydurulmadı!

Yer yavaş yavaş oynamaya başlamıştı Ankara'da. Savaş sona eriyordu. Ankara Follies biraz yavaşlamıştı, çünkü, Müttefik ve Mihver için çift davetler, ziyafetler verilmiyordu, karşılaşıp da rencide olmasınlar diye. Ne inceliklerimiz vardı!

Beni "merhaba güzel çocuk" (yüz yaşında kadına da bunu derdi) diye zıplatan o Saraçoğlu, önce başbakan olmuş, sonra silinmişti. Nasıl silinmişti, unuttum bile. O da Kurtuluş Savaşını İsviçre'de geçirenlerdendi, ama pek dil bilmezdi. Unutmuştu besbelli.

Dışişlerinin başına Hasan Saka gelmişti. Karadenizli, babacan. Mondaniteler sürüyordu ama aynı seçkinlikle değil. Daha fazla evlere kaymıştı.

Eğlence yerlerinin gelirleri, artık namuslu nişanlardan, nikâhlardan,

yılbaşılarından geliyordu. Herhalde yarıya inmişti bu gelirler.

- Peki, herkes durmadan eğlenir miydi ki, bu anıların bu kısmında sadece eğlenceden söz ediyorsun?

- Evet... Yer sarsılırdı. Artık Müttefikler ve Mihver, savaşın sonunu getirip beraberce yaralarını sarmaya hazırlanırdı. Biz hora teperdik. Önemli olaylar da olurdu, San Fransisko Konferansı gibi. (Ama o azıcık daha sonra... O kadar önemli işler görülürdü ki, heyet üç ay kalırdı San Fransisko'da. Sonra kürkçü dükkânı gibi dönerdi.) Biz gene hora teperdik.

Bir de zehap vardı, altın yani. Zehapsız ülkeler vardı, zehaplı ülkeler vardı. Bazı ülkelerde, temsilcilerimiz maaşlarını altın olarak alırlardı. Varlık farkı doğdu. Para hırsı doğdu, bürokrasinin o kesiminde. Savaş bu işte, katılmayanları bile nelere sürüklemez!

Biz gene hora teperdik!

... Sıkıldım Ankara'dan. Biraz İstanbul'a atlayalım. Zaten İstanbul yavaş yavaş, bayramda düğünde Ankara'ya taşınmaya başlamıştı. Kocaların hükümetle daha sıkı işleri olmaya başlamıştı. Karıları da eğlenmeye geliyorlardı. Hâlâ politikacıların prestiji büyüktü.

Biz yıllarca bütün yazlarımızı Büyükada'da geçirdik, ilkönce, Anadolu Kulübü'nün yanındaki ikiz Kastelli köşklerinden birinde. Sonra, değişik, büyük ahşap köşklerde. Bütün aile Ada'ya yayılırdı. Büyük kayınbiraderim, Maden'in en basık yerinde bir katlı bir ev yaptırmıştı; kocaman bir meyve bahçesinin içinde, rüstik bir ev. O kadar rüstik ki, İstanbul sosyetesi:

- Doğrusu bu ev, Aziz Borovalı'ya yakışmıyor, derdi.

Rahat bir evdi, iddiasız.

Aziz Borovalı, büyük ağabeydi. Bulgaristan'dan gelmişti aile, kalabalık, sekiz dokuz çocukla, kardeşler, kuzenler... Ailenin en büyükleri, iki kuzen, Aziz ve Ahmet Borovalı, onları toparlamıştı; Kurtuluş Savaşını atlattırmıştı bütün aileye; tütün ticareti yapmışlar ve zengin olmuşlardı.

Aziz Borovalı geç evlenmişti, benim bir arkadaşımla: Nükhet... "İstanbul'un en güzel kızı" diye anılırdı. Değişik bir güzellikteydi. Kocaman yeşil gözler, koyu kestane saçlar, incecik bir bel. Sempatikti de. İnceydi de; özüne özgü kişiliği vardı. İstanbul çevresinin dışına atabilseydi kendini, o genç yaşında, çok da zeki sayılabilirdi bir gün.

İstanbul çevresi, kadınlardan zekâ falan istemiyordu: Süs sümük ve tahammül istiyordu... Tahammül, süs sümük. Bu kadar dünya problemlerinden uzak çevre görmedim.

Öbür kuzen, Ahmet Borovalı, ki adanın en güzel köşkü olan Con Paşa köşküne sahipti (zamanında yirmi iki bin liraya almıştı: o zaman için dehşet bir fiyat!), Müzehher isminde, kaşı, gözü, evi çok düzgün bir hanımla evliydi (Zeynep Oral'ın teyzesi olur). O kadar intizamlıydı ki Müzehher hanım, kitaba bile güç tahammül ederdi, toz yuvası diye. Bir yıl önceki telefon defterini bile attığını unutmam mümkünsüz, çünkü bu yüzden büyük bir tartışma olmuştu. Bir yıl önceki telefon rehberinin üstünde, kocasının el yazısıyla, önemli adresler ve telefon numaraları vardı.

Kocca köşkte, sanki yaşanmıyordu. Bal dök yala, o kadar. Tek bir tablo yoktu. Duvarları da, bal dök, yala! İdeal kadındı: Tahammüllü, hanım kadın, güzel...

Ailenin bir kısmı da: Bizler, kayınvalidem, küçük görümcem Jale Alaybek, kocası, İzmir'den gelen büyük görümcem Seniha Alan, kocası, kâh Cemil Paşa köşkünde, kâh başka bir yerde, beraber geçirirdik yazları. Daha önce, Kastelli'de bütün aile aşağı yukarı beraberdik. İzmir'den de, arada bir taşra branşı gelirdi.

... Nasıl, Marya teyze yüzünden, umutsuz anlarımda iyiliğe inanıyorsam, Nevres hanım (kayınvalidem) yüzünden de iyiliğe inanmaya devam ediyordum. Belki sırf o üzülmesin diye on yıl evli kaldım.

Çekik gözleriyle, güleç, bembeyaz topuzuyla, incecik vücuduyla başka türlü sempatikti. İnsanın onu görünce içinden gülümsemek gelirdi. On beş yaşındayken, üç büyük çocuklu bir adamla evlenmişti. O kendisinden birkaç yaç küçük üç çocuğu da bağrına basmıştı. Kendisinin de üç çocuğu olmuştu: iki kız, bir oğlan. Anasız babasız kalan yeğenlerini toparlamış, kendi çocuklarından ayırdetmemişti. Bütün bunları yaparken de, hiç öz özünü önemsememişti. Vericiydi; şelale gibi insanlara akan içi vardı. O öldükten sonra, aile dağıldı. Hiçbir basmakalıp tarafı olmadı. Bünyesi iyiliğe eğilimliydi ve iyiliği seçmişti. Resepsiyon katının üstünde, Beyoğlu'ndaki evde, banyolu bir odası vardı. Hepimizden sonsuz saygı görüyordu. Beraber saatlerce kapanırdık. Güldüğümüzü duyanlar, "bu kadar değişik insanlar ne konuşuyorlar, bu kadar uzun uzun?" diye şaşarlardı. Değişik değildik.

Onun kıratında olmasa bile, iyi insanlardı yeni çevrem. Özlerine özgü dürüstlükleri vardı... Şaşar dururdum. O zamanın İstanbul sosyetesi,

öyle entellektüel, öyle yaratıcı bir sosyete değildi. Sosyete değildi de bir avuç insandı gene; yaşamın maddi kremasını tatmanın yolunu bulmuş...

Haydut haydut Azerbaycanlılar vardı o sosyetede. Herkes anlatırdı: Almanya'dan kaçmak isteyen Yahudiler, onlara para ve mücevherlerini teslim etmişler de, sonra, İstanbul'a almaya geldiklerinde, "böyle bir şeyden haberimiz yok" demişler duvar gibi. Bunları ben kendim uydurmuyordum; dinliyordum. Dinlediklerim de yakınlarımdı. İyi ama, haydut kardeşler son derece itibar görüyordu İstanbul mutlu azınlığında. Bizimkilerin indinde de itibar görüyorlardı, evlenseler, boşansalar, adam kesseler...

Kadınlar, işlerin o kısmına hiç girmezlerdi. Öykü gelirdi onlara, bu kötülükler. Adamlar paralıydılar, bel kırıyor el öpüyorlardı. Evleniyorlar boşanıyorlar, çocukları oluyordu. Vatan diyorlardı, millet diyorlardı. Paranın düdüğü ötüyordu, bütün diğer düdükleri bastırarak. O, "bana böyle bir şey teslim etmediniz" yanıtını aldıktan sonra kendini öldüren Yahudinin öyküsü, kimseye koymuyordu. Belki gerçeği kabul etmemek için bir tür savunmaydı. Bilinçli olarak yapmıyorlardı bunu.

Erkek dünyası, zaten bu gibi işleri kendisi yapmazsa bile doğal bulurdu. Aaa, bakın, adamlar mahkûm olsalar, o zaman herkesin erdemleri kabarı kabarıverirdi!

Ben bunu birçok dürüst yaşamış insanda gördüm. Yargılamıyorlardı kötüleri... Tavır koyamıyorlardı onlara karşı. Bu mutlu azınlığın kadınlarına gelincee... öyle azgın değillerdi, sonraki kuşaklarda görülen bazı azgınlar gibi. Onların merakı süs sümüktü. İstanbul'un iki diktatörü vardı; Terzi Calibe ile Figaro.

Ada'yı biliyorsunuz değil mi? Nizam ve Maden diye iki kola ayrılır. Yük, Nizam'daydı. Maden, daha az parsellenmişti. Şimdi de bir kısmı öyledir. Con Paşa köşkü, Kâzım Şinasi'nin evi, Derviş'lerin evi... Bütün bu evler, villalar vardı ama, asıl merkez, Anadolu Kulübü'ydü. Yazları, burada politikacılar ve İstanbul'un kreması buluşurdu. Zengin museviler bütün kalabalıklarıyla boy gösterirlerdi; sonra azaldılar. Güzel güzel, diri diri, flörtöz flörtöz gelinleri vardı.

Bizim avantajımız, Kastelli'de otururken, Kulübün tam yanıbaşında olmaktı.

Her gece sabahlara kadar oyun oynanır, hanımların kolları tutuluncaya kadar ve alınlarında kırışıklar kazılıncaya kadar, her gece

dans edilirdi sabahlara kadar, kalabalık, yardımsever suareler dışında.

Arkadaki, iki havaya kalkmış göğüs gibi bombeli çatılı Otel Splendid'de, Kulüp'te yer bulamayanlar kalırdı.

Kayınvalidem hariç, bizimkiler de okula gider gibi, her akşam Kulübe giderlerdi... Zaten yavaş yavaş, Boğaz yeniden keşfediliyordu; Boğaz'da kışın da oturulabilirdi. Yavaş yavaş, tekrar, Caddebostan'dan Bostancı'ya, hatta Kartal ve Pendik'e akın başlamıştı, ama Ada başkaydı.

Ankara ve İstanbul birleşirdi Ada'da.

Gediklileri vardı Kulübün... Orda oturanlar, tâ bilmem nerelerden motörle bir akşam yemeği için, bir balo için gelenler... Gözümün önünde, tombul ve ufak tefek bir hanım var... Nazif beyin hanımı dendiği için hep, ismini anımsamıyorum. Bu Nazif bey, milyonerdi. Zaten politikacıların dışında, Kulübün gediklilerinin yüzde sekseni milyonerdi... Burla'lar, Safyurtlu'lar gibi.

Nazif beyin hanımı, tek kupon meraklısıydı. Bu İstanbul'un, iki moda diktatörü, Calibe ile Figaro, iyi bilirlerdi insan psikolojisini. Başka kimsede bulunmayan bir kupondan giysi... ne keyif olmalıydı! Bana çok yabancı gelen bir keyif... Hem de, üç kat para ödemek bu keyfi tatmak için, bir çaputa!?

Ama sonra anladım, kendime göre bir neden buldum. Kadınların çoğu her bakımdan birbirinden o kadar farksızdı ki, kişilik bakımından, ancak üstlerindeki partal değişikse, kendilerini farklı görebiliyorlardı. Yoksa o tombul vücut, ha el dokuması atlaslara bürünmüş, ha çuvala.

Yemek falan kötüydü Kulüpte, ama kimse yemeğe dikkat etmezdi. Onur konukları Kulübün, Hasan Saka ve Melâhat Saka'ydı. Onlar, bizimkilerin yakınıydılar. Con Paşa'da her yaz, bir davet verilirdi onurlarına. Melâhat Saka'nm sıkıldığını sanıyorum, çünkü o Hürriyet Heykeli ve Milo Venüsü karışımı vücuduyla, dans etmediği zaman üzülürdü. Ankara'da bile, tavuk kafalı Amerikan baş kâtibinin evinde, Hasan Saka'nın hoşgörülü bakışlarının altında, zıpzıp zıplardı.

"Melât Hamfendi" derler, bir daha demezlerdi, hem Dışişlerindekiler, hem İstanbul'dakiler... Edalıydı, alaturka edayla. Sağlam kaleler gözönüne gelirse, kale gibi kadındı. Dil bilmediğinden, Dışişleri Bakanitsasıyken de, başbakan hanımıyken de, daha fazla bizim hanımlarla ahbaplık kurmuştur. İyi bezik oynarmış... Uzun tırnaklarını kartların üstüne anımsıyorum, rübi lâklı. Bu vardakosta hanım, ponpon gibi yumuşak ellerinin güzelliğiyle de biliniyordu. İktidarın

tepesinde olunca, her yerinizi güzel bulmaya hazırdılar. Kendinden başka kimseyi düşünür müydü, bilemem. Dünya aklına gelir miydi bütün kıvrantılarıyla, bilemem... Tafta plüme bayılır, ille kaide kısmına bir dev fiyonk kondururdu. O kadar ki, bir gün onu fiyonksuz gören genç bir manikürcü, Jüdit, "Aaaa.. kaidesinde kusur yokmuş... sizinki de benimki gibi" demişti.

Her şeye rağmen, iyi bir anı bırakmıştır Melâhat Saka. Düzgün burnunu kocasının işlerine hiç sokmazdı.

Pırıltılı pırıltılı, sallantılı sallantılı küpeler takar ve kuş gibi cıvıldama stilini kullanırdı.

Siz bana bakmayın... Benim çok garibime giderdi ama, gene diyorum, siz bana bakmayın. Konuşmasını pek anlayamazdım.

- Ankara'nın ilk zamanlarında, adam görmek için, İstasyona, İstanbul'dan gelen trene giderdik..

Bir zihniyetti bu. İstanbullu olmak başka şeydi. Peki, bu kendisinden birbuçuk karış kısa, babacan, Karadenizli adamla nasıl evlenmişti? O öyküyü kimse kimseye anlatmadı. Herhalde bu evlilik, bir ana baba seçimiydi.

Hasan Saka yabana atılacak adam değildi.

... Herkes gibi, vizonlara düşecekti sonradan. Amerika'dan, kırbaç birleşimi gibi, vizon paltolar geliyordu hanımlanmıza. Bir tanesinin rengini mi, kesimini mi beğenmemiş miydi ne; ikincisi gelmişti...

Şükür, hayvan postu deliliği bitti. Veya daha ılımlı bir biçime büründü.

... Bir de, Aya Yorgi'ye, ay safasına gitmek vardı. Bu, az yapılırdı. Hanımlar yürüyüşe alışık değillerdi. Eşeklere yiyecekler yüklenir ve ayı ilk kez görmüşcesine, "ah mehtap, vah mehtap" edilirdi.

Denize, biz Nizam'da oturanlardan çoğu, Kâzım Şinasi'nin evinin rıhtımından girerdik: Ahmed Emin Yalman, Sara Korle, Şirin Devrim... Yürükali'ye, zorunlu olduğumuz zaman giderdik. Ben, büyük turdaki, çamlarla perdelenmiş o güzel koyu yeğ tutardım, ama ancak boşandıktan sonra sık gidebildim... İstanbul'un her tarafında olduğu gibi, denizi sahiplenmişlerdi, denizi. Kırk metrelik iskeleler kurup, bir sandal yaklaşırsa,

- Ka'deşim burası özel, diye burunlana burunlana... Bu yüzyılda bu

kafa, aransa bulunmaz.

Zaten koskoca Nizam kısmında, caddeden deniz görünmezdi. Deniz sanki otuz kişinin malıydı. Nasıl doğal bulurlardı bunu, bu villa sahipleri? Oynatıyorum düşündükçe. Bugün dahi öyledir. Halk Yürükali'den veya Değirmen'den girer veya at ölülerini attıkları Kurşun Burnu'ndan. Ve... Değirmen'den önceki son ev, hangi su aygırınınsa, bu zamanda, yan duvarlarına cam kırıklan gömmüşlerdir, vatandaşın oradan denize girmeyi göze alırsa damarı daha derinden kesilsin diye. Uygarlıkmış! Hadi be siz de! Sokakta mı geziniyor ki uygarlık? Böyle bir işi göze alacak, on dört, on beş yaşlarında çocuklar olabilirdi.

Biraz daha iyi sabunla yıkanabilen insan, vücut kokusunu yok edebilir, ama kokuşmuş zihniyetini ne yapar bilemem. Dünya kendileri için kurulmuştu sanki...

Kâzım Şinasi'nin kızı Selma, bizlere izin verdiği için, kendinin olmayan denizden girmeye, "çok jantil" sayılırdı.

Bu evde bir davet verildi bir gece, İstanbul kremasının bulunduğu. Kim vardı bakalım? Abidin Dâver'in bir kızı vardı, Sadıkoğlu'yla evli. Başka kim vardı bakalım? Mefkûre Şerbetçi. On yıl İstanbul güzeli sayılmış. Ben beğenmezdim. Yüzü hiç dalgalanmazdı. Hiçbir duygu, ne güzelleştirir ne çirkinleştirirdi. Beyaz, strapless, plise soley bir giysisi vardı. Kim vardı daha? Hayatın akışının hiç yüz çizgilerini değiştirmediği, mavi şampuanla rensaj yapmış, beyaz saçlı, mavi gözlü, saraylı halli Nevgice... Kızı Jak Kamhi'yle evlidir...

Kim vardı daha? Kılıç Ali'nin yeğeni Berrin, öldü yazık. Canlı bir insandı. O zaman boksör Enver'le evliydi; sonra Mithat Kefeli'yle evlenecekti. İki güzel kızı, küçücüktü o zamanlar...

Daha daha? Bizler işte, Borovalılar, damatlarla, gelinlerle, büyük abilerle...

Aziz Borovalı yakışıklıydı; sonuna kadar öyle kaldı.

"Tarihe meraklı" derlerdi.

Kuzeni Ahmet (sonradan birlikte Atlas Sinemasını yaptıracaklardı, Beyoğlu'ndaki apartmanın arkasına), şişmanca, uzun, açık yeşil gözlü bir adamdı.

Aslında o ailenin herbiri çevreden kat kat iyiydi, ama işlevsiz yaşantıları vardı...

Bir de o akşam Ahmet Borovalı, kendi yazdığı bir şiiri okudu. Herkes hayranlıktan gözlerini göklere devirdi. Herkes onu en büyük ozanlarla kıyasladı. Böyle olaylarda, içimde ince bir şey kırılırdı. Laboratuar tüpü camı gibi bir şey. Kırıklarını toplayamazdım:

"Yahya Kemal işte ânın içindedir,

Cananla meyle bahri fenanın içindedir...

Yahya Kemal işte o ânın içindedir..."

Safiyetle:

- Bunu Yahya Kemal'e de okudum, dedi.

Ben sordum:

- Peki ne dedi?

- Sustuuu...

Zavallı Yahya Kemal, susmasın ne yapsm?

... O yılın modası, iki renkli kemerdi. Örneğin siyah organza üstüne, yeşil-kırmızı, beli boğazlayan bir kemer. Herkes de birbirini taklit ederdi.

Eltim Nükhet'in güzelliğinden söz ettim... Küçük görümcem Jale de güzeldi. Fransızların "piquant" dedikleri. Her giysisi, ona başka bir ruh verirdi. Her kuaförü de... Molyneux'nün bir emprimesini giyince başka bir Jale olurdu, Halit Adam'ın bir tayyörünü giyince başka bir Jale. Kızıl saçlı, çekik gözlü, son derece şarmı olan bir insandı. Kocası Niyazi Alaybek, gençliğinde bir Yunan ilahı kadar yakışıklıydı... Güleçti de.

Ahmet Borovalı, aile arasında da o eşsiz şiiri bir gün okumuştu. Görümcelerimin eğitimi, tanrının erkek dediği kula saygı üzre oluşmuştu. Bir de bu tanrının kulu "abi" dediği insan olursa, saygılarının sonu yoktu. Benî bir gülmedir tuttu... Yunan ilahı damat bana bakınca kızarıyor, gülmemek için dudaklarını ısırıyordu. Ben gülmekten ağlıyordum. Her dengeyi yeniden kurmasını bilen kayınvalidem, tatlı:

- Nimet'in sinirleri bozuldu, diye durumu bağladı.

Gerçekten bizim ailede, saygın olmak için erkek olmak yetiyordu,

öbür gelinler çoktan hizaya gelmişlerdi. Bencağız hizasız yaşadım... Bana tahammül ettiler, sevdikleri için.

Beyler, bütün çevrenin beyleri, son derece alaturkaydılar benliklerinde. Birinden şöyle bir övün duydum anası için:

"Benim annem gibi kimse banyo temizleyemez."

Gene o çevrenin erkekleri, karılarını çok iyi yaşatırlardı ama, tutumluluk vaazları vere vere, eline onu özgür kılacak kadar para vermezlerdi. O çevrede çalışan, bir Süreyya Ağaoğlu'nu gördüm. Başka kimse çalışmıyordu.

Aile kışın Beyoğlu'nda yaşardı, Kastelli'nin satm aldığı Altın Han'da. Aziz Borovalı kendine resepsiyon katını ayırmıştı. Ortağı olan Ahmet Borovalı, İzmir'in Birinci Kordonunda, ailenin evindeydi.

O ev neden dillere destandı, bilemem. Akaju masif kapılar, parke, malzeme birinci sınıftı, fakat zevk bakımından, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına rastlayan bütün yapılar gibi, ibretlikti.

Opera merdiveni gibi çifte merdiveni vardı, ama kullanılmıyordu, bayram düğün, suareden gayri. Servis merdiveninden işleniyordu ve oraya asansör konmuştu.

Altı pasajdı; ilk kat Küçük Tiyatroydu. Kulis Lokantası ordaydı. Çiçekçi ordaydı. Atlas Sinemasının girişi orda olacaktı. Eve ulaşmak için, servis kapısından bile, bir kalabalıktan geçmeliydiniz. O zaman Beyoğlu nezih bir yerdi. Mafianın yamakları sokaklarda cirit atmıyordu, Beyoğlu'nu bir saatten sonra yaşanmaz kılıp.

Yapı, Abdülaziz'in kuyumcubaşısına aitmiş eskiden.

O İstanbul sosyetesinin parmak ısırdığı resepsiyon katı, modernleştirilmişti çağdaş gereksinimler bakımından. Güzelliği? Bütün İstanbul parmaklarını yese yutsa... Bir kez güneş almıyordu. Karanlıktı. Balo salonu yirmi metre uzunluğundaydı; dört mermer şöminesi vardı hiçbir zaman yakılmayan; en önde de, dikdörtgen oturma odası... Tavanlar, tombul madamalarla süslüydü, "tres â la Française". Bir eşya yığılımı vardı içinde. Tonla eşya alınmıştı antikacılardan, en kötü devre ait, on dokuzuncu yüzyıla. Uzun kanapeler, sevimsiz koltuklar... Hele büyük salonda bir dorürlü ağır takım diziliydi ki, insanı yük altında bırakıyordu. Saraydan, demişlerdir kuşkusuz. Sanki, hangi saraydansa, sarayların her eşyası zevkin en incesindenmiş gibi. Tek ilginç mobilya, büyük yemek odasındaki iki Boule büfeydi, Ferdinand de Lesseps'e ait olmuş olan

bir zamanlar; üstündeki desenler kaplumbağa kabuğuyla kaplı... Gerçekten burası kulüp, altın borsası gibi biçilmiş yerdi. Ama genişlik, görkem, yaldız yerindeydi.

Biz İstanbul'a geldiğimizde, bir üst katta otururduk. O kadar güneşsizdi ki bu kat, eltim Nükhet, çocukları doğunca, beşinci kattaki beş odalı apartmanı kendisine yatak ve oturma odası yapmıştı. Zaten o zamanlar, İstanbul'da rafine ev içi görmedim. Büsbütün katleden dekoratörler türememişti daha, ama insanların kendi zevklerinin de gelişmiş olduğu söylenemez, giyim kuşam dışında. Bu kadar iyi giyinen insanlar, bu kadar zevksiz evlerde nasıl oturabilirlerdi, anlamadım gitti.

Bir şeye dikkat ediyordum: İstanbul'un kreması, bir Yahya Kemal'i biliyordu o zamanlar. Bir Yakup Kadri'yi, o da belki büyükelçi olduğu için... Okumuyordu; konsere, eh, şöyle böyle gidiyordu. Çoğunluktan söz ediyorum. Genç bir ozanı, genç bir ressamı tuttuğunu pek görmedim. Sadece on beş yıldan beri falan, tablo edinme derdinde... Belki, resmi bir yatırım saydığından. Oysa, o zamanlar da ressamlar vardı, yazarlar vardı güç koşullarda yaşayan. Meşen olmak için yeter derece yontulmamıştı.

Daha iç turizmi keşfetmemişti; Mesnevî'sini okumadığı Mevlânâ'yı da. Daha gecekondular Anadolu'yu İstanbul'a getirmemişti.

Bir de bu sosyetenin bir iddiası vardı: Kültür götürmek... Hangi yol çantasına sığdırıyorsa kültürü...

Hâlâ, yılların Tamara Nemli'si, kraliçesiydi sosyetenin. Hâlâ hayat, derisinin bir santimetresini pençelememişti. Hâlâ kaboşon kaboşon zümrütlü bilezikler takıyordu. Yirmi dört kıratlık ağır bir çerçevedeki yüzük, hâlâ parmağında parlıyordu. Hâlâ siyah pullu giysiler içinde, çok zarifti. Hâlâ dudağının ucuyla gülüyordu... Yanak adalelerini büzmemek için. Gözleri hâlâ, hiçbir kayık gezinmemiş göl gibi saydam, açık yeşil ve fırtınasızdı. "Monşer, Şeri" diye konuşurdu. Beyaz Rusların suveniriydi Tamara Nemli... En parlakları Paris'lere falan gitmişlerdi, veya Amerika'lara. Gepgenç Tamara, Karadenizli Mithat Nemlizade'ye toslamışmış. Evliymiş galiba; boşanmış. Kızkardeşi, Ala Ulagay, daha fantezistti. Geri bir seçkin kitlesine uymayacak kadar.

Tamara Nemli'yi de çok överlerdi:

- Bir çamaşır dolaplarını görseniz... Öyle intizamlı, öyle intizamlı ki; üstelik kadifeyle kaplı.

Düzenli bir yaşamı vardı Tamara Nemli'nin. Taksim' de, hotel particulier (özel otel) biçiminde dört katlı bir evde otururdu. Suareler verirdi. Hep bir gündelikçi, alesta beklermiş, kiminin tepinirken eteği falan sökülür diye.

Sonra işte, endüstrileşme devri az buçuk başlayınca, ticaret erbabı geriledi... İki oğlu vardı, Suatla Nihat.

- Tam kadın... beyni tam dört yüz gram.

Ben bu dört yüz gramı çok merak ederim. Normal bir insanın beyni ne kadardır ki ?

Figaro ve Calibe'den söz etmiştim. Figaro'nun hesaplarını öderken, kocalar yüz buruştururlardı: "Bir daha bu kadar pahalı olmasın" diye, fakat müthiş koskoslanırlardı.

Calibe bir dosttu. Ömer Seyfettin'in eşiymiş. Yazık, Ömer Seyfettin genç ölmüş. Kızı Güner, bir tür tepkiden olacak, giyim kuşamı pek sevmezdi. Ala garson kesilmiş sarı saçları vardı. Calibe kendilerinden olduğu için, Güner'i de kabul etmek için:

- O çok spor giyinir, derlerdi.

Bütün bu eğlence, dinlence, görkem, İkinci Dünya Savaşı esnasında oluyordu. Savaştan... Batıya yolculukları önlendiği için yakınıyorlardı! Ben Ömer Ağa'yı düşünüyorum. Büyük adamdı: Halef yetiştirdi. Ama iyi, ama değil. Beş oğlunu da kendi branşında yetiştirdi. Bizimkilere bakıyorum; en yakından onları tanıyorum çünkü... Tekstil sanayiinde yetişen küçük kardeşlerine, bir çırçır fabrikası falan kurmak, akıllarından bile geçmedi. Ticaretten başka şeye dönüşmek güç... Savaş vardı, dedim. Evet, savaş, bazı ayrıcalıkları ertelettiği için, azbuçuk rahatsız ediyordu İstanbul'un kremasını. Ve de, Ankara gibi, ister istemez politikanın içinde değildi... Hâlâ değil. Kapısını kapamakla; beş Doberman, on bodyguard, bir elektronik cihazla kapı kapama sistemiyle, şimdi bile olayların dışında sayıyor kendisini. O zaman daha prestij aşamasına gelmemişti. Bakın, bugün Sabancı kız yurdu yapıyor, Koç kütüphane; çünkü şangır şungur öten paradan başka şey olduğunu, isteseler de istemeseler de biliyorlar.

... Toprak oynamaya başlıyordu: Dörtlü Takrir verilmişti; bizler kişisel mutluluğumuzu ve mutsuzluğumuzu yaşıyaduralım.

Toprak oynuyordu.

Kocaman bir Türkiye'ydi bu.